

MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETO
EKONOMIKOS IR FINANSŲ VALDYMO FAKULTETO
EKONOMIKOS KATEDRA

TOMAS MATUZONIS
VERSLO NUOSAVYBĖS EKONOMIKOS MAGISTRATŪROS STUDIJŲ
PROGRAMA

LIETUVOS TARPTAUTINĖS PREKYBOS PLĖTROS GALIMYBĖS
Magistro baigiamasis darbas

Darbo vadovas –
Docentas
Ramutis Alfredas Grižas

Vilnius, 2006

TURINYS

ĮVADAS.....	3
1. TARPTAUTINĖS PREKYBOS TEORINIAI PAGRINDAI.....	6
1.1. KLASIKINĖS TARPTAUTINĖS PREKYBOS TEORIJOS	8
1.2. NEOKLASIKINĖS TARPTAUTINĖS PREKYBOS TEORIJOS.....	10
2. UŽSIENIO PREKYBOS EKONOMINĖS, SOCIALINĖS IR POLITINĖS PRIELAIDOS	16
3. LIETUVOS UŽSIENIO PREKYBOS RAIDA IR JOS PRIORITETŲ ANALIZĖ	27
3.1. LIETUVOS UŽSIENIO PREKYBOS APIMTIS, DINAMIKA, BALANSAS IR GEOGRAFINĖ STRUKTŪRA. 28	
3.2. LIETUVOS EKSPORTO – IMPORTO PREKINĖ STRUKTŪRA	44
3.3.1. KORELIACINĖ ANALIZĖ	51
3.3.2. REGRESINĖ ANALIZĖ.....	54
4. LIETUVOS TARPTAUTINEI PREKYBAI PLĖTOTI AUTORIAUS SIŪLOMŲ PRIEMONIŲ PROGRAMA	57
IŠVADOS.....	64
LITERATŪROS SĄRAŠAS.....	66
SANTRAUKA	69
TERMINŲ PAAIŠKINIMAS	71
PRIEDAI	72

IVADAS

Pasaulyje nuolat vykstant pokyčiams, plečiantis ekonomikai ir ekonominiams santykiams tarp valstybių, atsirado užsienio prekyba. Vyksta pastovus – nepertraukiamas prekybos laisvėjimo procesas, įvairių pasaulio šalių ekonominė integracija. Tarptautinis darbo pasidalijimas, gamybos specializacija, ekonominės ir kitos prielaidos labai stipriai veikia ir keičia šiuos procesus. Lietuvos įstojimas į Pasaulio Prekybos Organizaciją 2001 metų gegužės 31 dieną ir ypatingai į Europos Sąjungą 2004 metų gegužės 1 dieną, sukėlė didelį stimulą lietuviškajai visuomenei pasidomėti ir panagrinėti tarptautinės ekonomikos problematiką.

Kiekvienos valstybės ekonominė raida yra priklausoma nuo tarptautinių ekonominių santykių. Pavyzdžiui, tarptautinė prekyba stipriai įtakoja tokius valstybių ekonominius rodiklius kaip bendrą vidaus produktą (BVP), mokėjimų balansą, ūkio augimo tempus, užimtumą ir kt.

Lietuvos įmonių patirtis dėl atsirandančių prekybos liberalizavimo pokyčių, po Lietuvos įsijungimo į platesnį ir gilesnį tarptautinį bendradarbiavimą, ieškoti naujų, tobulesnių būdų, tinkančių konkurencingumui didinti pasaulio rinkose.

Darbo pagrindinis *tikslas* yra išanalizuoti Lietuvos užsienio prekybos plėtros galimybes.

Tikslui pasiekti, keliami *uždaviniai*:

1. apžvelgti kai kurias tarptautinės prekybos teorijas;
2. išanalizuoti Lietuvos dabartinę importo/eksporto padėtį: srautus, balansą, struktūrą, partnerius;
3. apžvelgti Lietuvos užsienio prekybos pokyčius;
4. išanalizuoti Lietuvos BVP dinamiką ir struktūrą ir užsienio prekybos įtaką šalies ūkiui;
5. atlikti koreliacinę, regresinę analizę, nustatyti BVP priklausomybę nuo importo/eksporto;
6. atsižvelgiant į koreliacinės regresinės analizės rezultatus, parengti reikiamos srities skatinimo ir plėtros programą.

Darbo *objektas* - Lietuvos tarptautinė prekyba: eksportas ir importas. Bus atliktas tyrimas, kuriame analizuojama eksporto ir importo įtaka Lietuvos BVP. Matematiniais skaičiavimais bus bandoma pagrįsti/atmesti nuomonę, kad valstybių augimo varomoji jėga yra tarptautiniai ryšiai.

Tyrimo *metodika* : pirminių statistinių duomenų kaupimas, apdorojimas, sisteminimas, parinktų duomenų reikšmingumo identifikavimas ir grupavimas. Bus naudojama palyginamoji ir loginė sisteminė analizė. Remiantis turimais duomenimis bus atliekama koreliacinė – regresinė analizė.

Užsienio prekybos svarbos, kaip vienos iš pagrindinių veiksnių, darančių įtaką šalies plėtrai, vaidmuo tampa vis labiau pastebimas ir aiškus. Sprendimai, susiję su kitomis svarbiomis valstybės veiklomis, turi palaikyti prekybą prisidėti prie sėkmingo jos įgyvendinimo. Tinkamai parinkti sprendimai, prisideda prie valstybių ekonominio augimo, kas, savo ruožtu, mažina tokias problemas kaip bedarbystė, migracija, skurdas ir pan. Pastaruoju metu, sąsajos tarp prekybos, ekonominio augimo ir socialinio vystymosi sulaukia didelio dėmesio. Šie ryšiai yra akivaizdūs ir juos reikia plėtoti. Plečiant ir remiant užsienio prekybą bei taip skatinant ekonominį valstybių augimą, prisidedantį prie sėkmingo socialinio vystymosi, galima tikėtis pradinio postūmio link valstybės gerbūvio. Šie veiksniai yra aktualūs bei pasireiškia ir Lietuvoje, ir visame pasaulyje. Šiandien be užsienio prekybos neįmanoma pasaulinė ekonomikos raida.

Literatūros apžvalga :

Įgyvendinant baigiamojo darbo tikslą, yra naudojami du informacijos rinkimo ir analizės būdai. Tai *pirminių informacijos šaltinių panaudojimas* (tai įvairūs oficialūs dokumentai, Lietuvos Respublikos nutarimai ir norminiai aktai, statistikos departamento leidžiami leidiniai ir pateikiami rodikliai, Lietuvos valstybinių institucijų informacija, oficialių tyrimų duomenys), jų iliustravimas, diagramų sudarymas, duomenų analizė ir sisteminimas; ir *antrinių informacijos šaltinių panaudojimas*.

Darbas parašytas remiantis lietuvių autorių O. G. Rakauskienės, R. Vilpišausko, G. Nausėdos, V. Sniečkos, R. A. Grižo ir kt. bei užsienio autorių – S. Strange, Mc Grath ir kt. darbais, analizuojančiais tarptautinę prekybą. Darbe remiamasi ekonominės literatūros šaltiniais, darbais ir straipsniais.

Literatūros, analizuojančios užsienio prekybą, yra pakankamai: išsamiai aptariama tarptautinės prekybos teorija, istorija, susiformavusios teorijų politinės formos ir priemonės. Išsamiau nagrinėjama praeitis ir tuo pačiu ne itin tiriamos mūsų valstybės nūdienos užsienio prekybos problemos, pokyčiai ir perspektyvos, per mažai pateikiama apibendrintos, susistemintos informacijos visuomenei. Todėl darbe tiriami ir antriniai - t.y. internete pateikta informacija, specialistų publikuota medžiaga spaudoje, kuri, akivaizdu, ne visuomet yra tiksli, tačiau padeda susiformuoti objektyvią ir ne visuomet vienareikšmę nuomonę svarbiais klausimais.

Darbo struktūra

Darbo pradžioje supažindinama su tarptautinės prekybos teoriniais aspektais, teorijomis, skirtingai aiškinančiomis tarptautinės prekybos svarbą valstybės ekonominiuose procesuose.

Antrajame darbo skyriuje nagrinėjamos Lietuvos užsienio prekybos ekonominės, socialinės ir politinės prielaidos ir reikšmė.

Trečias skyrius skirtas Lietuvos užsienio prekybos politikos raidai: analizuojami Lietuvos užsienio prekybos apimtys, dinamika, geografinė ir prekinė struktūros. Koreliacinės – regresinės analizės pagalba, siekiama įrodyti BVP priklausomybę nuo eksporto ir importo.

Darbo rezultatai pateikiami suformuojant išvadas ir pasiūlymus. Prieduose yra pateikti papildomi diagramų, lentelių ir duomenų skaičiai, kurie susiję su baigiamojo darbo tikslais ir uždaviniais.

1. TARPTAUTINĖS PREKYBOS TEORINIAI PAGRINDAI

Dar palyginti neseniai užsienio prekyba buvo suvokiama kaip paprasta prekių ir paslaugų pasikeitimo tarp valstybių visuma.¹ Šiandieninės tarptautinės prekybos užuomazgos formavosi Senovės Egipto ir Kinijos laikais. Lietuvoje pagonys keitė gintarą į kitas prekes. Roma - per ginklą stiprino tarptautinį verslą. Feodalizmo ir viduramžių laikais toliau plėtojosi tarptautinė prekyba. Ne visos valstybės vertino tarptautinės prekybos reikšmę. 1896m. Kinijos imperatorius savo vasaros rezidencijai renovuoti panaudojo vyriausybės lėšas, skirtas Kinijos laivybai ir kariniam jūrų laivynui.² JAV XX a. pirmoje pusėje vykdė importo mažinimo politiką, viliantis, kad taip sumažins šalyje nedarbą. Užsienio prekyba jau seniai laikoma vertinga užsienio politikos drausminamąja priemone. Prievarta buvo taikoma dar nuo Graikijos miestų – valstybių (polių) laikų, skirtingoms tautoms ar jų grupėms. Vėlesniais Napoleono ir JAV pilietinio karo metais taip pat buvo vykdomos įvairios prekybos blokados.

Tačiau galutinai tarptautinė prekyba susiformavo XIX ir XX a. sankirtoje. Susiformavo ne tik prekių ir paslaugų rinka, bet globalų pobūdį įgavo ir visų ekonomikos veiksnių (kapitalo, darbo jėgos, technologijų, verslumo) judėjimas. Pasaulinė ekonomika keitėsi iš esmės. Pradžioje tarptautinis ekonominių veiksnių judėjimas buvo vienos krypties – iš nedidelės išsivysčiusių šalių grupės į visas kitas mažiau išsivysčiusias šalis. Vėliau ekonominių išteklių judėjimas tapo kompleksiškesnis: vidutinio išsivystymo šalys ne tik importuodavo, bet ir pradėjo eksportuoti kapitalą, technologijas ir kt. Tarptautinis ekonomikos veiksnių judėjimas tapo abipusis, nors ir nesimetriškas. Nacionalinės ekonomikos pasidarė ne tik prekių ir paslaugų pasaulinės rinkos, bet ir ekonominių išteklių judėjimo tarp šalių ir regionų dalyvėmis.³ Toliau vyksta nuolatinis integracijos ir globalizacijos procesas.

Spartų užsienio prekybos augimą lemia šie veiksniai:

1. tarptautinio darbo pasidalijimo plėtotė;
2. mokslinė techninė pažanga, reikalaujanti greito kapitalo atnaujinimo ir naujų technologijų įdiegimo gamyboje;
3. aktyvi transnacionalinių ir daugianacionalinių korporacijų veikla;
4. užsienio prekybos liberalizavimas ir GATT principų taikymas prekyboje;
5. ekonominės integracijos stiprėjimas, šalinantis muitų ir kvotų barjerus bei skatinantis laisvosios prekybos ir muitų sąjungų steigimą.⁴

¹ Jakutis A., Petraškevičius V., Stepanovas A. ir kiti. Ekonomikos teorijos pagrindai. Kaunas. 2000. P. 242.

² Vijeikis J., Vijeikienė B. Tarptautinis marketingas – Monografija. Vilnius. 2003. P. 26.

³ Rakauskienė O. G. Valstybės ekonominė politika. Vilnius. 2006. P. 327.

⁴ Paulavičius K. Navickas V. Tarptautinių ekonominių santykių pagrindai. II dalis, Vilnius. 2001. P. 242.

Keičiantis prekybai tarp valstybių atsirado teoretikų, kurie stengėsi paaiškinti, susisteminti, atrasti tinkamiausią tarptautinę prekybą aiškinančią teoriją.

Tarptautinių santykių moksle egzistuoja trys pagrindinės teorinės tarptautinės prekybos mokyklos: Realistinė, Pliuralistinė ir Struktūrinė. Kiekviena teorija skirtingai aiškina, koks turi būti tinkamas valstybės vaidmuo, prekiaujant prekėmis ir paslaugomis tarptautiniu mastu.⁵ Iš esmės šios trys mokyklos skiriasi tuo, kad pirmumą teikia skirtingoms vertybėms ir tuo pačiu požiūriui, kuri sistema turi būti ištaisyta pasitelkus politinę valdžią ir panaudojus jėgą – įtaką priversti, derėtis ar įtikinti.

Realistai (kitaip dar vadinami merkantilistais) palaiko nuomonę, kad saugumas yra svarbiausia vertybė, tuo pačiu pasaulis yra nesaugus. Pagrindinis valstybės tikslas turi būti išlikimas ir jei tarptautinė ekonomika trukdo jam, politika turi būti įgyvendinama taip, kad garantuotų valstybės išlikimą. Socialinis ryšys yra labai svarbus ir vardan jo verta aukoti kitas vertybes.

Liberalai, arba pliuralistai, teigia, kad sukurti gerovę efektyviai derinant gamybos veiksmus yra pagrindinis materialistinės visuomenės tikslas.⁶ Turto reikia visiems: valstybėms, įmonėms, žmonėms, jei yra norima išlikti ir būti galingais. Turi būti suteikiamos kuo geresnės sąlygos veiklai, taip įveikiant neefektyvumą ir pasiekiant kuo didesnę naudą įmanomai mažesnėmis sąnaudomis.

Struktūralistai, atvirkščiai realistams, didžiausią dėmesį skiria sistemos teisingumui, o tiksliau – neteisybei. Neteisingų sistemų tendencijų ištaisymą laiko svarbiausiu dalyku. Moralinės paskatos visų valstybių politines valdžias įgalioja teisingai elgtis šiandien, ir taip ištaisyti neteisybes praeityje, nulemtas tiek tarptautinės politinės sistemos, tiek ir tarptautinės ekonominės sistemos veiklos.

Šiandieninius prekybos srautus aiškinančių teorijų gausa, priveda prie išvados, kad nėra vienos teorijos, kuri galėtų paaiškinti visų produktų ir visų laikų tarptautinę prekybą, tačiau visų tarptautinių teorijų tikslas buvo atsakyti į vieną pagrindinių klausimų: kur slypi užsienio prekybos nauda? Pasaulinės prekybos krypčių struktūros ir poslinkiai, pirmiausia techninė ir technologijų pažanga, skatino tobulinti jau esančias ir kurti naujas teorijas.

Tarptautinės prekybos teorinius pagrindus sukūrė Britų ekonomistas Adamas Smitas (Adam Smith) ir Davidas Rikardas (David Ricardo) – XVIII amžiaus pabaigoje – XIX amžiaus pradžioje.

Tarptautinės prekybos teorijos skirstomos į klasikinės tarptautinės prekybos teorijas ir neoklasikinės tarptautinės prekybos teorijas :

⁵ Strange S. Valstybės ir rinkos. Vilnius: Eugrimas, 1998. P. 260.

⁶ Rakauskienė O. G. Valstybės ekonominė politika. Vilnius, 2006. P. 338.

1.1. KLASIKINĖS TARPTAUTINĖS PREKYBOS TEORIJOS

Merkantilizmas

Merkantilizmas yra ekonominė XVI-XVIII a. sistema, paremta prielaida, kad tautos gerovė ir galia priklauso nuo augančio eksporto ir brangiųjų metalų kaupimu.⁷ Merkantilizmas grindžiamas siekiu didinti turtus. Tam, kad išlaikyti turimus turtus šalyje, buvo draudžiama juos išvežti į užsienį. Ankstyvuju merkantilizmo metu, buvo manyta, kad reikia kuo daugiau parduoti prekių užsienio šalims, bet kuo mažiau pirkti užsienio šalių prekių ir visus pinigus leisti savo šalies produkcijos pirkimui. Vėlyvuju merkantilizmo periodu (XVII-XVIII a. vid.) buvo skatinamas aktyvus prekybos balansas. Prekių perteklius dabar suprantamas kaip pinigų netekimas, kuriais turėjo pavirsti turimos prekės, parduotos užsienio šalims. Tokio pertekliaus skirtumo priežastimi buvo laikomas išvežtų ir įvežtų prekių vertės skirtumas.⁸ Tam, kad užtikrinti įvežamų ir išvežamų prekių balansą, valstybės ėmė taikyti prekybos apribojimus, tokius kaip muitai ir išvežamų prekių skatinimas. Tam, kad šalis galėtų eksportuoti daugiau nei importuoti, būtina, kad valstybė būtų monopolija prekybos atžvilgiu, didžiąjai daliai importuojamų prekių turi būti taikomi apribojimai, o prekių eksportavimas skatinamas ir subsidijuojamas.

Dalis merkantilizmo terminų tebegyvuoja ir išliko iki mūsų dienų. Tokie terminai, kaip aktyvus prekybos balansas, aiškinantis tai, kad šalis daugiau eksportuoja nei importuoja, ir pasyvus prekybos balansas, parodantis užsienio prekybos balanso deficitą, buvo sukurtas būtent šių teoretikų pagalba.

Absoliutaus pranašumo teorija

Daugiau kaip prieš 200m. Adamas Smitas (Adam Smith) padarė išvadą, kad tarptautiniai prekių mainai yra visų šalių didesnio turto šaltinis. Tarptautinė prekyba sudaro galimybes plėtoti specializaciją ir geriau panaudoti kiekvienos šalies ekonominius išteklius. Jis suformulavo absoliutaus pranašumo teoriją ir polemizuodamas su merkantilistais parodė, kad šalys suinteresuotos laisva tarptautine prekyba, nes iš prekių eksporto ir importo gali turėti naudos. Tarptautinės prekybos prielaidos skatina šalių tarptautinius mainus. Šalys stengiasi gaminti tai, kas yra efektyviausia, ką jos gali pagaminti pigiausiai ir iš ko gali gauti didžiausios naudos. Absoliutus pranašumas - tai sugebėjimas gaminti prekes, sunaudojant darbo sąnaudų produkcijos vienetui mažiau negu kitose šalyse.⁹ A. Smitas (A. Smith) argumentavo („The

⁷ <http://www.encyclopedia.com/html/m/mercanti.asp> ; prisijungimo laikas: 2006-10-03.

⁸ Bernatonytė D. Tarptautinės prekybos pagrindai. Kaunas: Technologija, 2004. P. 11.

⁹ Bernatonytė D. Tarptautinės prekybos pagrindai. Kaunas: Technologija, 2004. P. 12.

„Wealth of Nations”, London, 1776 m.), kad jei nebūtų jokio vyriausybinių įsikišimo į prekybą ir jei kiekvienas gamintų tai, kas jam išeina geriausiai, tokiu atveju būtų sukurta daugiau prekių ir paslaugų prieinamų vartojimui, kainos sumažėtų, ir kiekvienos tautos gerovė, matuojamo kiekvieno atskiro tautos individo gerove, išaugtų.¹⁰

Pasak A. Smith, specializacija leidžia šalims savo turimus darbo išteklius panaudoti tik rentabiliose šakose ir padidinti darbo našumą pirmiausia todėl, kad darbo jėga taps kvalifikuotesnė. Darbuotojai nepraras laiko imdamiesi kitų darbų. Vienarūšės produkcijos gamyba užtikrins efektyvių darbo metodų parengimą ir įgyvendinimą.

Absoliutaus pranašumo teorijoje būtina atsižvelgti į du valstybės pranašumus: natūralų ir įgytą pranašumą. Natūralų pranašumą šalis įgauna dėl klimatinių sąlygų, turimų gamtinių išteklių ir pan. O įgytas pranašumas susijęs su technologijomis, kvalifikacija ir pan.

Teorijoje laikomasi kelių esminių prielaidų. Pirmiausiai laikoma, kad yra tik dvi šalys, kurios gamina tik dvi prekes. Prekyba tarp valstybių vyksta be jokių apribojimų, t.y. nėra jokių muitų, kvotų ir pan. Nėra įvertinami ir transportavimo kaštai arba jie tiesiog prilyginami nuliui. Laikoma, kad gamybos veiksniai tarp valstybių yra nemobilūs, bet šalies viduje jie yra mobilūs. Taip pat daroma prielaida, kad abiejose šalyse yra visiškai užimtumas. Tai svarbu, nes laikoma, kad darbo našumui ir prekės kainai įtakos turi tik darbas.

1 lentelėje pateikti duomenys – darbo sąnaudos produkcijos vienetui pagaminti kiekvienoje šalyje:

	<i>Kokoso riešutai</i>	<i>Žuvis</i>
<i>A šalis</i>	3	6
<i>B šalis</i>	12	4

1 lentelė. Absoliutaus pranašumo teorijos skaičiavimų duomenys (1)¹¹

Iš 1 lentelės pateiktų skaičių matome, kad šaliai A pagaminti kokoso riešutą reikia sugaišti tik 3 val., o šaliai B – net 12 val. Todėl galime teigti, kad šalis A, gamindama kokoso riešutus, turi absoliutą pranašumą prieš šalį B. Tuo tarpu su žuvimi yra visiškai priešingai. Šaliai B pagaminti vieną vienetą žuvies užtrunka 4 val., o šaliai A – 6 val. Todėl šiuo atveju šalis B gamindama žuvį turi absoliutą pranašumą prieš šalį A.

Tarkim, kad A šalis nusprendžia turimus gamybos išteklius sutelkti ties kokoso riešutų gamyba, nes ji turi čia absoliutą pranašumą. O šalis B visus gamybos išteklius sutelkia žuvies gamybai. 2 lentelėje matome, kaip pasiskirsto turimi išteklių ir pasikeičia gaminamų prekių kiekiai.

¹⁰ http://db.lib.uidaho.edu/ereserve/courses/b/business/380_01/smith.pdf ; prisijungimo laikas: 2006-09-27.

¹¹ Davulis G. Ekonomikos teorija. Vilnius 2003. P. 293.

	<i>Kokoso riešutai</i>	<i>Žuvis</i>
<i>A šalis</i>	+2	-1
<i>B šalis</i>	-1	+3
<i>Rezultatas</i>	+1	+2

2 lentelė. Absoliutaus pranašumo teorijos skaičiavimų duomenys (2)¹²

Kadangi šalis A nusprendė specializuotis kokoso riešutų gamyboje, tai žuvis ji jau nebegamins. Tokiu atveju atsiranda 6 laisvos darbo valandos, kurias galima panaudoti kokoso riešutų gamybai. Vienam kokosui pagaminti A šalyje užtenka 3 val., todėl papildomai galima pagaminti net 2 vnt. kokoso riešutų. B šalis specializuojasi žuvis gamyboje, todėl darbo valandos, skirtos kokosų gamybai atsilaisvina ir jas galima panaudoti žuvis gamybai. Vietoj 12 val., skirtų pagaminti kokoso riešutui, dabar galima pagaminti net 3 papildomus vienetus žuvis. Taigi, galutinis rezultatas būtų papildomas vienetas pagamintas kokoso riešuto ir 2 papildomi vienetai žuvis.

1.2. NEOKLASIKINĖS TARPTAUTINĖS PREKYBOS TEORIJOS

Lyginamojo pranašumo teorija

Davidas Rikardas (David Ricardo) savo darbuose XIX amžiaus pradžioje įrodė, kad absoliutaus pranašumo principas yra bendrosios taisyklės atskiras reiškinys ir pagrindė santykinio pranašumo teoriją.¹³

D. Rikardas išplėtė tarptautinės prekybos teoriją. Jo nuopelnas yra tas, jog jis įrodė faktą, kad našumas, gaminant kiekvieną prekę nėra lemiamas veiksnys – labai svarbu yra kainos santykiai šalyse, prieš prasidedant prekybai. Šalis, mažiau naši už kitą plačios sferos prekių gamyboje, vis dėl to gali gauti neblogą pelną iš specializacijos ir tarptautinių prekių mainų. Ši išvada gali pasirodyti nelogiška, nes, atrodytų, darbo našumas turi būti itin didelis, kad galėtum eksportuoti savo prekes. Tačiau D. Rikardo teoriją patvirtina ir tikrovė. Kad tarptautinė prekybą būtų pelninga tereikia, kad našumas vienoje gamybos šakoje būtų santykinai didesnis negu kitoje. Tarptautinės prekybos būtinumą sąlygoja tai, jog šalims neapsimoka, o taip pat jos ir negali pagaminti visų reikiamų prekių gyventojų poreikiams tenkinti. Pavyzdžiui bananai neauga Lietuvoje, todėl juos įsivežame. Ribotos paklausos prekių gaminti neapsimoka, ekonomiškiau jas atsivežti iš kitur. Dar kitų produktų gamybą šalyje riboja žaliavų stygius. Aišku Lietuva gal ir galėtų šiltnamiuose auginti bananus, tačiau labiau apsimoka juos atsivežti. Pajamas gautas už X prekių pardavimą kitoms valstybėms, gali naudoti Y prekių įsigijimui.

¹² Davulis G. Ekonomikos teorija. Vilnius 2003. P. 293.

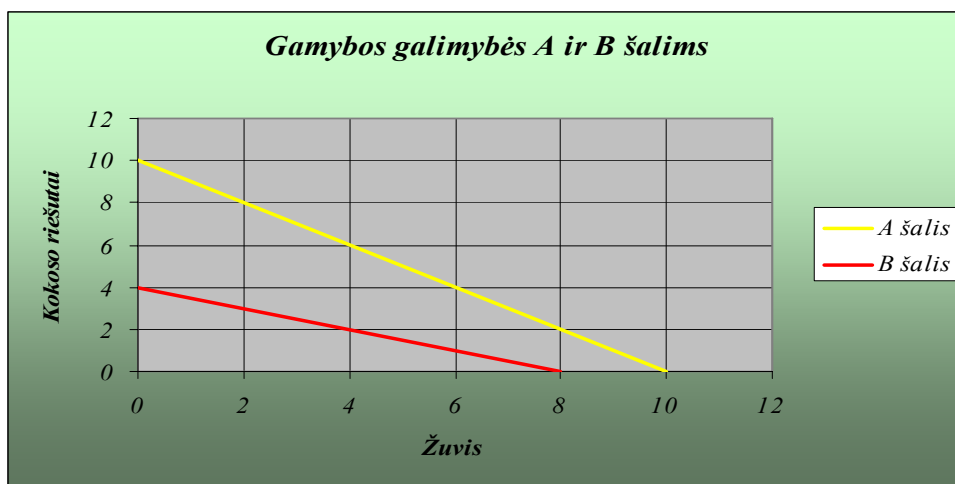
¹³ http://iang.org/free_banking/david.html ; prisijungimo laikas: 2006-06-19.

Davido Rikardo sukurtas lyginamojo pranašumo modelis teigia, kad šalys specializuojasi, gamindamos ir eksportuodamos tokias prekes, kurias gali pagaminti sąlygiškai mažesniais kaštais negu kitos šalys.¹⁴ Pagal teoriją lyginamos dvi šalys, kurios gamina dvi skirtingas prekes. Tarkim valstybės A ir B gamina du produktus: kokoso riešutus ir žuvį. A šalis turi absoliutų pranašumą gamindama abu produktus, lyginant su B šalimi.

	<i>Kokoso riešutai</i>	<i>Žuvis</i>
<i>A šalis</i>	10	10
<i>B šalis</i>	4	8

3 lentelė. Lyginamojo pranašumo teorijos skaičių duomenys.¹⁵

3 lentelėje nurodyti produktų skaičiai yra pagaminami panaudojant visus turimus šalies išteklius, t.y. A šalis gali su visais savo turimais ištekliais pagaminti 10 vnt. kokoso riešutų arba 10 vnt. žuvies, o B šalis – arba 4 vnt. kokoso riešutų, arba 8 vnt. žuvies. Tarkime, kad valstybė A nutaria visus savo išteklius panaudoti kokoso riešutų gamybai. Tokiu atveju, ji negalės gaminti žuvies, nes neturės tam išteklių. O valstybė B nutaria gaminti vien žuvį. Tokiu atveju, šalis A gamins 10 vnt. Kokoso riešutų, o šalis B – 8 vnt. Žuvies. Grafiškai tokia situacija pavaizduota 1 pav.

1 pav. Gamybos galimybės A ir B šalims pagal lyginamojo pranašumo teoriją.¹⁶

Jei šalys neprekautų, jos abi turėtų gamintis abu produktus ir iš dalies švaistyti savo resursus. Tokiu atveju, šalis A turėtų gaminti 5 vnt. kokoso riešutų ir 5 vnt. žuvies, o valstybė B – 2 vnt. kokoso riešutų ir 4 vnt. žuvies. Galutinis rezultatas būtų 7 vnt. kokoso riešutų ir 9 vnt. žuvies.

¹⁴ Bernatonytė D. Tarptautinės prekybos pagrindai. Kaunas: Technologija, 2004. P. 14.

¹⁵ <http://www.netmba.com/econ/micro/comparative-advantage/>; prisijungimo laikas: 2006-08-25.

¹⁶ <http://www.netmba.com/econ/micro/comparative-advantage/>; prisijungimo laikas: 2006-08-25.

Kadangi valstybės paskirstydamos turi pasirinkti kiek išteklių skirti kuriai prekei, tai atsiranda alternatyvių kaštų sąvoka. Šiuo atveju mes turime:

Kokoso riešutų alternatyvieji kaštai:

A šalis: 1 vnt. žuvies vietoj 1 vnt. kokoso riešuto.

B šalis: 2 vnt. žuvies vietoj 1 vnt. kokoso riešutą.

Žuvies alternatyvieji kaštai:

A šalis: 1 vnt. kokoso riešuto vietoj 1 vnt. žuvies.

B šalis: 0,5 vnt. kokoso riešuto vietoj 1 vnt. Žuvies.¹⁷

Kadangi kokoso riešutų alternatyvieji kaštai A šaliai yra mažesni, tai ji turėtų juos ir gaminti, nes ji turi lyginamąjį pranašumą prieš šalį B. O kadangi žuvies alternatyvieji kaštai šalyje B yra mažesni, nei šalyje A, todėl galima sakyti, kad ji turi lyginamąjį pranašumą gamindama žuvį. Jei abi valstybės pasiskirstytų šių dviejų prekių gamybą, remdamiesi savo lyginamaisiais pranašumais, tai galutinis gamybos rezultatas būtų 10 vnt. kokoso riešutų ir 8 vnt. žuvies. Tai gi, šis rezultatas yra geresnis, nei pasiektas be specializacijos (7 vnt. kokoso riešutų ir 9 vnt. žuvies).

Specializacijos ir prekybos pagrindinis efektas yra produkcijos galimybių išplėtimas ir pateikimas galutiniam vartotojui. Nepaisant to, kad šalis A turi absoliutų pranašumą gamindama abu produktus, specializuodamos šalys pasiekia geresnių rezultatų.

Šioje lyginamojo pranašumo teorijoje daromos kelios esminės prielaidos. Kai kalbama apie prekybą, manoma, kad transportavimo kaštai neegzistuoja ir jie nėra įvertinami, o kiti kaštai yra pastovūs ir nekintami. Taip pat neįvertinamos kitos ekonominės zonos, o manoma, kad egzistuoja tik tos dvi, šiuo atveju šalies A ir šalies B, ekonominės zonos. Kalbant apie produktus, jie yra vertinami kaip vienarūšiai, t.y. identiškai. Taip pat yra neįvertinami įvairūs prekybos apribojimai, tokie kaip muitai, kvotos ir pan. Pirkėjai ir pardavėjai yra visiškai informuoti, t.y. pirkėjas žino, kur gali nusipirkti pigiausią prekę geriausiai tenkinančią jo poreikius, o pardavėjas žino, kieno poreikius tenkina jo prekės geriausiai ir kam jis jas gali parduoti.¹⁸

Heckscher-Ohlin teorija

XX amžiaus trečiajame – ketvirtajame dešimtmečiuose švedų ekonomistas Eli Hekšeris (Eli Heckscher) ir jo mokinys Bertilis Ohlinas (Bertil Ohlin) suformulavo naują tarptautinės prekybos teoriją. Atsižvelgiant į XIX amžiaus pabaigoje – XX amžiaus pradžioje teiktus siūlymus ir kritines pastabas, liberalioji teorija daugeliu atžvilgių buvo patobulinta. Ją papildė pervežimo kaštais, pripažino, kad įvairių šalių gamybą sąlygojantys veiksniai nėra pastovūs ir

¹⁷ <http://www.netmba.com/econ/micro/comparative-advantage/>; prisijungimo laikas: 2006-08-25.

¹⁸ http://iang.org/free_banking/david.html; prisijungimo laikas: 2006-08-26.

pabrėžė masto ekonomijos svarbą prekybai. Būtent tokį formuluočių atnaujinimą imta vadinti Heckscher-Ohlin teorija. Remiantis šia teorija, šalys stengiasi eksportuoti prekes, reikalaujančias tokių gamybos veiksnių, sąnaudų, kuriomis šalys disponuoja su pertekliumi ir nedideliu kiekiu deficitinių veiksnių sąnaudų, o importuoja prekes, gaminamas panaudojant veiksnius atvirkštine proporcija. Pagal šią teoriją prekių judėjimas iš vienos šalies į kitą kompensuoja žemą gamybos veiksnių mobilumą pasauliniu ūkio mastu. Šalys iš tiesų daugiausia eksportuoja tokią produkciją, kurių gamybos sąnaudose dominuoja santykinai pertekliniai jų išteklių. Tokiu būdu atsiradę santykiniai pranašumai nulemia užsienio prekybos kryptis. Tačiau gamybos išteklių, kuriais disponuoja pramoninės šalys, palaipsniui išsilygina.

Ši teorija atsako į klausimą, į kurį atsakymo nedavė nei absoliutaus, nei lyginamojo pranašumo teorijos. Ji atsako į klausimą, kas apsprendžia šalies gamybos šakinę struktūrą, kas nulemia, jog skirtingos šalys turi skirtingą santykinį pranašumą. Pirmiausiai reikėtų atkreipti dėmesį į tai, kad laikoma, jog visiems gamintojams įmanoma yra ta pati technologija. Antroji teorijos prielaida yra ta, kad vartotojų polinkių skirtumai ignoruojami. Manoma, kad polinkiai priklauso nuo ekonomikos raidos lygio, todėl panašaus lygio šalys turi panašius ir polinkius. Taip pat, taikant šią teoriją, laikomasi prielaidos, kad rinkos yra konkurencinės. Pirkėjai ir pardavėjai negali individualiai paveikti kainų, nes kiekvienas iš jų teuzima labai nedidelę rinkos dalį. Manoma, kad dėl šalyje augančios specializacijos laipsnio eksportui skirtos prekes vieneto alternatyvieji kaštai auga, todėl egzistuoja šalies specializacijos riba. Būtina atsižvelgti į ribojantį veiksni: manoma, iš gamybos išteklių, naudojami yra tik kapitalas ir darbas.

4 lentelėje nurodomas išteklių poreikis vienam produkcijos vienetui pagaminti.

<i>Gamybos išteklius</i>	<i>Kokoso riešutai</i>	<i>Žuvis</i>
<i>Darbas</i>	<i>1</i>	<i>4</i>
<i>Kapitalas</i>	<i>1</i>	<i>2</i>
<i>Kapitalo ir darbo santykis</i>	<i>1/1</i>	<i>2/4</i>

4 lentelė. Heckscher-Ohlin teorijos skaičiavimų duomenys (1)¹⁹

Matome, kad pagaminti vienam kokoso riešutui reikia vienodai tiek kapitalo, tiek darbo. O pagaminti vienam vienetui žuvies reikia dvigubai daugiau darbo nei kapitalo. Todėl galime sakyti, kad žuvies gamyba yra santykinai imli darbui, o kokoso gamyba – santykinai imli kapitalo.

Tam, kad galėtumėme įvertinti, kuriai šaliai, ką gaminti, reikia žinoti kiekvienos šalies turimus išteklius. Jie pateikti 5 lentelėje:

¹⁹ http://iang.org/free_banking/david.html ; prisijungimo laikas: 2006-06-19.

	<i>Darbas</i>	<i>Kapitalas</i>	<i>Kapitalo ir darbo santykis</i>
<i>A šalis</i>	100	20	20/100
<i>B šalis</i>	50	5	5/50

5 lentelė. Heckscher-Ohlin teorijos skaičiavimų duomenys (2)²⁰

Iš 5 lentelėje pateiktų duomenų, galime daryti išvadą, kad A šalis yra turtinga kapitalo ištekliais, nes kapitalo ir darbo santykis yra aukštesnis nei B šalies. O šalis B yra turtinga darbo ištekliais, nes darbo ir kapitalo santykis yra aukštesnis nei šalies A. Taigi, galime teigti, kad šalis A yra santykinai turtinga kapitalo ištekliais, o šalis B santykinai turtinga darbo ištekliais.

Kadangi šalis A yra sąlyginai turtinga kapitalo ištekliais, o tai reiškia, kad čia kapitalas yra santykinai pigesnis nei šalyje B. Kadangi kokoso riešutų gamyba yra santykinai imli kapitalui, tai šaliai A reikėtų gaminti kokoso riešutus. Priešingai, kadangi šalis B yra santykinai turtinga darbo ištekliais, o tai reiškia kad darbo ištekliai čia yra santykinai pigesni nei šalyje A. Kadangi žuvies gamyba yra santykinai imli darbui, tai šalyje B reikėtų gaminti žuvį.

Taigi, Heckscher-Ohlin modelis nurodo, kuriai šaliai reikia ką gaminti ir ką eksportuoti, o kuriai šaliai ko nereikia gaminti ir ką geriau importuoti.

Leontjevo paradoksas

Amerikiečių profesorius Vasilijus Leontjevas (Wassily Leontief) 1954 m. bandė praktiškai pagrįsti Heckscher-Ohlin teoriją.²¹ Galiausiai, jis paskelbė paradoksalias išvadas. Pagal Heckscher-Ohlin buvo manoma, kad JAV turi eksportuoti kapitalui imlius produktus ir importuoti darbui imlius gaminius. O pagal V. Leontjevo statistinio tyrimo rezultatus, eksportas buvo mažiau kapitalui imlus negu importas. Vėlesni tyrimai šį paradoksą patvirtino. Tačiau Heckscher – Ohlin teorijos neatmetė, nes ji puikiai veikė kitų šalių pavyzdžiais.

Atsiradus šiam paradoksui bandyta jį išaiškinti. Buvo manoma, kad yra dar kažokie papildomi veiksniai, kurie įtakoja JAV gamybą, pavyzdžiui, tokie kaip skirtinga darbo jėgos struktūra, gamtinių išteklių skirtumai ir kiti.

Visų prekybos teorijų bendras neišbaigtumas, nesvarbu, kokia ideologija teorija pagrįsta, yra tas, kad jos prekybą bando aiškinti ir tyrinėti per daug izoliuotai, tačiau šios teorijos padeda išaiškinti rinkoje konkurencingą produkciją bei padeda suprasti valstybės vykdomos prekybos politikos formas ir praktiškai naudojamas priemones, turinčias įtakos konkurencingumui.

Teorijų bandymai pagerinti buvusius tarptautinius prekybos modelius, pagrįsti jų teisingumą ir reikalingumą prisidėjo prie ekonomikos teorijos geresnio supratimo, kad tarptautinė prekyba didina darbo našumą, gerina prekių ir paslaugų kokybę, daro teigiamą įtaką

²⁰ http://iang.org/free_banking/david.html ; prisijungimo laikas: 2006-08-26.

²¹ <http://www.econ.iastate.edu/classes/econ355/choi/leo.htm> ; prisijungimo laikas: 2006-08-26.

žmonių gerovei. Užsienio prekyboje, vis labiau pastebimi santykinai ir absoliutūs valstybių pranašumai, platesnė tapo pati prekyba.

Apibrėžėme pagrindines tarptautinės prekybos teorijas, nustatėme, kad užsienio prekyba yra pati svarbiausia ekonominio bendradarbiavimo forma, kurios ištakos siekia ypač senus laikus. Pagrindinius užsienio prekybos bruožus, naudą, žalą, tendencijas bei su tai susijusią įtaką Lietuvos ir kitų šalių ekonominiam, socialiniam ir politiniam gyvenimui, pristatysime sekančioje baigiamojo darbo dalyje.

2. UŽSIENIO PREKYBOS EKONOMINĖS, SOCIALINĖS IR POLITINĖS PRIELAIIDOS

XX amžiuje prekyba tarp šalių suklestėjo kaip niekad anksčiau. Tarptautinė prekyba – tai pardavimo ir pirkimo procesas, vykstantis įvairiose šalyse tarp pardavėjų, pirkėjų, tarpininkų.²² Tarptautinė prekyba, tai kiekvienos didelės ar mažos valstybės ūkis yra pasaulinio ūkio dalis.²³ Yra daug tarptautinės prekybos apibrėžimų, tačiau, iš esmės, visi jie apibrėžia tą patį pagrindinį dalyką, prekių mainus tarp valstybių.

Tarptautiniai prekių mainai pasauliniu mastu 1960 metais sudarė 8% visos pridėtinės vertės. Po 30 metų šis skaičius išaugo dvigubai – iki 16%. Šiam pokyčiui didžiausią įtaką turėjo Vakarų šalių rinkos ekonomika. Tarptautiniai prekių mainai buvo skatinami griaunant muitų barjerus ir kitas prekybos kliūtis. Padidėjusi specializacija dar labiau paskatino prekybą tarp šalių.

Kiekviena šalis, prekiaudama su užsienio valstybėmis, realizuoja savo nacionalinio ūkio pranašumus. Maždaug 1/5 pasaulyje sukurtos masinės produkcijos realizuojama per tarptautinę prekybą. Vakarų Europos šalys eksportuoja 25 – 30 proc. nacionalinio produkto, JAV – 16 proc.²⁴

Kiekvienos didelės ar mažos valstybės ūkis yra pasaulinio ūkio dalis. Jis suprantamas kaip technologinių, informacinių, ekonominių, ekologinių ir kultūrinių ryšių visuma. Mūsų visuomenė yra stipriai pasikeitusi ir kelia daug didesnius reikalavimus prekėms ir paslaugoms nei anksčiau. Dabar tarptautinę prekybą įtakoja skonių, polinkių bei prioritetų įvairovė. Taigi, susiformavo ne tik prekių ir paslaugų pasaulinė rinka, bet kartu globalų pobūdį įgavo ir visų ekonomikos veiksnių (prekių, paslaugų, kapitalo, mokėjimų, darbo jėgos, technologijų, verslumo ir kt.) judėjimas.

Paskutiniaisiais šimtmečiais egzistavusią pasaulinę prekybą galima būtų apibūdinti šiais pagrindiniais bruožais :

1. Prekyba tarp atskirų valstybių augo labai greitai – greičiau nei gamyba.

Galime pateikti tokius pasaulinės prekybos visuminės apimties skaičius: 1938 m. – 25 mlrd; 1945 m. – 58 mlrd; 1958 m. – 114 mlrd; 1975 m. – 903 mlrd; 1984 m.- 1915 mlrd. JAV dolerių. Per vieną dešimtmetį (1960 – 1970 m.) prekybos apimtis padvigubėjo.

2. Ji augo labai netolygiai.

Prieš Pirmąjį pasaulinį karą tarptautinė prekyba augdavo vidutiniškai 2,5 proc. per metus.

Antrojoje amžiaus pusėje prekybos augimo greitis buvo dar didesnis. Devintąjį dešimtmetį,

²² Makroekonomika. – Kaunas: Technologija, 2005. P. 517.

²³ Jakutis A., Petraškevičius V., Stepanovas A. ir kt. Ekonomikos teorijos pagrindai. Kaunas. 2000. P.241.

²⁴ Jakutis A., Petraškevičius V., Stepanovas A. ir kt. Ekonomikos teoriniai pagrindai Kaunas 2000. P.242.

kai prekių kainos mažėjo, išskilo užsienio skolos sunkumų, ryškėjo protekcionizmo tendencijų, būdingų ketvirtojo dešimtmečio depresijai, pasaulinė prekyba ne tik nesmuko, kaip atsitiko ketvirtąjį dešimtmetį, bet netgi išaugo.

3. Iš esmės pasikeitė prekės ir paslaugos, kuriomis prekiaujama.

Pradžioje tai buvo maistų (prekių keitimosi) struktūra, kurioje vyravo maisto, mineralų ir kt. žaliavos. Dabar tai mainų sistema, kurioje vyrauja pramonės gaminiai. XIX amžiuje pirminiai produktai sudarė 2/3, 1966 metais jų liko 1/3, o 1983 metais – tik 17 procentų visos pasaulio prekybos .

4. Pasikeitė pagrindiniai dalyviai. Kai kurios nacionalinės ekonomikos išitraukė į tarptautinę prekybą kur kas aktyviau nei kitos.

Tarptautinėje politinėje sistemoje yra didelės valstybės (Kinija, Rusija, JAV ir kt.), kurios lengviau savo poreikius tenkina prekiaudamos savo didelėje teritorijoje, ir mažos valstybės (Singapūras, Honkongas, Taivanas ir kt.), kurios suvokdamos galimybę praturtėti prekiaujant, aktyviai išitraukė į tarptautinę prekybą.

5. Skiriasi prekybos būdas (santykis tarp valdžios ir rinkos) nacionalinėje ir tarptautinėje rinkose, taip pat ir skirtinguose sektoriuose.

Tarptautinės prekybos atžvilgiu, vienos valstybės vykdo liberalesnę, kitos labiau socialistinę politiką, ir taip remia laisvos prekybos arba protekcionizmo idėjas visos valstybės arba tam tikru sektorių mastu.

6. Egzistuoja labai skirtingos prekių ir paslaugų prekybos sąlygos.²⁵

Plataus vartojimo prekių – naftos, kavos, cukraus, alavo, vario, kakavos ir kt. – rinkos yra kintamesnės ir jų svyravimai aukšty-žemyn yra didesni nei pramonės gaminių rinkos. Gamybos internacionalizacija, valstybių karteliniai susitarimai dėl prekių (pvz. OPEC²⁶), priklausymas įvairioms pasaulinėms organizacijoms įtakoja skirtingas prekybines sąlygas.

Aptariant spartaus augimo priežastis, reikėtų nurodyti šiuos pagrindinius veiksnius, nulėmusius tokį spartų tarptautinės prekybos augimą:

1. tarptautinio darbo pasidalijimo plėtotė;
2. mokslinė technologinė pažanga;
3. aktyvi tarpnacionalinių ir daugianacionalinių korporacijų veikla;
4. tarptautinės prekybos liberalizavimas, PPO principų taikymas pasaulinėje prekyboje;
5. ekonominės integracijos stiprėjimas, šalinantis muitų ir kvotų barjerus bei skatinantis laisvų prekybos regionų ir muitų sąjungų steigimą.²⁷

²⁵ Strange S. Valstybės ir rinkos. Vilnius. 1998. P. 244.

²⁶ OPEC - Naftą eksportuojančių šalių organizacija.

²⁷ Paulavičius K. B., Navickas Vilnius. Tarptautinių ekonominių santykių pagrindai. I dalis. Vilnius. VPU. 2000. P.17.

Tarptautinės prekybos tikslas kaip ir visų mainų formų yra gauti didžiausią galimą naudą iš vienos prekių rūšies mainų į kitą. Kiekviena šalis gamina tas prekes, kurias apsimoka gaminti. Svarbiausia tarptautinių mainų prielaidos yra gamybos sąlygų skirtingumas (gamtinės, išteklių apsirūpinimo ir pan.), skirtingas visuomeninio darbo našumo lygis (gaminama tai, kas efektyvu, tos prekės, kurių technologijos lygis pralenkia pasaulio šalis, importuojama tai, kas pasigaminti šalies viduje kainuotų didesnius kaštus).

Pasaulio užsienio prekyba iš esmės remiasi rinkos ekonomika su visais jai būdingais bruožais. Geresnius veiklos bei efektyvumo rezultatus sąlygoja gamybos specializacija ir prekyba ne tik šalies bet ir pasauliniu mastu. Laisvos prekybos politika, laisvas prekių paslaugų, kapitalo ir žmonių judėjimas skatina konkurenciją, naujų technologijų, prekių rinkų paiešką. Vykstant tarptautinei prekybai, šalys specializuojasi tam tikrų prekių gamyboje, išsiplėtus prekių rinkai didėja jų gamyba, o padidėjus gamybos apimčiai, mažėja prekių gamybos išlaidos.

Paul Wonnacott ir Ronald Wonnacott išskiria keturis svarbiausius užsienio prekybos naudos šaltinius:

- 1) padidėjusią konkurenciją,
- 2) pagamintų prekių gausumą bei įvairovę,
- 3) masto ekonomiją,
- 4) lyginamąjį pranašumą.²⁸

Esant atvirai rinkai, vykstant tarptautinei prekybai, šalies prekių gamintojams atsiranda pajėgūs konkurentai iš užsienio, siūlydami prekes žemesne kaina arba geresnės kokybės. Padidėjus konkurencijai, šalies prekių gamintojus skatina mažinti gamybos išlaidas bei prekių kainą arba gerinti prekių kokybę, jų dizainą ir kitas vartotojiškas prekių charakteristikas. Tai galiausiai yra naudinga vartotojui.

Užsienio prekyba sudaro sąlygas gaminti naujas prekes, kurioms vienos šalies rinka yra per maža, kad padengtų šios prekės projektavimo, įrangos ir gamybos išlaidas. Šiuo atveju vartotojai gauna kokybiškai naujų, pagamintų pažangiausiomis technologijomis, prekių. Be to, vykstant tarptautinei prekybai, gamintojai turi galimybę pasaulinėje rinkoje pirkti gamybos procese naudojamą žaliavas bei išteklius, o vartotojai nusipirkti tų prekių, kurias išgauti ar išauginti savo šalyje nėra gamtinių sąlygų.

Esant laisvai prekybai, panaikinus maito ir kitus netarifinius barjerus, kiekvienas šalies gamintojas gali laisvai pardavinėti savo prekes kitoje šalyje. Tai leidžia gamintojui išplėsti gamybą. Didesnė gamybos apimtis sąlygoja išlaidų mažėjimą, o tai savo ruožtu leidžia gamintojui mažinti prekių pardavimo kainas tiek vidaus, tiek ir kitų šalių rinkose.

²⁸ Wonnacott P., Wonnacott R. Makroekonomika. Kaunas: Letterae Univeritatis, 1994. P. 371.

Jeigu šalis absoliučiai pranašesnė kelių prekių (pvz., jos gamybos išlaidų, prekės kokybės ar kainos) gamyboje, užsienio prekyba bus naudinga šaliai specializavusiai prekių gamyboje, kurioje ji turi lyginamąjį pranašumą, teigiantį, jog kiekviena pasaulio šalis dėl skirtingos geografinės padėties, klimato, istorijos ir tradicijų pasižymi skirtingais ištekliais ir gaminamų produktų struktūra bei kokybe. Dėl šių natūralių skirtumų tam tikras prekes, paslaugas ar gaminių dalis vienos šalies įmonės gamina efektyviau, nei kitos šalies įmonės. Tačiau net jei ir vienoje šalyje pagamintų produktų užtenka jos gyventojų poreikiams patenkinti arba daugelis produktų gali būti pagaminti pigiau nei kitoje šalyje, kiekvienos iš jų gamintojams naudingiau specializuotis gaminant santykinai pigesnes prekes ir laisvai jomis prekiauti. Laisvi mainai ir specializacija sudaro sąlygas inovacijai, efektyvumo ir visų dalyvaujančių šalių gerovės augimui.

Nors užsienio prekyba sąlygoja bendro efektyvumo didėjimą, tačiau ne visos socialinės grupės šalyje iš jos turi naudos.

Dėl prekių importo vidaus rinkoje kainos gali sumažėti, todėl vartotojui tai naudinga, o gamintojai dėl to gali turėti nuostolių, nes jie priversti savo gaminius pardavinėti žemesnėmis kainomis. Tačiau galutinis poveikis visos šalies ekonomikai, kaip įrodo Paul Wonannacott ir Ronald Wonannacott, yra teigiamas, nes vartotojai laimi daugiau negu gamintojai praranda.

Nors importas yra naudingas, nes jis įgalina šalį pasinaudoti tarptautinės prekybos privalumais: pirkti prekes ir paslaugas už mažesnę kainą, tačiau gali sumažinti realiąsias pajamas, gaminamos produkcijos apimtį ir eksportą ir tuo būti šaliai žalingas. Importas yra naudingas šaliai tada, kai jis subalansuotas su eksportu, išlaikyta mokėjimų balanso pusiausvyra, kai prarastas išlaidas už importą atsveria gautos pajamos už eksportą.

Eksporto padidėjimas leidžia daugiau importuoti, t.y. mokėti užsienio valiuta. Didėjant eksportui, į šalies ekonomiką įliejama papildomų pajamų ir tuo padidinama bendroji pagamintos produkcijos paklausa šalyje.

Šalies užsienio prekybą apibūdina užsienio prekybos balansas, t. y. skirtumas tarp eksporto ir importo sudaro šalies mokėjimų balansą.²⁹ Didelis importo skverbimasis į ekonomiką, nesuderintas su lygiaverčiu eksporto kiekiu, gali sukelti mokėjimų balanso sunkumą, šalies pajamų ir gaminamos produkcijos mažėjimą.

Kaip vienus iš importo motyvų galima nurodyti šių veiksnių trūkumą šalyje:

- **Gamybos veiksnių trūkumas**

Šiuo metu nė viena valstybė negali pasigaminti visų reikmenų, reikalingų gyventojų poreikiams tenkinti. Neturėdamas vandens telkinių, negali gaudyti žuvies; Lietuvoje neauga nei kava, nei kokoso riešutai, nes tam nepalankus klimatas. Šie pavyzdžiai rodo, jog gamybos

²⁹ Davulis G. Ekonomikos teorija. Vilnius. 2003. P. 296.

veiksnių, prie kurių priskiriamas ir klimatas, trūkumas sąlygoja nepakankamą tam tikrų prekių gamybą. Tą patį galima pasakyti apie tam tikras naudingąsias iškasenas - varį, naftą ar uraną - kurios išgaunamos tik kai kuriose šalyse. Taigi importas įgalina įsigyti prekes, kurių šalies viduje arba iš viso nėra, arba prekes, kurių gamybai šalis neturi reikalingų gamybos veiksnių.

81 proc. naftos atsargų yra besivystančiose šalyse, 11 proc. - Rytų Europoje; 85 proc. dujų atsargų sutelkta ne Vakarų industrinėse valstybėse, kaip ir 92 proc. alavo, 78 proc. fosfatų atsargų ir t.t. Tai irgi paaiškina, kodėl kartais prekiaujama su šalimis, kurios politiniu požiūriu nebūtinai yra draugiškos šalys, ir čia dažnai siekiama kompromisų.

Svarbus gamybos veiksnys, kurio apimtys daugumoje šalių yra nepakankamos - darbas. Iš pirmo žvilgsnio tai gali atrodyti prieštarai, nes nedarbas - paplitęs reiškinys. Daugelyje besivystančių šalių nedarbas siekia 25 proc. ir daugiau (čia nurodomas tik oficialus nedarbo lygis, nors paslėptas nedarbas irgi labai žymus). Tačiau šios šalys kenčia dėl kvalifikuotos darbo jėgos trūkumo. Daugelio prekių gamyba greta atitinkamo aprūpinimo kapitalu reikalauja kvalifikuoto profesinio išsilavinimo. Daugelyje šalių to labai trūksta. Nors neišsilavinusios, nekvalifikuotos darbo jėgos yra perteklius, o akademikų dažnai irgi netrūksta, bet trūksta konkrečių specialybių darbuotojų. Esamos mokymo ir perkvalifikavimo sistemos neatitinka sparčiai augančių kiekybinių ir kokybinių poreikių. Reikalingą darbo jėgos potencialą nėra taip paprasta importuoti, kaip, tarkim, mašinas, ir besivystančioms šalims tai vienas pagrindinių vystymosi sunkumų.

- **Prekių trūkumas**

Trūkumo aspektas apima ir tas prekes, kurių šalies viduje gali būti pasiūlyta nepakankamai arba nepakankamos kokybės.

- **Produktų (prekių) įvairovė**

Importas vyksta ir tuomet, kai užsienyje egzistuoja produkto skirtumai. Čia geras pavyzdys - automobilių sektorius. Lietuvoje nėra įmonių, gaminančių automobilius, tačiau daugelyje šalių, kur tokios įmonės veikia, parduodami ir importuoti automobiliai, pvz., prancūziški automobiliai importuojami į Vokietiją ir atvirkščiai. Taip pat mada, kosmetika ir elektronika, daugybė plataus vartojimo prekių - tai sritys, kur produktų skirtumai skatina importą. Žinoma, analogiški argumentai tinka ir aiškinant užsienio paklausos šalies viduje gaminamoms eksportuojamoms prekėms motyvus.

Prekių šalies viduje trūkumas gali būti tiek ilgalaikis (pvz., kava), tiek trumpalaikis (blogas derlius, tiekėjų streikas).

- **Kaštų ir kainų skirtumai**

Jeigu tam tikrų prekių kokybė šalies viduje yra tokia pati kaip užsienyje, vadinasi, prekių trūkumas negali būti importo motyvas. Importo motyvas gali būti užsienio gamintojų kaštų ir

kainų pranašumai; lygiai kaip ir vidaus gamintojų kaštų pranašumai skatina eksportą. Šie pranašumai gali būti žaliavų, pusfabrikačių ar gatavų produktų gamyboje. Prekių gamyboje naudojamų gamybos veiksmų kaštai priklauso nuo to:

- kiek tų veiksmų šalis turi, t.y. ar tų veiksmų yra šalyje pakankamai, ar jų turima nedaug;
- kokios jie kokybės.

Tai vienodai galioja tiek žemės plotams, žaliavoms, klimato sąlygoms, tiek ir darbui bei kapitalui. Skirtinga kokybė atsispindi skirtingame gamybos veiksmų našume, t.y. gamybos rezultato ir gamybos veiksmų panaudojimo santykiyje. Šalyje, kur mažai darbo jėgos, ji bus brangesnė nei šalyje, kur yra darbo jėgos perteklius. Jei tam tikros prekės gamyba labai imli darbui, tai, žinoma, pranašumą turės ta šalis, kur žemesni atlyginimai. Tai paaiškina ir kai kurių prekių, siūlomų Azijos ar Japonijos gamintojų, kainų pranašumus.

Apibendrinant galima sakyti, kad:

- tos šalys, kurios žaliavų ar darbo jėgos turi santykinai daug ir šie gamybos veiksniai yra pigūs, bus pranašesnės darbui ir žaliavoms imlių prekių gamyboje (jei šios gamybos reikalauja paprastų technologijų);
- tos šalys, kurios turi daug kapitalo ir „know-how“, kur aukštas techninio aprūpinimo lygis, bus pranašesnės kapitalui ir technologijoms imlių prekių gamyboje.

Ekonomiškai išsivysčiusių valstybių su palyginti nedidele vidaus rinka ūkių analizė rodo, jog veiksmingiausias būdas užtikrinti stabilų ekonomikos augimą yra užsienio prekybos plėtra, nes būtent eksporto apimtis jose sudaro didžiąją BVP dalį.³⁰ Eksporto didinimas spartina visuminio nacionalinio produkto prieaugį, todėl stengiamasi jį skatinti.

Eksportą skatina šie motyvai:

1. Eksportuodama prekes, įmonė siekia padidinti apyvartą ar gauti didesnę pelną.
2. Eksportas padidina įmonės gamybinių pajėgumų apkrovimą ir kartu užimtumą įmonėje.
3. Didinant gamybą eksporto sąskaita, gali būti pasiektas kaštų sumažėjimas dėl gamybos masto ekonomijos, o tai padidina įmonės konkurencingumą užsienyje ir šalies viduje, kai tam trukdo per maža vidaus rinka arba gaminti tas prekes, kurių neapsimokėjo gaminti dėl per mažos vidaus rinkos paklausos. Tuo pačiu tai naudinga ir gamintojams ir pirkėjams.
4. Eksportuojant vykdomas gamybos diversifikavimas ir kartu rizikos valdymas, nes įmonė tuomet nėra priklausoma tik nuo vienos rinkos.

Tarptautiniai ryšiai yra svarbus pažangą skatinantis veiksnys. Šalies, atsiribojusios nuo kitų šalių, ūkis taptų neperspektyvus. Tokia šalis pasmerktų save ekonominiam ir technologiniam

³⁰ Rakauskienė O. G. Valstybės ekonominė politika. Vilnius. 2006. P. 325.

atsilikimui. Tarptautinė prekyba sudaro galimybes plėtoti specializaciją ir geriau panaudoti kiekvienos šalies ekonominius išteklius.

Laisva užsienio prekyba yra ypač svarbi tokioms mažoms ir atviroms ekonomikoms kaip Lietuva. Užsienio prekyba suteikia galimybę įsigyti automobilius, elektronikos ir kitas prekes, kurios negaminamos Lietuvoje arba kurių kokybė ar kaina netenkina mūsų. Užsienio prekyba suteikia galimybę įsivežti vaisius ir daržoves, kurie neauga Lietuvoje ar naftą ir kitus išteklius, kurių nepakanka, o taip pat produktus, kuriuos Lietuvos gamintojai naudoja savo veikloje ir perdirbtus parduoda vietos ar užsienio rinkoje. Užsienio prekyba taip pat suteikia galimybę parduoti Lietuvoje išaugintus ar pagamintus produktus kitų šalių vartotojams ar perdirbėjams ir gauti užsienio valiutos, už kurią galima pirkti trūkstamų prekių. Pašalinus kliūtis prekybai, įmonės geriausiai gali pasirinkti, ką joms apsimoka gaminti, išnaudojant turimus pranašumus, ir kur pagamintas prekes naudingiausia parduoti. Lietuvos įmonės ieško ekonominių veiksmų pranašumo, išnaudoja turimus verslo ryšius, produktų kokybę ir pan. bei parduoda savo produkciją Europos Sąjungoje, Rusijoje ir kitose valstybėse.

Santykinai liberalus prekybos režimas sąlygojo sparčiai augantį prekių ir paslaugų pasirinkimą. Visuotinai pripažįstama, jog būtent užsienio prekybos liberalizavimas turėjo esminį poveikį šalies ūkio plėtrai.

Nepriklausomai nuo to, kokie pateisinimai prekybos apribojimui bebūtų naudojami, apsaugos priemonių įvedimo rezultatas yra vienodas - padidėjusios įvežamų prekių kainos, mažesnis pasirinkimas, neefektyvios veiklos skatinimas ir išteklių eikvojimas. Tiesa, tai kuri laiką yra naudinga vienai ar kelioms įmonėms, kurios laikinai apsaugomos nuo įvežamų prekių konkurencijos, tuo pačiu susilpninant paskatas gerinti savo veiklą ar gaminamą produktą. Tačiau tokia parama ir apsaugomai įmonei galiausiai taip pat yra nenaudinga, nes sukuria klaidingus lūkesčius, jog prekes verta gaminti, net jei jos nėra konkurencingos. Anksčiau ar vėliau už tai tenka mokėti pačiai įmonei ir patiriama vėliau žala yra didesnė už prisitaikymo kainą, kurią įmonė sumokėtų reorganizuodama savo veiklą orientuojantis į rinką. Tuo tarpu už vietinių gamintojų apsaugą moka šalies vartotojai, o dažnai ir perdirbėjai, naudojantys tuos produktus tolesniame gamybos procese. Šitaip pabrangsta pastarųjų naudojama produkcija ir sumažėja jos konkurencingumas.

Lietuvos intensyvūs ekonominiai ryšiai su užsieniu reiškiasi kaip žymus nacionalinės ekonomikos plėtrai palankių tendencijų stiprintojas. Pasaulinės ekonomikos pakilimo sąlygomis intensyvūs tarptautiniai ekonominiai ryšiai šaliai leidžia išnaudoti palankią situaciją: stimuliuoti šalyje techninę pažangą, mažinti kaštus, gerinti produkcijos kokybę, vykdyti progresyviuosius pokyčius ūkio struktūroje. Tačiau nuosmukio sąlygomis, priešingai, šaliai tenka įveikti rimtus ekonominius sunkumus. Užsienio ekonominės orientacijos stiprinimas atveria nemažas naujas

galimybes plėtrai, padeda spręsti (ar nors sušvelninti) kai kurias problemas, bet tuo pačiu iškelia naujus klausimus ir sunkumus. Plečiant tarptautinius ūkinius ryšius keičiasi išteklių, kuriais gali naudotis šalis, šaltiniai, transformuojasi išteklių materialinė daiktinė forma, išsiplečia galimybės pasinaudoti žiniomis. Tačiau šalių tarpusavio priklausomybė tiek padidėja, kad kokio nors pasaulinės ekonomikos dalyvio nesklandumai turi tarptautines pasekmes, apimant krizinių reiškinių paplitimą į kitas šalis. Pagrindinę naudą iš Lietuvos ekonomikos internacionalizacijos, kaip taisyklė, gauna šalies konkurencingiausios ūkio grandys ir seniai savo veiklą į eksportą orientavusios firmos ir įmonės. Tarptautinės ekonominės operacijos stiprina jų konkurencingumą, mažindamos gamybos kaštus, plėsdamos rinkas, didindamos pelną. Todėl, būdamos suinteresuotos tolimesne ūkinio gyvenimo internacionalizacija, jos propaguoja atviros ekonomikos modelio progresyvumą.

Pasaulinės ekonomikos transnacionalizacijos procesas, prasidėjęs pirmųjų transnacionalinių korporacijų (TNK) veiklos rezultate, tapo masiniu reiškiniu, įtakojusiu pasaulio ekonomikos plėtrą XX a. antroje pusėje. XX a. pabaigoje pasaulyje suskaičiuojama apie 50 tūkst. motininių kompanijų ir 300 tūkst. užsienio filialų. Didžioji dalis motininių kompanijų išdėstytos išsivysčiusiose šalyse, žymiai mažiau besivystančiose ir maža dalis – pereinamosios ekonomikos šalyse. TNK kontroliuoja nuo 20 iki 25 proc. pasaulinio BVP ir joms tenka trečdalis pasaulinės prekybos. TNK tapo svarbia pasaulinio ūkio mechanizmo dalimi, turinčia savus interesus, kurie gali sutapti ar nesutapti su nacionalinių ekonomikų, integracinių susivienijimų ir tarptautinių organizacijų interesais. TNK dabartiniu metu yra pagrindinis internacionalizacijos variklis. Pasaulinė prekyba vis labiau tampa vidine firmine prekyba tarp skirtingų TNK dalių. Pagrindinis TNK tikslas yra ne pelno, o rinkų maksimizacija. Rinkos maksimizavimo politika aštrina konkurenciją tarp skirtingų šalių.

Užsienio transnacionalinių korporacijų filialų dalyvavimas Lietuvos ekonomikoje leidžia paspartintai plėtoti nacionalinę ekonomiką užsienio tiesioginių investicijų pagrindu, perimti pažangias technologijas, tarptautinės vadybos patirtį, apimant efektyvų gamybos ir realizacijos organizavimą, firmų aukštos reputacijos palaikymą. Pačios Lietuvos transnacionalinių korporacijų plėtojimas ir jų veikla užsienyje leistų sustiprinti šalies nacionalinį konkurencingumą pasaulinėje rinkoje. Tačiau Lietuvos transnacionalinės kompanijos tebėra. pradinėje formavimosi ir stiprėjimo stadijoje ir svarbesnio vaidmens stiprinant šalies nacionalinį konkurencingumą pasaulinėje rinkoje ne vaidina.

Ekonominio ir socialinio išsivystymo lygių skirtumai tarp išsivysčiusių ir besivystančių šalių iš esmės nedidėja. Tai lemia greitas naujųjų industrinių šalių progresas. Tuo tarpu labiausiai atsilikusių šalių atsilikimas nuo išsivysčiusių kraštų ir toliau didėja. Tikėtina, kad socialinio ir ekonominio išsivystymo lygių skirtumai tarp šalių ir pasaulio regionų išliks ir ateityje.

Skaičiavimai rodo, kad Lietuva nuo ES vidurkio pagal BVP vienam gyventojui rodiklį atsilieka apie 8,5 karto, skaičiuojant JAV doleriais pagal valiutų keitimo kursą, ir apie 3,5 karto, skaičiuojant pagal perkamosios galios paritetus nuo išsivysčiusių ES valstybių. Esant 6 proc. vidutiniam metiniam ekonominio augimo tempui, 2030 metais Lietuva beveik pasiektų ES vidurkį pagal BVP vienam gyventojui rodiklį, jei vidutiniai metiniai ekonominio augimo tempai ES šalyse ilgalaikėje perspektyvoje išliks tokie pat, kokie jie buvo ankstesniame 30 metų periode (apie 2 proc.). Toks aukštas 6 proc. vidutinis metinis ekonominio augimo tempas Lietuvoje ilgame 30 metų perspektyviniame laikotarpyje laikytinas optimistiniu, kadangi jo negalima argumentuoti nors vienos Europos šalies analogiško augimo pavyzdžiu. Priartėti šaliai prie vidutinio ES ekonominio išsivystymo lygio prireiks 30-40 metų, o gal net daugiau. Tačiau būtent tarptautinė prekyba prisideda prie šios socialinės atskirties mažinimo.

Tarptautinė prekyba leidžia gauti pelną pasinaudojant didesnėmis rinkomis, nes apribota prekybinė zona nėra tokia pelninga kaip laisva prekybos zona.

Lietuva visada į savo prioritetų viršūnę statė integracijos į Pasaulio Prekybos Organizaciją ir į Europos Sąjungą siekį. Tai prisidėjo prie užsienio prekybos plėtros ir liberalizavimo bei tuo pačiu didesnes ekonominės naudos valstybei.

Trumpai paminėsime Lietuvos narystės PPO privalumus:

- narystė PPO suteikė Lietuvos prekybai stabilumą, patikimumą ir patrauklumą, kas svarbu prekybos partneriams bei investuotojams. Prekyba tarp PPO šalių narių tampa liberalesnė, skaidresnė ir prognozuojama. Lietuvai suteikė daugiau teisių ginant savo prekybos interesus, dalyvauti pasauliniame derybų procese ir taip daryti įtaką tolimesniam užsienio prekybos liberalizavimui, dalyvauti daugiašaliuose derybų raunduose ir išreikšti savo poziciją;
- narystė PPO turi didžiulę reikšmę eksporto plėtrai. Lietuvai taikomas didžiausio palankumo režimas, ir nė viena šalis negali diskriminuoti lietuviškos produkcijos bei privalo Lietuvos eksportuotojams savo rinkoje suteikti tokias pat palankias sąlygas kaip ir kitoms prekėms, importuojamoms iš PPO šalių.

Svarbu yra tai, kad narystė PPO priverčia visas šalis nares laikytis vienodų taisyklių. PPO numatytas ginčų sprendimo mechanizmas užtikrina, kad kiekviena valstybė, nepriklausomai nuo jos prekybos apyvartos reikšmės pasaulyje, turi laikytis PPO taisyklių, nes priešingu atveju kitos šalys gali kreiptis dėl tokio klausimo sprendimo ir atsakomųjų priemonių taikymo.³¹

³¹ www.urm.lt; prisijungimo laikas: 2006-09-13.

Europos Sąjungos plėtra ir Lietuvos įsiliejimas į bendrąją rinką, atvėrė didžiules galimybes Lietuvos verslui. Lietuva įsiliejo muitų sąjungą, turinčią daugiau kaip 450 milijonų vartotojų. Lietuva ne tik tapo bendrosios rinkos nare - ji taip pat dalyvauja ES išorinės ekonominės politikos formavime. Lietuvos įstojimas, narystė Europos Sąjungoje reiškia „seniausios ir sėkmingiausiai integruotos“ ES politikos srities – Bendrosios prekybos politikos (BPP) įgyvendinimą.

Šiuo metu labai svarbu atlaikyti išaugusią konkurenciją bei pasinaudoti gerokai didesnės vidaus rinkos pranašumais ir didesniu kitų rinkų atvirumu, siekiant spartaus ekonomikos augimo. Lietuvos buvimas milžiniškos ES rinkos viduje ir su tuo susijusi laisvė prekiauti Lietuvoje pagamintomis prekėmis be jokių tarifinių ir netarifinių kliūčių atveria dideles galimybes šalies ūkio plėtrai. Taigi, Lietuva tapo didžiausio pasaulyje regioninio darinio, tarp kurio narių laisvai juda prekės, asmenys, paslaugos ir kapitalas, dalimi.

Lietuvos užsienio prekyba, tuo pačiu įsijungimas į ES rinką, išplečia realizacijos rinkas, sudaro prielaidas prekybos pagyvėjimui, prekių ir paslaugų gamybos reorganizavimui, ekonomikos pagyvinimui, užsienio investicijų augimui, sumažinimui, o tolimesnėje ateityje ir panaikinimui ekonominių ir socialinių atsilikimą nuo labiausiai išsivysčiusių Europos valstybių.

Kaip ES narė Lietuva turės perimti europinį ekonominės ir socialinės plėtros modelį, kuriam būdingi aktyvus valstybės ekonominis vaidmuo ir santykinai didelis dėmesys socialiniams klausimams. ES ekonominės ir socialinės politikos principų įgyvendinimas susiaurins nacionalinės ekonominės strategijos ir taktikos manevro lauką, tuo pačiu tai garantuos mažesnę klaidų ir praradimų apimtį.

Pažymėtina, kad, perdavus Europos Sąjungai kompetenciją užsienio prekybos politikos srityje, pasikeis politikos formavimo institucinė aplinka. Tai savo ruožtu gali sumažinti Lietuvos interesų grupių galimybes daryti įtaką užsienio prekybos politikos priemonėms, pakeisti jėgų pusiausvyrą politiką formuojančiose institucijose liberalios prekybos naudai.

Taigi, apibendrinant užsienio prekybos svarbą, bruožus, specifiką, reikėtų pateikti tokiomis aspektais:

- iš šalies išvežamos vidaus rinkoje perteklinės prekės ir įvežamos prekės, kurių šalis negali pati pasigaminti;
- šalyje gaminamos ir išvežamos absoliutų arba lyginamąjį pranašumą turinčios prekės ir tokiu būdu pasisavinamas prekybinis pelnas, nes kiekviena pasaulio šalis specializuojasi gaminti pelningą, efektyvią prekę, kur darbo našumas pralenkia pasaulinį lygį;
- užsienio prekybos dėka plinta pažangios technologijos, padedančios kelti nacionalinio ūkio veiklos efektyvumą;

- šalies prekių ir paslaugų vartotojai įgyja didesnę galimybę rinktis ir geriau tenkinti savo poreikius;
- vystomos eksportą gaminančios ūkio šakos, mažinamos darbo ir kapitalo sąnaudos išvežamoms prekėms gaminti;
- didėja konkurencija, kuri skatina mažinti gamybos kaštus ir kainą, didinti prekių kokybę;
- sudaromos sąlygos masto ekonomijos efektui realizuoti, kai tam trukdo per maža vidaus rinka. Tai naudinga ir gamintojui, ir vartotojams
- jokia šalis neturės naudos jeigu ji gamins visas reikalingas prekes;
- gamtos ir darbo išteklių bet kuriuo atveju yra riboti, todėl pasirenkama efektyviausia gamyba.³²

Užsienio prekybos modelis susieja bendrą pasiūlos ir paklausos pusiausvyrą užsienio prekyboje su vidaus rinkos paklausa ir pasiūla. Eksporto ir importo apimčių santykio didėjimas rodo šalies ekonominį augimą, mažėjimas – smukimą. Konkrečiai šaliai yra naudinga, kai joje yra visos sąlygos eksportuoti, o likusiame pasaulyje laukiama importo.

Užsienio prekyba daro tiesioginę įtaką šalies vidinei rinkai. Atsiradus pajėgiam konkurentui iš kitos šalies, stipriai suaktyvėja konkurencija. Tokiu būdu vidaus rinkoje vyraujančią monopoliją, užsienio prekyba pertvarko į natūralią oligopoliją. Tai suteikia naudos vartotojams, nes dėl padidėjusios konkurencijos, skatina gamintojus mažinti gamybos kaštus ir tuo pačiu keisti prekių kainas į mažąją pusę. Dar gali atsirasti ir kitų naudą vartotojui suteikiančių veiksnių, kai padidėjus konkurencijai, gamintojas yra priverstas konkuruoti ne tik kaina, bet ir prekių kokybe, dizaino patrauklumu ir kt.

Efektyvesne gamyba ir padidintas darbo našumas, gaunami tik užsienio prekybos dėka. Tik jos pagalba gamtos, darbo, kapitalo, gamybos ir kiti išteklių yra paskirstomi kiek galima efektyviau.

Taigi galime prieiti išvadą, kad bet kuri pasaulio šalis viską gaminanti pati, nevykdanti užsienio prekybos bei neišvengiamai kažko atsisakanti, patiria tikrai didesnius nuostolius už valstybes aktyviai dalyvaujančias tarptautinėje prekyboje, kad nacionalinis uždarumas, izoliacija nuo užsienio prekybos sistemos neturi perspektyvų.

³² Ona Gražina Rakauskienė. Valstybės ekonominė politika. Vilnius. 2006. P. 336.

3. LIETUVOS UŽSIENIO PREKYBOS RAIDA IR JOS PRIORITETŲ ANALIZĖ

1990 metų kovo 11 dieną Lietuva atkūrė savo nepriklausomybę, pareiškusi, kad atstato 1940 metais svetimos jėgos panaikintą Lietuvos suverenių galių vykdymą bei pabrėžė savo ištikimybę visuotinai pripažintiems tarptautinės teisės principams, pripažino sienų neliečiamumą.

Kardinalus ūkio pertvarkymas buvo labai brangus. Po Nepriklausomybės atkūrimo prasidėjusios, liberalizavimo ir privatizavimo reformos, sukėlė vieną didžiausių gamybos nuosmukių Vidurio ir Rytų Europoje. Realus BVP 1993 metais sudarė tik 60% 1989 metų BVP lygio, infliacija siekė 1000%. Tik 1994 metais ekonomika pradėjo atsigausti po nacionalinės valiutos – lito ir Valiutų valdybos modelio įdiegimo.

Nepriklausomybę atkūrusioje Lietuvoje pasikeitė ekonominė situacija. Ekonominiai ryšiai su buvusios Sovietų Sąjungos respublikomis susilpnėjo ir susiklostė sąlygos savarankiškesnei užsienio prekybos politikai, tiesioginiams ekonominiams ryšiams su Vakarų šalimis.³³ Tai įtakojo Lietuvos užsienio prekybos struktūros ir dinamikos pasikeitimus. Lietuvos užsienio prekybos apyvarta su Vakarų Europos bei kitomis pasaulio šalimis pradėjo sparčiai plėtotis po ekonomikos liberalizavimo. Tarptautinės plėtros lygį rodo eksporto ir bendrojo vidaus produkto santykis nuo BVP (bendrojo vidaus produkto). 1989 m. tik 3,9 proc. BVP sudarė šalies eksportas į Vakarų šalių rinkas, 1992 m. – 9,4 proc., 1996 m. – 17 proc., 1999 m. – 28,7 proc.

Lietuvos ekonomika per pastaruosius penkiolika metų patyrė esminių pokyčių visuose sektoriuose. Ūkio raidoje ryškiai išsiskyrė šie etapai:

Pirmasis – 1991 – 1994 metais – dramatiško nuosmukio, būdingo pokomunistinėms valstybėms, tarptautinės prekybos krypimo iš rytų į vakarus;

Antrasis – 1995 – 1998 metais – „atsigavimo“ laikotarpis, kurio metu buvo pastebimas ne tik ekonomikos stabilizavimas, bet ir spartus augimas;

Trečiasis – 1999 – 2000 metais – ūkio recesijos³⁴ laikotarpis, įvykęs po Rusijos krizės;

Ketvirtasis – 2001 – 2003 metai – ekonomikos augimo proveržis, spartūs ekonomikos augimo tempai, siekimas narystės ES;

Penktasis – nuo 2004 metų – narystės ES startinis laikotarpis, kuris susijęs su prisiderinimu prie ES rinkos, su dideliais pokyčiais tarptautinės prekybos politikos sferoje, prekybos apribojimų mažinimu, užsienio politikos trečiųjų šalių atžvilgiu suderinimu ir kt.

³³ Sniečka V., Baumilienė V., Bernatonytė D. ir kt. Makroekonomika. Kaunas: Technologija. 2005. P. 530.

3.1. LIETUVOS UŽSIENIO PREKYBOS APIMTIS, DINAMIKA, BALANSAS IR GEOGRAFINĖ STRUKTŪRA

Todėl nagrinėjant Lietuvos užsienio prekybą, reikėtų ją dalinti ir vertinti atsižvelgiant į du periodus: 1990 - 2003 metų (tuo pačiu šį periodą skaidant į 1990 – 1998 metus – nuosmukio ir atstatymo laikotarpis bei 1999 – 2003 metus ekonomikos ir tarptautinės prekybos augimo, plėtros laikotarpis, įvykęs po Rusijos krizės) ir laikotarpį nuo 2004 metų (Lietuvos užsienio prekybos pokyčiai susiję su įstojimu į Europos Sąjungą bei nusistovintų prerogatyvų ir tendencijų laikotarpis).

6 Lentelėje pateikiame tarptautinės prekybos dinamika 1990 – 1998 metų laikotarpiu. Išsamiau aptarsime pokyčius vykusius šiuo laikotarpiu.

	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998
Eksportas mln. Litų	6960	12300	10775	8707	8077,2	10820	13420	15441	14842
Importas mln. Litų	7320	8728,9	7714,3	9798,2	9355,5	14594	18235	22577	23174
Balansas mln. litų	-360	3571,2	3061,1	-1091,2	-1278,3	-3773,8	-4815,7	-7136,2	-8331,9

6 lentelė. Eksporto – importo apimtis 1990 – 1998 metais.³⁵

Lietuvos užsienio prekybos pradžią galima laikyti prekybos liberalizavimą, kuris prasidėjo 1993 metais priėmus naują muitų tarifų įstatymą ir panaikinus kiekybinius eksporto apribojimus. Ribotam laikui buvo palikti eksporto muitai tik kai kuriems vietiniams žaliavų produktams.

Importui buvo nustatyti santykinai nedideli ir beveik vienodi muitai, tuo pačiu šalinant mokėjimų apribojimus. Daugelio netarifinių prekybos barjerų pašalinimas ir santykinai nedideli importo muitai prisidėjo prie spartaus užsienio prekybos apimtys didėjimo.

Pagrindinė užsienio prekybos valstybė buvo Rusija, su kuria Lietuvos prekių apyvarta 1993 metais buvo 6468,0 mln. litų, arba 59,1 proc. visos užsienio prekybos apyvartos. Atitinkamai eksportas – 2318,8 mln. litų arba 43,5 proc. viso Lietuvos eksporto ir importas – 4149,2 mln. litų arba 74,0 proc. viso Lietuvos importo. Pagal užsienio prekybos prekių apyvartos srautus toliauėjo Latvija (5,8 proc. visos apyvartos), Baltarusija (4,9 proc.), Vokietija (4,8proc.), Ukraina (4,4 proc.).

Didesnė užsienio prekybos apimtis buvo 1997 – 1998 metais. Tai buvo intensyvaus prekybinių ryšių plėtojimo su įvairiomis pasaulio šalimis rezultatas: 1995 – 1997 metų laikotarpiu Lietuva pasirašė pajamų ir kapitalo dvigubo apmokestinimo išvengimo sutartis,

³⁴ Recesija - tai bendro ekonomikos smukimo laikotarpis, kai Bendrasis vidaus produktas (BVP) mažėja du ar daugiau ketvirčius iš eilės.

³⁵ Lietuvos Statistikos departamento duomenys.

konvencijas su dauguma ES valstybių, JAV bei kaimyninėmis šalimis – iš viso su 24 valstybėmis.

Nuo laisvos prekybos sutarties įsigaliojimo 1995 m. iki 1998 m. Lietuvos prekybos plėtra su ES ir ELPA šalimis vyko daug intensyviau negu likusi Lietuvos užsienio prekyba, importo augimo tempai žymiai viršijo eksporto augimo tempus. 1995-1996 metų laikotarpiu Lietuvos prekių pardavimas į ES šalis padidėjo nuo 25,8 proc. iki 33,4 proc., o prekių pirkimas – nuo 26,4 proc. iki 40,5 proc. visos prekybos. 1996 – 1998 metų periodu atitinkamai Lietuvos eksportas padidėjo iki 37,9 proc., o importas – iki 47,2 proc. 1998 metais eksporto augimo tempai pirmą kartą viršijo importo augimo tempus: importas, palyginus su 1997 m., išaugo 10,7 proc., o eksportas 12,2 proc. 1999 metais ši tendencija dar labiau sustiprėjo: importas, palyginus su 1998 m., sumažėjo 17,3 proc., o eksportas išaugo 6,8 proc.

Plėtėsi Lietuvos prekyba su kaimyninėmis šalimis, ypač eksportas, prekybos balansas su Pabaltijo valstybėmis buvo teigiamas – t.y. Lietuva daugiau eksportavo nei importavo. 1996 metais eksportas į Latviją sudarė beveik 1,2 mlrd., į Estiją beveik – 327 mln. litų, tuo tarpu 1998 metais eksportas į Latviją siekė 1,6 mlrd., o į Estiją – 388 mln. lt. Pabaltijo valstybės pateko tarp 12 svarbiausių Lietuvos prekybos partnerių.

Rusija, pagrindinė energetinių išteklių Lietuvai tiekėja, ir toliau išliko svarbiu Lietuvos prekybai dalyviu. Tarp svarbiausių užsienio partnerių buvo Vokietija. 1996 metais importas siekė 2,76 mlrd. lt. arba 15,7 proc. viso Lietuvos importo, o eksportas sudarė 1,7 mlrd. lt. arba 13 proc. viso Lietuvos eksporto. Tuo tarpu, jau 1999 metais eksportas sudarė 1,93 mlrd. lt. arba 16,05 proc. viso Lietuvos eksporto ir atitinkamai importas – 3,47 mlrd. lt. arba 17,96 proc.

JAV šiuo laikotarpiu dar buvo labai tolima ir nepažįstama šalis, į kurią 1996 metais eksportuota 1,6 proc., o importuota 2,9 proc. visų prekių.

Aptariant 1990 – 1998 metų laikotarpį, reikėtų paminėti, kad tik 1991 ir 1992 metų laikotarpyje Lietuvos užsienio prekybos balansas buvo teigiamas.

Laikotarpis nuo 1998 metų iki įstojimo į ES Lietuvai buvo labai svarbus, todėl reikėtų ilgiau panagrinėti laikotarpį nuo 2000 metų (šie metai buvo aktyvūs narystės ES siekimo metai, 2001 metais Lietuva tapo PPO nare).

7 lentelėje pateikiame eksporto-importo dinamiką 1999-2003 metais.

	1999	2000	2001	2002	2003
Eksportas mln. Litų	12015,2	15237,5	18332	20290,7	20290,7
Importas mln. litų	19337,9	21826	25413,2	28562,2	28562,2
Balansas mln. litų	-7322,7	-6588,5	-7081,2	-8271,5	-8271,5

7 lentelė. Eksporto – importo apimtys 1999 – 2003 metais.³⁶

³⁶ Lietuvos Statistikos departamento duomenys.

Lietuvos užsienio prekyba, 1999m. patyrusi didelį nuosmukį (eksportas buvo sumažėjęs 20 proc., o importas – 17 proc.), susijusį su Rusijos krize, 2000 metais pradėjo atsigauti ir 2001 metais jau viršijo 1997-1998m. lygį. Ši teigiama pokytį sąlygojo Lietuvos gamintojų persiorientavimas į Vakarų šalių vartotojus, kurią iš dalies nulėmė 1998m. rugpjūčio mėn. įvykusi Rusijos finansinė-ekonominė krizė, sumažinusi mokią paklausą NVS šalyse ir privertusi Lietuvos eksportuotojus bei importuotojus persiorientuoti į kitas (Vakarų) rinkas. Tai tapo simboline rizikos diversifikacijos pamoka mūsų šalies eksportuotojams. Integracija į Pasaulinę Prekybos Organizaciją bei Europos Sąjungą prisidėjo prie Lietuvos užsienio prekybos liberalizavimo, prekybinių santykių su kitomis valstybėmis plėtojimo bei užsienio prekybos apyvartos augimo.

2000 m. Lietuvos užsienio prekybos apyvartos apimtis sudarė 37063,5 mln. Lt: iš Lietuvos eksportuota prekių už 15237,5 mln. Lt, importuota už 21826 mln. Lt. Lyginant su 1999 m., prekybos apyvarta padidėjo 18,2 proc., eksportas – 26,8 proc., o importas – 12,9 proc. Užsienio prekybos deficitas sudarė 6588,5 mln. Lt ir atitinkamai sumažėjo 10 proc. t.y. prekių eksporto apimtis didėjo intensyviau negu importo.

Svarbiausių Lietuvos užsienio prekybos partneriai buvo Rusija (7,1 proc. bendro eksporto ir 26,7 proc. bendro importo), Vokietija (atitinkamai - 14,3 proc. ir 17,0 proc.), Latvija (15 proc. ir 3,9 proc.), Lenkija (5,5 proc. ir 6,3 proc.), Jungtinė Karalystė (7,8 proc. ir 4,3 proc.), Danija (4,9 proc. ir 4,2 proc.). Reikia pažymėti, kad 2000 m. eksporto apimtis žymesne dalimi padidėjo ne tik į artimiausių ar svarbiausių prekybos partnerių šalis, bet ir kitas Vakarų šalis.

Minėti duomenys rodo, kad Lietuvos eksportuotojai, 1999 m. pradėję plėtoti savo prekių rinkas ES, CELPA bei kitose Vakarų šalyse, 2000 metais sugebėjo išlikti bei padidinti eksportuojamos produkcijos apimtį jose.

Daugiausia prekių importuota iš Rusijos – už 5829,7 mln. Lt ir tai sudaro 155,2 proc. 1999 m. importo iš Rusijos apimties, Vokietijos - už 3705,5 mln. Lt, arba atitinkamai 106,7 proc., Lenkijos – už 1371,7 mln. Lt, arba 101,4 proc., Jungtinės Karalystės – už 931,3 mln. Lt., tai yra importo apimtis iš svarbiausių Lietuvos prekybos partnerių didėjo.

Prekybos deficitas pagal šalis buvo didžiausias prekyboje su Rusija – 4746 mln. Lt (72 proc. bendro deficito), net didesnis negu su visomis NVS šalimis kartu sudėjus. Per metus jis išaugo 62,9 proc. Prekyboje su Vokietija deficitas sudarė 1521,9 mln. Lt (23,1 proc. bendro deficito), tačiau jis šiek tiek mažėjo ir sudarė 98,5 proc. 1999 m. deficito apimties. Tarp kitų svarbiausių Lietuvos prekybos partnerių reikėtų pažymėti padidėjusį prekybos su Italija deficitą sumažėjusį, bet žymų - su Lenkija (539,4 mln. Lt) bei Suomija (579,7 mln. Lt). Didžiausias prekybos deficitas, pagal šalių grupes, susidarė prekiaujant su NVS šalimis ir yra 4216,4 mln. Lt., arba 64 proc. bendro Lietuvos užsienio prekybos deficito, jis padidėjo net 77,2 proc. Svarbiausia

priežastis – 1998 – 1999 metais sumažėjęs eksportas į NVS šalis, kurio apimtis 2000 m. dar gerokai atsiliko nuo ankstesniųjų metų rezultatų, o importas didėjo kur kas intensyviau. Prekybos deficitas su ES valstybėmis 2000 m. sudarė 2844,7 mln. lt., arba 43,2 proc. bendro Lietuvos užsienio prekybos deficito, tačiau šiek tiek sumažėjo.

Prekybos apyvartos apimtis su ES šalimis didėjo ir sudarė 17435,9 mln. lt arba 47 proc. Lietuvos prekybos apyvartos. 2000 m. prekių eksportas į ES valstybes padidėjo 21,2 proc. ir sudarė 7295,6 mln. lt arba 47,9 proc. bendro Lietuvos eksporto.

2000 m. iš ES valstybių Lietuva importavo prekių už 10140,3 mln. lt ir tai sudarė 46,5 proc. bendro Lietuvos importo. Palyginti su 1999 m, importo apimtis iš ES valstybių padidėjo 5,5 proc. Prekybos apyvarta su NVS šalimis sudarė 9170,4 mln. lt arba 24,7 proc. Lietuvos prekybos apyvartos. 2000 m. prekių eksportas į NVS valstybes sudarė 2477 mln. lt, arba 16,3 proc. bendro Lietuvos eksporto. Šis rodiklis, lyginant su 1999 m., vertine išraiška padidėjo 13,3 proc. 2000 m. iš NVS valstybių Lietuva importavo prekių už 6693,4 mln. lt ir tai sudarė 30,7 proc. bendro Lietuvos importo. Palyginti su 1999 m, importo apimtis iš NVS valstybių labai padidėjo – net 46,6 proc.

Prekybos apyvarta su Latvija ir Estija didėjo ir sudarė 3985,5 mln. lt, arba 10,8 proc. Lietuvos prekybos apyvartos. Eksportas į Latviją ir Estiją didėjo 44,8 proc. ir sudarė 2630,8 mln. lt, arba 17,3 proc. bendro Lietuvos eksporto apimties. Importas iš Latvijos ir Estijos mažėjo ir sudarė 1354,6 mln. lt, arba 6,2 proc. bendro Lietuvos importo. 2000 metais prekybos apyvarta su CELPA šalimis didėjo 10,7 proc. ir sudarė 3107,7 mln. lt, arba 8,4 proc.

Lyginant 2000 ir 1999 metų rezultatais, matyti, kad rodikliai gerėjo, nes eksporto apimtis didėjo intensyviau negu importo. Intensyviau negu 1999 metais didėjo eksportas į Vakarų, Vidurio Europos bei kitas šalis, mažėjo prekybos deficitas. Didėjo importo apimtis. Tvirtėjo užsienio prekybos integravimosi į Vakarų rinkas tendencija.

2001 metais užsienio prekybos apyvarta sudarė 91 proc. šalies bendrojo vidaus produkto (BVP), kas rodė Lietuvos Respublikos ekonomikos atvirumą, tuo pačiu patvirtindami užsienio prekybos srautų didelę įtaką Lietuvos ūkio augimui bei gyventojų užimtumui ir gerbūviui.

2001 m. eksportas smarkiai padidėjo (20,3 proc.). Nemažai padidėjo ir importas (16,4 proc.). Nors ekonominė veikla susilpnėjo ES valstybėse narėse, eksportas į šias šalis padidėjo 20 %. NVS šalių ir visų pirma Rusijos ekonomikos suaktyvėjimas, palankūs lito ir NVS valiutų keitimo kursai paskatino eksporto į šias šalis padidėjimą. Todėl eksportas į NVS šalis 2001 m. padidėjo 45,9 proc. palyginti su 2000 m., ir eksporto į šias šalis dalis sudarė 19,7 proc. viso eksporto. 2001 metais pagrindine Lietuvos prekybos partnere ES išliko Vokietija (Lietuvos eksportas į Vokietiją sudarė 12% viso Lietuvos eksporto, o importas – 19% viso Lietuvos

importo) ir Jungtinė Karalystė (14% eksporto ir 3% importo) bei Danija (4% eksporto ir 4% importo). 2001 metais lyginant su 2000 metais išaugo importas iš daugumos ES valstybių.

Statistikos departamento duomenimis, 2002m., palyginti su 2001m., užsienio prekybos apyvarta padidėjo 11,7 proc., eksportas – 10,7 proc., o importas – 12,4 proc. Svarbiausios Lietuvos užsienio prekybos partnerės buvo Rusija (eksportas – 12,2 proc. bendro eksporto, importas – 20 proc. bendro importo), Vokietija (atitinkamai 10,4 proc. ir 18,8 proc.), Jungtinė Karalystė (13,4 proc. ir 3,1 proc.), Latvija (9,6 proc. ir 3,7 proc.), Lenkija (3,6 proc. ir 6,3 proc.).³⁷ 2002 m. pagrindinė Lietuvoje pagamintos produkcijos dalis buvo eksportuota į Vakarų rinkas. Bendro Lietuvoje pagamintų prekių eksporto apimčiai neigiamos įtakos turėjo ir eksportuotos produkcijos kainų mažėjimas (2002m., palyginti su 2001 m., sumažėjo vidutiniškai 2,3 proc.). Dalies gamintojų produkcijos eksportas sumažėjo ir dėl JAV dolerio kurso kritimo.

Lietuvos eksporto rinkos – tiek Rytų, tiek Vakarų – plėtėsi, didėjo eksporto rinkų įvairovė mažindama per didelės ekonominės priklausomybės nuo daugelio išorės rinkų riziką, kartu saugojo Lietuvos ūkį nuo neigiamos išorinių ekonominių šokų įtakos. Dėl spartesnių importo augimo tempų didėjo neigiamas užsienio prekybos balansas (2002 m. jis sudarė 8,3 mlrd. Lt).

Iš 8 lentelėje pateiktų duomenų galima pastebėti tokias tendencijas:

Sąjunga, valstybė	1999		1999		2000		2000		2001		2001		2002		2002	
	Eksportas		Importas		Eksportas		Importas		Eksportas		Importas		Eksportas		Importas	
	mln. lt	%	mln.lt	%	mln. lt	%	mln.lt	%	mln. lt	%	mln.lt	%	mln. lt	%	mln.lt	%
Iš viso	12015,2	100	19337,9	100	15237,5	100	21826	100	18332	100	25413,2	100	20290,7	100	28562,2	100
ES	6020,6	50,1	8990,5	46,5	7295,6	47,9	9443,7	43,3	8755,2	47,8	11178,2	44	9827,1	48,4	12714,4	44,5
NVS	2186,4	18,2	4725,9	24,4	2477	16,3	6910	31,7	3614,3	19,7	7469	29,4	3899,9	19,2	7431	26
CELPA ¹	723,6	6	1869,8	9,7	1060	7	1776,6	8,1	1337	7,3	2022,3	8	971,2	4,8	2231,9	7,8
ELPA ²	322	2,7	398,2	2,1	378,2	2,5	383,5	1,8	352,4	1,9	480,6	1,9	832,6	4,1	711,4	2,5
Jungtinė Karalystė	608	5,1	3877,3	20,1	1185,9	7,8	5973,1	27,4	2532,6	13,8	6428	25,3	2727,2	13,4	6070,7	21,3
Rusija	842,8	7	3197,8	16,5	1083,7	7,1	3285,1	15,1	2019,7	11	4377,7	17,2	2469,9	12,2	4851,2	17
Vokietija	1927,7	16	802,4	4,1	2183,5	14,3	788,7	3,6	2303,1	12,6	1073	4,2	2103,9	10,4	1386,1	4,9
Latvija	1535	12,8	1094,9	5,7	2287,8	15	1076,2	4,9	2316,3	12,6	1233	4,9	1955	9,6	1366,3	4,8
Danija	744,6	6,2	696,9	3,6	743,9	4,9	922,1	4,2	822,2	4,5	956,7	3,8	1037,9	5,1	1099,8	3,9
Švedija	506,5	4,2	807,5	4,2	667,5	4,4	985,3	4,5	671,3	3,7	851,8	3,4	853,3	4,2	939	3,3
Prancūzija	564,9	4,7	660,4	3,4	667,6	4,4	743,2	3,4	601,3	3,3	771,4	3	834,3	4,1	932,3	3,3
Estija	282,4	2,4	750,7	3,9	343	2,3	675,7	3,1	595,2	3,2	742	2,9	773,9	3,8	832,8	2,9
Lenkija	545,4	4,5	738,4	3,8	832,3	5,5	517,4	2,4	1148,3	6,3	771,9	3	721,7	3,6	811,8	2,8
JAV	530	4,4	261	1,3	739,2	4,9	336,2	1,5	696,8	3,8	500,2	2	714,7	3,5	673,6	2,4
Baltarusija	710,1	5,9	598,6	3,1	442,8	2,9	557,1	2,6	714,5	3,9	582,3	2,3	650,8	3,2	648,1	2,3
Nyderlan- dai	423,1	3,5	447,6	2,3	730,4	4,8	496,2	2,3	538,6	2,9	598,2	2,4	639,2	3,2	642,1	2,2
Italija	507,9	4,2	306,3	1,6	356,4	2,3	406,1	1,9	369,3	2	482,4	1,9	565,8	2,8	609,9	2,1
Ukraina	441,8	3,7	412,4	2,1	670,8	4,4	430,8	2	618,9	3,4	497,9	2	527,5	2,6	529,8	1,9

³⁷ LR ekonominės ir socialinės būklės 2002 m. apžvalga/<http://www.ekm.lt/> P.40; prisijungimo laikas: 2006-06-18.

Norvegija	134	1,1	299,7	1,5	170,6	1,1	330,8	1,5	239,1	1,3	414,3	1,6	485	2,4	466,2	1,6
Belgija	206,4	1,7	388,8	2	241,3	1,6	360,1	1,6	299,5	1,6	392,4	1,5	388,7	1,9	454,7	1,6
Turkija	123,8	1	431,7	2,2	266,8	1,8	394,4	1,8	260,2	1,4	483,4	1,9	352,8	1,7	424,2	1,5
Šveicarija	184,1	1,5	143,7	0,7	193,5	1,3	168,9	0,8	107,7	0,6	245	1	337,2	1,7	416,2	1,5
Kipras	20	0,2	25,5	0,1	29	0,2	90,3	0,4	9,1	0	37	0,1	253,8	1,3	400,5	1,4
Suomija	124,4	1	351,9	1,8	194,1	1,3	299,3	1,4	255,1	1,4	344,1	1,4	239,1	1,2	367,1	1,3
Kitos	1052,3	8,9	3044,4	16	1207,4	7,7	2989	13,6	1213,2	6,7	3630,5	14,2	1658,9	8,1	4639,8	16

8 lentelė. Svarbiausi eksporto–importo partneriai 1999 – 2002 metais.³⁸

- Eksportas į ES šalis jau 1999 m. sudarė maždaug 50 proc. visų eksportuojamų prekių. Importas iš ES šalių 1996-2002 m. buvo daugmaž pastovus ir svyravo 43,3-46,5 proc. ribose nuo viso importo
- Sumažėjęs eksportas į NVS šalis 2001 m. sudarė apie 20 proc. visų eksportuojamų prekių. Importas iš NVS šalių 1999 m. sumažėjo, 2000 m. išaugo ir sekančiais metais vėl pradėjo mažėti.
- Eksportas į CELPA ir ELPA šalis svyravo 1,9-7,3 proc. ribose nuo viso eksporto. Importas iš CELPA ir ELPA šalių svyravo 1,6-9,7 proc. ribose nuo viso importo.

Į Latviją ir Estiją eksportuotų prekių dalis 2002 metais šiek tiek sumažėjo ir sudarė 13,4 proc. bendro Lietuvos eksporto. Tokios eksporto į Latviją ir Estiją bei CELPA šalis mažėjimo tendencijos atsirado dėl per analizuojamą laikotarpį bemaž 2 kartus sumažėjusios mineralinių produktų eksporto į minėtas šalis vertės.

Bendro Lietuvos eksporto lėtesnis didėjimas 2002 m. didžiausia dalimi buvo susijęs su valiutų kurso svyravimu bei pasaulio ekonomikos sąstingio veiksniais, pasireiškusiais svarbiausių eksportuotų prekių vieneto vertės sumažėjimu. 2002 m. iš ES valstybių į Lietuvą importuotų prekių dalis sudarė 49,4 proc. bendro Lietuvos importo vertės. Palyginti su 2001 m., importo iš ES valstybių vertė padidėjo 14,3 proc. Iš NVS šalių importuotų prekių dalis sudarė 25,3 proc. bendro Lietuvos importo. Palyginti su 2001 m., importo apimtis iš NVS valstybių sumažėjo 0,7 proc.

Bendras užsienio prekybos balansas 2002 m. buvo neigiamas ir atitinkamai lyginant jo apimtis padidėjo 12,1 proc. Analizuojant užsienio prekybos deficitą pagal šalis, matyti, kad didžiausias jis buvo prekiaujant su Vokietija (būdavo su Rusija) – 3273,8 mln. litų ir sudarė 41,2 proc. bendro Lietuvos užsienio prekybos deficito. Palyginti su 2001 m., jis šiais metais padidėjo net 26,4 proc. dėl sumažėjusio eksporto į šią šalį ir ženkliai padidėjusio importo (daugiausia transporto priemonių) iš jos. Užsienio prekybos su Rusija deficitas sudarė 3229,1 mln. litų, ir jis, palyginti su ankstesniais metais, smarkiai sumažėjo (23 proc.).

Pagal šalių grupes didžiausias prekybos deficitas buvo prekiaujant su ES valstybėmis (būdavo su NVS šalimis) ir sudarė 4127,2 mln. litų. Palyginti su 2001 m., jo apimtis padidėjo net

³⁸ Lietuvos Statistikos departamento duomenys.

20,3 proc. Svarbiausia priežastis – intensyviau didėjęs importas nei eksportas. Prekybos su NVS šalimis deficitas per analizuojamą laikotarpį sumažėjo ir sudarė 3245,6 mln. litų, arba 90,8 proc. 2001 m. prekybos su šiomis šalimis deficito apimties.³⁹

Lyginant 2002 m. Lietuvos užsienio prekybos rezultatus su ankstesnių metų rezultatais, matyti, kad 2002 m. bendrųjų rodiklių tendencijos keitėsi. Bendras prekių eksportas didėjo lėčiau nei ankstesniais metais ir lėčiau nei importas (2001 m., lyginant su ankstesniais metais, eksporto plėtra buvo intensyvesnė nei importo) dėl svarbiausių eksportuotų prekių vieneto vertės mažėjimo. Sumažėjo lietuviškos žaliosios naftos eksportas (kiekis ir vertė), apdorotų naftos alyvų bei naftos dujų produktų eksporto vertė (ypač dėl jų vidutinės kainos sumažėjimo). Tokia tendencija buvo būdinga ir nemažai daliai kitų eksportuotų prekių.⁴⁰

Lietuvos užsienio prekybos raida per 1996-2001 m. atskleidė tam tikras teigiamas bei neigiamas tendencijas:

- 1) Sparčiai augo prekyba su ES. Iš viso 1996-2001 m. jis beveik padvigubėjo. Importas iš ES taip pat pastoviai augo ir per tą patį laikotarpį padidėjo 53.6 % (taigi, eksportas augo sparčiau nei importas). Tačiau išliko neigiamas prekybos balansas (2001 m. jis sudarė 2.4 mlrd. Lt, kai 1998 m. buvo net 5.3 mlrd.).
- 2) Sparčiai auga prekyba su JAV. 1996-2001 m. Lietuvos eksportas į JAV išaugo 6.5 karto ir pasiekė 0.71 mlrd. Lt, o JAV rinkos dalis Lietuvos eksporte 2001 m. pasiekė 3.9 % Tiesa, 2000 m. Lietuvos eksportas į JAV buvo dar didesnis – jo absoliutus dydis siekė 739 mln.Lt, o dalis Lietuvos eksporte – 4.9 % Lietuvos importas iš JAV per tą laiką išaugo tik 61 % Lietuva su JAV turėjo daugmaž subalansuotą prekybos balansą.
- 3) Neigiamai vertinamas eksporto į NVS mažėjimą, ypač absoliučia išraiška, nuo 6.1 mlrd. Lt. 1996 m. iki 2.5 mlrd. Lt. 2000 m. Žymus eksporto išaugimas 2001 m. iki 3.6 mlrd. Lt leido tikėtis, kad jo žymus kritimas iki 2.2 mlrd. Lt 1999 m. buvo tik laikina Rusijos krizės pasekmė, taip pat tai buvo vertinama kaip Lietuvos eksporto diversifikavimą eksporto į NVS sumažėjimo pasekmėje.
- 4) Geri politiniai santykiai su Skandinavijos šalimis nespertino užsienio prekybos su šiomis šalimis. 2001 m. eksportas į jas sudarė 10.9 % viso Lietuvos eksporto, o importas – 9.4 %
- 5) Baltijos Laisvos prekybos sutartis (LPS), kuri veikia nuo 1994 m. (žemės ūkio prekėms – nuo 1997 m.), davė nemažą postūmį prekybai su kaimyninėmis valstybėmis. Lietuvos eksportas į Latviją 1996-2001 m. išaugo beveik du kartus ir 2001 m. viršijo Lietuvos eksporto apimtį į Vokietiją, tuo tarpu prekyba su Estija buvo nežymi. Tik 2001 m. Lietuvos eksportas į Estiją išaugo ženkliau (nuo 343 mln. Lt iki 594 mln. Lt.). Lietuva

³⁹ LR ekonominės ir socialinės būklės 2002 m. apžvalga // <http://www.ekm.lt/> P.43; prisijungimo laikas:2006-06-18.

⁴⁰ LR ekonominės ir socialinės būklės 2002 m. apžvalga // <http://www.ekm.lt/> P.43; prisijungimo laikas:2006-06-18.

prekyboje su šiomis šalimis turėjo teigiamą prekybos balansą, kuris buvo ypač didelis prekyboje su Latvija.

- 6) Nedidelis eksportas į Vidurio Europos laisvos prekybos asociacijos (VELPA) šalis (tik 7,3 % 2001 m.), nors jo dalis ir auga. Svarbesnė prekybos partnerė šioje grupėje yra tik Lenkija. Pagrindinėms mažos prekybos priežastis - santykinų pranašumų panašumas, menkas rinkų pažinimas ir nepakankamas Lietuvos eksportuotojų aktyvumas. Nebuvo būtinumo konkuruoti ir gauti masto ekonomiją.⁴¹

Statistikos departamento duomenimis, 2003m., palyginti su 2002m., užsienio prekybos apyvarta padidėjo 7,3 proc., eksportas – 9,1 proc., o importas – 6 proc. Užsienio prekybos balansas buvo neigimas ir, atitinkamai lyginant, sumažėjo 1,8 procento. Svarbiausios Lietuvos užsienio prekybos partnerės buvo Rusija (eksportas – 10,1 proc. bendro eksporto, importas – 18 proc. bendro importo), Vokietija (atitinkamai 9,9 proc. ir 17,9 proc.), Latvija (9,7 proc. ir 3,8 proc.), Šveicarija (11,7 proc. ir 1,1 proc.), Lenkija (3,4 proc. ir 6,7 proc.). Bendrojo Lietuvos prekių eksporto į ES ir stojančiąsias šalis dalis analizuojamu laikotarpiu sudarė 61,4 proc., o į ELPA šalis – 14,1 proc. (eksportuotų prekių vertė padidėjo net 3,7 karto, dėl nupirkto didelio produkcijos kiekio iš „Mažeikių naftos“).

Nagrinėjant Lietuvos užsienio prekybos struktūrą, apimtį, dinamiką ir jos pokyčius 1989 - 2003 metų laikotarpiu išryškėja šios tendencijos :

1. Prekybos su Vakarų šalimis apyvartos dalis padidėjo 3,9 karto ir sudarė 58 proc. visos apyvartos, o eksporto net 5,9 karto ir sudarė 51 proc. eksporto apimtį. Ypač didėjo prekybos apyvarta su ES šalimis (eksportas – nuo 2,28 proc. 1991 m. iki 42 proc. 2003 m., importas – nuo 2,52 proc. 1991 m. iki 45 proc. 2003 m.).
2. Prekybos su Rytų šalimis apyvartos dalis pastebimai mažėjo (4 kartus) ir sudarė 21,7 proc., o eksporto dalis – 4,5 karto ir sudarė 17 proc. visos eksporto apimtį.
3. Prekybos su Baltijos šalimis (Latvija, Estija) apyvartos dalis 1991-1993 m. sumažėjo 1,2 karto. Lietuvos apyvarta su Latvija 1994 m. sudarė 5,6 proc., o 2003 m. – 6,2 proc. visos Lietuvos užsienio prekybos, tuo tarpu su Estija – atitinkamai 2,5 ir 3,4 proc.
4. Lietuvos užsienio prekybos apyvartos subalansuotumo pastebimai keitėsi ir dydis, ir kryptis. Eksporto ir importo saldo į Vakarų šalis 1989 – 1991 m. buvo neigiamas, į Rytų - teigiamas, o liberalizavus prekybos santykius su Vakarų šalimis 1992 – 1993 m. tapo teigiamas; 1994 – 2003 m. laikotarpiu – neigiamas.

⁴¹ <http://www.ukmin.lt/lt/>; Ilgalaikė Lietuvos ekonomikos plėtros strategija. prisijungimo laikas:2006-05-19.

5. Lemiamas vaidmuo Lietuvos eksporto plėtojime tenka pramonei ir pagrindinėms šakoms: lengvajai pramonei; cheminių medžiagų ir produktų pramonei bei mašinų gamybai.
6. Lietuvos importo plėtojimo linkmė visiškai kitokia. Čia lemiamas vaidmuo tenka naftos ir dujų pramonei; antraeilis – mašinų gamybos ir chemijos pramonei, o trečiaeilis – lengvajai ir maisto pramonei.⁴²

Užsienio prekybos statistika iki 2004 m. gegužės 1 d. buvo rengiama remiantis muitinės deklaracijos Bendrojo dokumento (toliau – BD) duomenimis. Muitinės departamentas kiekvieną mėnesį Statistikos departamentui pateikdavo BD pirminius duomenis, gautus iš eksportuotojų ir importuotojų. Eksporto ir importo apimtis buvo apskaičiuojama pagal dvi prekybos sistemas: Bendrąją ir Specialiąją. Specialiojoje prekybos sistemoje importuotomis laikomos tik tos prekės, kurios importuotos vidaus vartojimui. Bendrojoje prekybos sistemoje importuotomis laikomos visos prekės, įvežamos į valstybės teritoriją (išskyrus tranzitu per valstybės teritoriją pervežamas prekes). Lietuvos užsienio prekybos oficialiosios apimtys buvo skelbiamos remiantis Bendrosios prekybos sistemos reikalavimais. Įstojus į Europos Sąjungą (toliau – ES), muitų sienos buvo panaikintos. Eksportuotojams ir importuotojams prekiaujant su ES šalimis nebereikia pildyti BD, todėl neliko pagrindinio užsienio prekybos statistikos duomenų šaltinio. Tam, kad būtų surinkti Lietuvos prekybos su ES šalimis duomenys, sukurta Intrastato duomenų surinkimo sistema. Lietuvos užsienio prekybos duomenys pasidalijo į dvi dalis – Ekstrastatą ir Intrastatą. Ekstrastato sistema apima Lietuvos prekybos su ne ES šalimis duomenis, kurių šaltinis ir toliau bus muitinės deklaracijos BD informacija. Intrastatas – tai duomenų surinkimo sistema iš įmonių, kurios prekiaus su ES šalimis.

2004 m. gegužės mėn. Lietuva tapo Europos Sąjungos (toliau – ES) nare. ES iš penkiolikos šalių (ES-15) tapo dvidešimt penkių šalių grupe (ES-25), tuo pačiu padidindama užsienio prekybai tenkančią dalį. Lietuvos integracija į ES paveikė visą Lietuvos ūkį, įskaitant ir Lietuvos užsienio prekybinius santykius. Nuo 2004 m. gegužės 1 d. Lietuva perėmė visus Europos Sąjungos sutartinius santykius su trečiosiomis šalimis bei tarptautinėmis organizacijomis. Tokiu būdu, užsienio prekybos režimo nustatymas yra deleguotas Europos Sąjungos Tarybai bei Europos Komisijai ir Lietuvos Respublika įsijungė į bendrąją Europos Sąjungos prekybos politikos erdvę, kur visa užsienio prekyba yra reglamentuojama vieningai.

Statistikos duomenimis (9 lentelė), 2004 m., palyginti su 2003 m., eksportas padidėjo 21 proc., o importas – 15,8 proc. Užsienio prekybos balansas buvo neigiamas ir, padidėjo 2,4 proc.

Rodikliai	2003 m. mlrd. Lt	2004 m. mlrd. Lt	Pokytis proc.
Prekybos apyvarta	50,7	59,8	17,9
Eksportas	21,3	25,7	21,0
Importas	29,4	34,1	15,8
Balansas	-8,2	-8,4	2,4

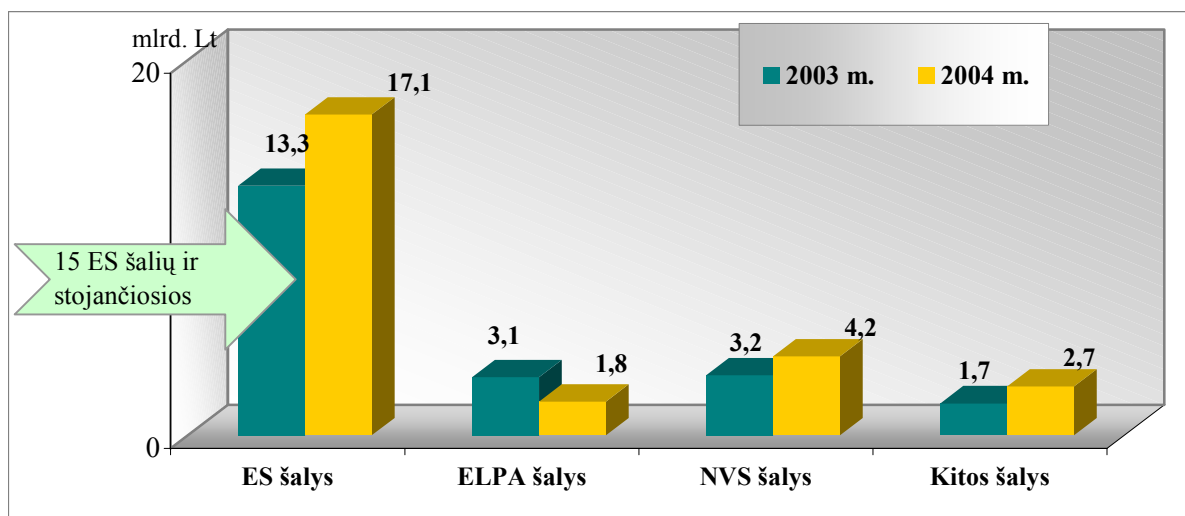
9 lentelė. Lietuvos užsienio prekybos duomenys 2003-2004 metais.⁴³

Svarbiausios Lietuvos užsienio prekybos partnerės buvo Rusija (eksportas – 9,1 proc. bendro eksporto, importas – 22,3 proc. bendro importo), toliau – Vokietija (atitinkamai: 10,2 proc. ir 16,9 proc.), Latvija (10,1 proc. ir 3,8 proc.), Lenkija (4,8 proc. ir 7,6 proc.), Prancūzija (6,3 proc. ir 3,2 proc.) ir Nyderlandai (4,8 proc. ir 4 proc.).

Ataskaitiniu laikotarpiu didžiausia prekių dalis iš Lietuvos eksportuota į tokias šalis: Vokietiją (10,2 proc. bendro Lietuvos eksporto), Latviją (10,1 proc.), Rusiją (9,1 proc.) ir Prancūziją (6,3 proc.).

Analizuojamu laikotarpiu į ES (25) šalis (2 pav.) eksportuotų prekių vertė sudarė 66,4 proc. bendro Lietuvos eksporto, į NVS šalis – 16,2 proc., o į ELPA šalis – 6,9 proc.

Prekių eksportas į ELPA šalis mažėjo dėl pasikeitusių naftos produktų eksporto (sumažėjo į Šveicariją, o didžiausia dalimi padidėjo į JAV ir Nyderlandus) kryptį.

2pav. Lietuvos eksportas pagal šalių grupes, mlrd. Lt.⁴⁴

Daugiausia prekių pagal valstybę siuntėją į Lietuvą importuota iš tokių šalių: Rusijos (22,3 proc. bendro Lietuvos importo), Vokietijos (16,9 proc.), Lenkijos (7,6 proc.), Nyderlandų (4 proc.) ir Latvijos (3,8 proc.).

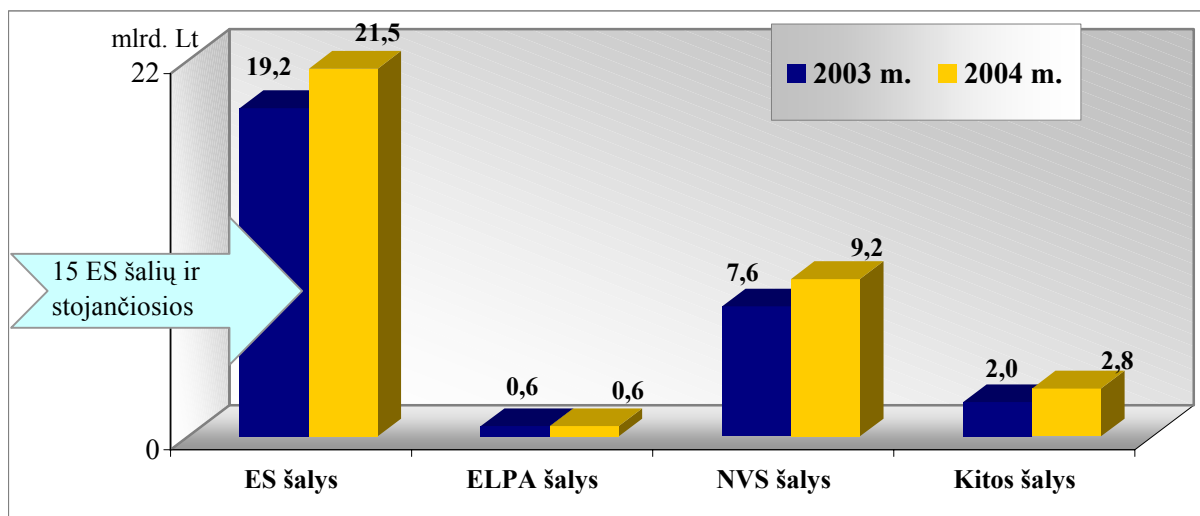
2004 m. (3 pav.) iš ES šalių į Lietuvą importuotų prekių dalis sudarė 63 proc. bendro Lietuvos importo. Palyginti su 2003 m., importo iš ES ir stojančiųjų šalių vertė padidėjo 11,9 proc. Iš NVS šalių importuotų prekių dalis sudarė 26,9 proc. bendro Lietuvos importo.

⁴² Bernatonytė D. Tarptautinės prekybos pagrindai. Kaunas: Technologija, 2004. P.34.

⁴³ Lietuvos Statistikos departamento duomenys.

⁴⁴ Lietuvos Statistikos departamento duomenys.

Atitinkamai lyginant importo iš jų vertė padidėjo 21 proc. Reikėtų pažymėti, kad antrus metus iš eilės tarp svarbiausių užsienio partnerių buvo Latvija.

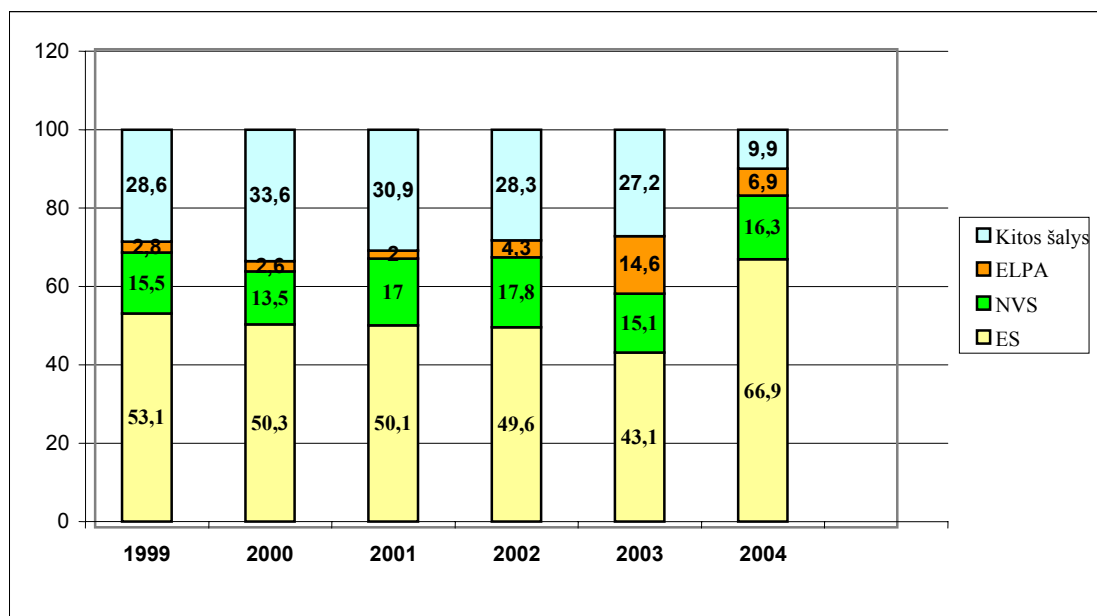
3pav. Lietuvos importas pagal šalių grupes, mlrd. Lt. Statistikos departamento duomenys.⁴⁵

Bendras užsienio prekybos balansas buvo neigiamas ir, palyginti su 2003 m., jo vertė padidėjo 2,4 proc. Analizuojant užsienio prekybos deficitą pagal valstybes, matyti, kad didžiausias jis buvo prekiaujant su Rusija – 5,3 mlrd. litų ir sudarė 63 proc. bendro Lietuvos užsienio prekybos deficito. Užsienio prekybos su Vokietija deficitas sudarė 3,1 mlrd. litų.

Pagal šalių grupes didžiausias prekybos deficitas susidarė prekiaujant su NVS (5 mlrd. litų) ir ES šalimis (4,4 mlrd. litų). Palyginti su 2003 m., prekybos su NVS šalimis deficitas padidėjo (15 proc.), o su ES – sumažėjo (21,1 proc.) dėl sparčiau didėjusio eksporto.

Analizuojant šalies užsienio prekybą regioniniu požiūriu, galima pastebėti, kad ES valstybių blokas 1999–2004 m. laikotarpio metus pagal prekybos apimtį Lietuvos eksporto ir importo partneris. NVS šalių blokas nuo 2004 metų įsitvirtino antroje svarbiausių Lietuvos užsienio prekybos partnerių sąrašo vietoje. Šalies eksporto dalies į ES, NVS, ELPA ir kitas šalis kitimas 1999–2004 m. laikotarpiu yra pateiktas 4 paveiksle.

⁴⁵ Lietuvos Statistikos departamento duomenys.

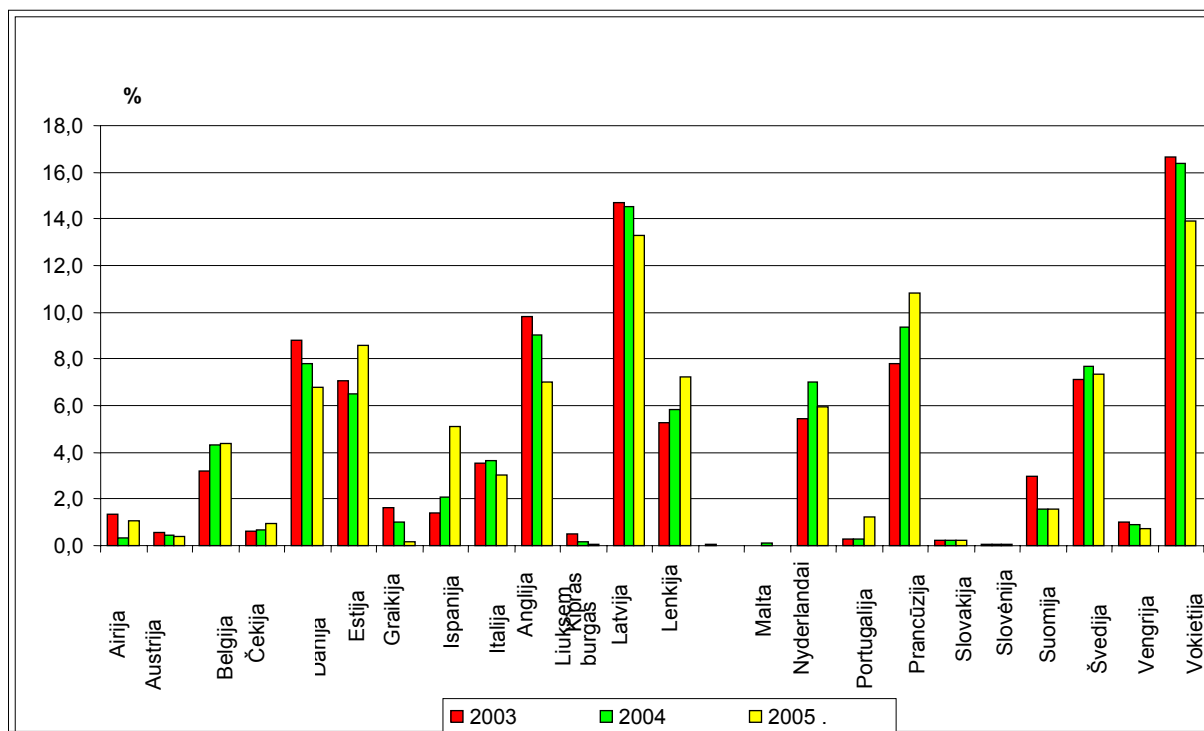

4 pav. Lietuvos eksporto dalies į ES, NVS, ELPA ir kitas šalis kitimas 1999–2004 m. (%).⁴⁶

Iš 1.1 paveiksle pateiktų duomenų matyti, jog Lietuvos eksporto dalis į atskiras šalių grupes 1999–2002 metais nors ir kito, tačiau išliko palyginti stabili: į ES šalis buvo eksportuojama apie pusę viso Lietuvos eksporto, į NVS šalis apie 16 %, į ELPA šalis apie 3 %, į kitas šalis apie 31 % viso Lietuvos eksporto. Didžiausi pokyčiai įvyko 2003–2004 metais, kai ženkliai sumažėjo ELPA bei kitoms šalims bei išaugo ES šalims tenkanti Lietuvos eksporto dalis. Reikia pastebėti, kad eksporto dalis, tenkanti NVS šalių blokui išliko gana stabili viso 1999–2004 m. laikotarpio metu ir svyravo nuo 13,5 % 2000 m. iki 17,8 % 2002 m. Tai leidžia daryti išvadą, kad Lietuvos įstojimas į ES bei prekybos režimo su NVS šalimis pasikeitimas, didesnio poveikio prekybai su šių šalių bloku neturėjo. Prie eksporto dalies į ELPA šalis padidėjimo 2003 m. daugiausia prisidėjo, mineralinių produktų eksporto nukreipimas iš Didžiosios Britanijos į vieną iš ELPA šalių - Šveicariją. Lietuva iki įstojimo į ES aktyviai prekiaavo su kaimyninėmis šalimis - Latvija, Estija ir Lenkija, kurios buvo vienos pagrindinių Lietuvos eksporto partnerių. Didelį 2004 metų eksporto dalies padidėjimą į ES šalis galima sieti ir su ES šalių skaičiaus išaugimu.

Lietuvos eksporto dalies į atskiras ES šalis kitimas, išreikštas procentais nuo bendro eksporto į ES 2003 m., 2004 m. ir 2005 m. pavaizduotas 5 paveiksle.

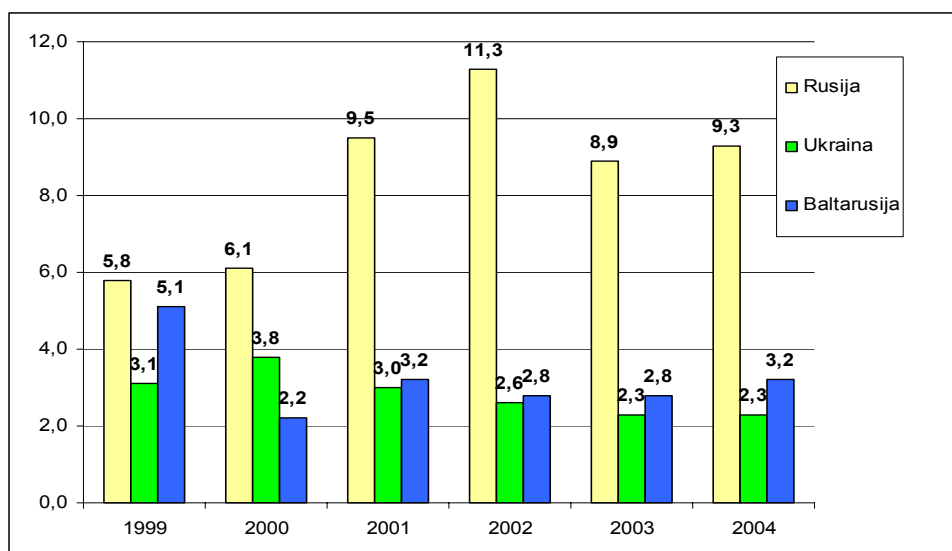
⁴⁶ Lietuvos Statistikos departamento duomenys

5 pav. Lietuvos eksportas į ES šalis (%).⁴⁷

NVS šalių blokas yra antras pagal svarbumą Lietuvos eksporto partneris. Didžioji dalis prekių eksporto į NVS šalis 1999-2004 m. laikotarpiu teko Rusijai, Baltarusijai ir Ukrainai. Analizuojamo laikotarpio metu eksporto dalis į šias tris šalis svyravo nuo 12,1 % iki 16,8 %, skaičiuojant nuo viso Lietuvos eksporto.

Eksporto dalies į Rusiją, Baltarusiją, Ukrainą kitimas 1999–2004 m. laikotarpiu vaizduojamas 6 paveiksle.

6 pav. Lietuvos eksporto dalies į Rusiją, Ukrainą ir Baltarusiją kitimas 1999–2004 m. (%).⁴⁸

⁴⁷ Lietuvos Statistikos departamento duomenys.

⁴⁸ Lietuvos Statistikos departamento duomenys.

Tarp NVS šalių didžiausia Lietuvos eksporto dalis tenka Rusijai. Gana sparčiai 2001–2002 metais didėjusi eksporto dalis į Rusiją 2003-aisiais metais sumažėjo. Tačiau nuo 2004 metų vėl pastebima eksporto dalies į Rusiją didėjimo tendencija.

Skirtingai nei į Rusiją, eksporto dalies į Baltarusiją ir Ukrainą kitimas 2001-2004 m. laikotarpiu buvo palyginti nedidelis. Eksporto dalis į šias šalis praktiškai nepakito ir po Lietuvos įstojimo į ES: eksporto dalis į Ukrainą 2004 metais, palyginti su 2003 m., iš viso nepakito, o į Baltarusiją padidėjo 0,4 proc. punkto. Kitų trečiųjų šalių, kaip Lietuvos užsienio prekybos partnerių reikšmė 2004 m., palyginti su 2003 m., sumažėjo. Tai iš dalies lėmė tai, jog dalis šalių, su kuriomis Lietuva aktyviai plėtojo prekybą tapo ES narėmis. Antra vertus, tam įtakos galėjo turėti ir prekybos sąlygų su trečiosiomis šalimis pasikeitimas. Nuo 2004 metų į kitas trečiąsias šalis (į visas šalis, išskyrus ES, ELPA ir NVS šalis) eksportuojama palyginti nedidelė prekių dalis. Viena iš didžiausių pasaulio rinkų – Japonija Lietuvos eksportuotojams kol kas yra mažai žinoma, be to eksportuoti prekes į Japoniją trukdo ir labai aukšti produktų kokybės reikalavimai. Iš kitų trečiųjų šalių taip pat reikėtų išskirti Kiniją, nors ši šalis dėl mažų gamybos kaštų Lietuvai yra svarbesnė kaip importo, o ne kaip eksporto partnerė. Tarp trečiųjų šalių didžiausias eksporto partneris yra JAV. 2004 metais eksportas į JAV sudarė apie 48 % viso Lietuvos eksporto į kitas trečiąsias šalis.

Statistikos departamento duomenimis, 2005 m., palyginti su 2004 m., eksportas padidėjo 27,1 proc., o importas – 25,0 proc., taigi, prekių eksporto plėtra buvo spartesnė nei importo. Užsienio prekybos balansas buvo neigiamas ir atitinkamai lyginant jis padidėjo 18,7 proc. (10lentelė).

Rodikliai	2004 m.	2005 m.	Pokytis
	mln. Lt	mln. Lt	proc.
Prekybos apyvarta	60202,8	75781,9	25,9
Eksportas	25819,2	32807,3	27,1
Importas	34383,6	42974,6	25,0
Balansas	-8564,5	-10167,3	18,7

10lentelė. Lietuvos užsienio prekybos duomenys 2004-2005 metais.⁴⁹

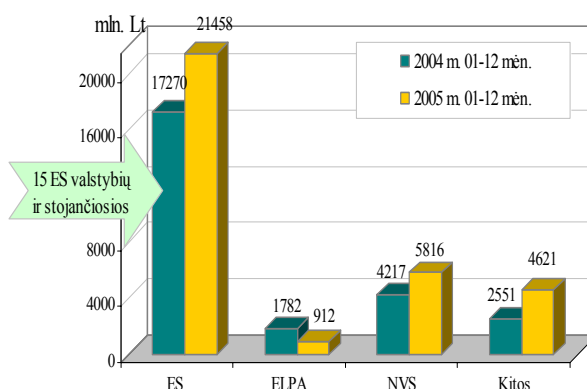
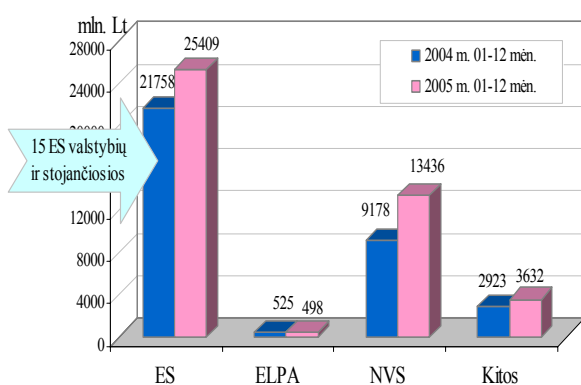
Svarbiausios Lietuvos užsienio prekybos partnerės buvo Rusija (eksportas – 10,4 proc. bendro eksporto, importas – 27,8 proc. bendro importo), toliau – Vokietija (atitinkamai: 9,4 proc. ir 15,2 proc.), Lenkija (5,5 proc. ir 8,3 proc.), Latvija (10,3 proc. ir 3,9 proc.), Prancūzija (7,0 proc. ir 2,8 proc.) ir Estija (5,9 proc. ir 2,8 proc.).

Šiuo laikotarpiu didžiausia prekių dalis iš Lietuvos eksportuota į Rusiją (10,4 proc. bendro Lietuvos eksporto), Latviją (10,3 proc.), Vokietiją (9,4 proc.), Prancūziją (7,0 proc.) ir

⁴⁹ Lietuvos Statistikos departamento duomenys.

Estiją (5,9 proc.). 2005 m., palyginti su 2004 m., eksportuotų į ES (25) valstybes (X 8 pav.) prekių vertė padidėjo 24,3 proc. ir sudarė 65,4 proc. bendro Lietuvos eksporto, o į NVS – atitinkamai padidėjo 37,9 proc. ir sudarė 17,7 proc. Eksporto į ELPA valstybes dalis labai sumažėjo ir sudarė tik 2,8 proc. bendro Lietuvos eksporto. Į ES ir ELPA valstybių rinkas buvo eksportuota didžiausia prekių dalis – 68,2 proc. viso Lietuvos eksporto.

Daugiausia prekių į Lietuvą importuota iš tokių valstybių: Rusijos (27,8 proc. bendro Lietuvos importo), Vokietijos (15,2 proc.), Lenkijos (8,3 proc.), Latvijos (3,9 proc.) ir Nyderlandų (3,7 proc.). 2005 m., palyginti su 2004 m., iš ES valstybių į Lietuvą importuotų prekių vertė padidėjo 16,8 proc. ir sudarė 59,1 proc. bendro Lietuvos importo gerokai padidėjo iš NVS valstybių importuotų prekių vertė – net 46,4 proc. ir sudarė 31,3 proc. bendro importo.

7 paveikslas. Lietuvos eksportas pagal valstybių grupes, mln.Lt Lietuvos importas pagal valstybių grupes mln.Lt. 2004 – 2005 metais. ⁵⁰

Bendras užsienio prekybos balansas buvo neigiamas, ir, palyginti su 2004 m., dėl sparčios importo plėtros padidėjo 18,7 proc.

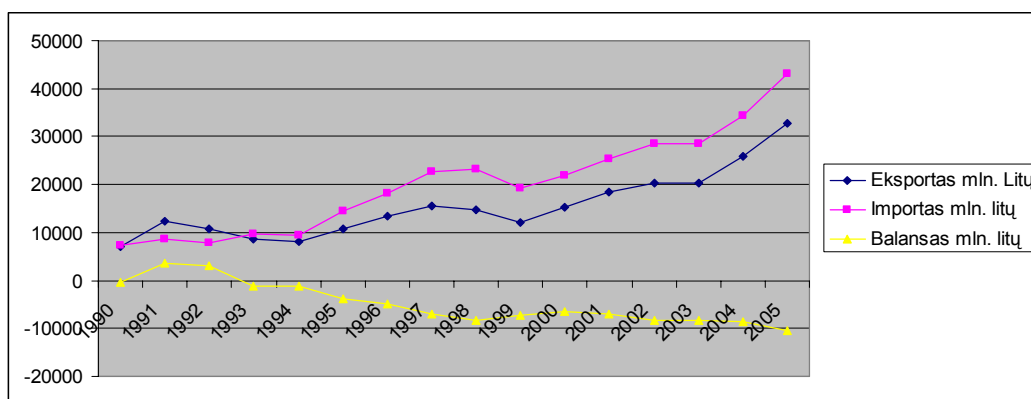
Užsienio prekybos deficitas pagal valstybes, buvo didžiausias prekiaujant su Rusija – 8538,7 mln. litų ir, palyginti su ankstesniais metais, padidėjo net 55,0 proc. Užsienio prekybos su Vokietija deficitas sudarė 3446,1 mln. litų ir padidėjo 10,4 proc. Taip pat tenka pažymėti, kad analizuojamu laikotarpiu susidarė didelis prekybos su Lenkija (1763,2 mln. Lt), Kinija (967,3 mln. Lt), Suomija (955,2 mln. Lt), Italija (640,2 mln. Lt), Nyderlandais (548,7 mln. Lt). Pagal valstybių grupes didžiausias prekybos deficitas buvo prekiaujant su NVS valstybėmis (7620,8 mln. Lt) ir jis padidėjo (53,6 proc.), o prekiaujant su ES valstybėmis (3950,3 mln. Lt) jis sumažėjo (12,0 proc.) dėl spartaus eksporto į šias valstybes didėjimo.

2005m. rodikliai rodo, kad tęsiasi sparti ir harmoninga ūkio plėtra. Stiprų teigiamą impulsą, kurį Lietuvai suteikė prisijungimas prie Europos Sąjungos, kol kas visiškai kompensuoja pastaruoju metu atsiradusių nepalankių reiškinių – aštrėjančio Azijos įmonių konkurencinio spaudimo - neigiamą poveikį.

⁵⁰ Lietuvos Statistikos departamento duomenys.

Išanalizavus bendrus Lietuvos eksporto ir importo statistinius duomenis galima teigti, kad Lietuvos įstojimas į Europos Sąjungą turėjo teigiamą įtaką šalies eksporto apimčių didėjimui, nes po Lietuvos įstojimo į ES eksporto augimas 2004 (ypač antrą pusmetį) - 2005 metais buvo palyginti daug spartesnis nei vidutinis eksporto augimas 1999–2003 m. metais. 2005 metais ūkio plėtros tempas išliko praėjusių metų lygio - sukurtas BVP palyginamosiomis kainomis buvo 6,9 proc. didesnis nei prieš metus, o eksporto augimas netgi paspartėjo. Natūralu, kad pirmaisiais Lietuvos buvimo Europos Sąjungoje metais integracijos teigimas efektas dėl dalies muitinių panaikinimo, eksporto sąlygų ženkliaus pagerėjimo ir išaugusios struktūrinių fondų paramos yra labiausiai juntamas.

Bendra užsienio prekybos dinamiką 1990 – 2005 metų laikotarpiu parodyta 8 paveiksle.

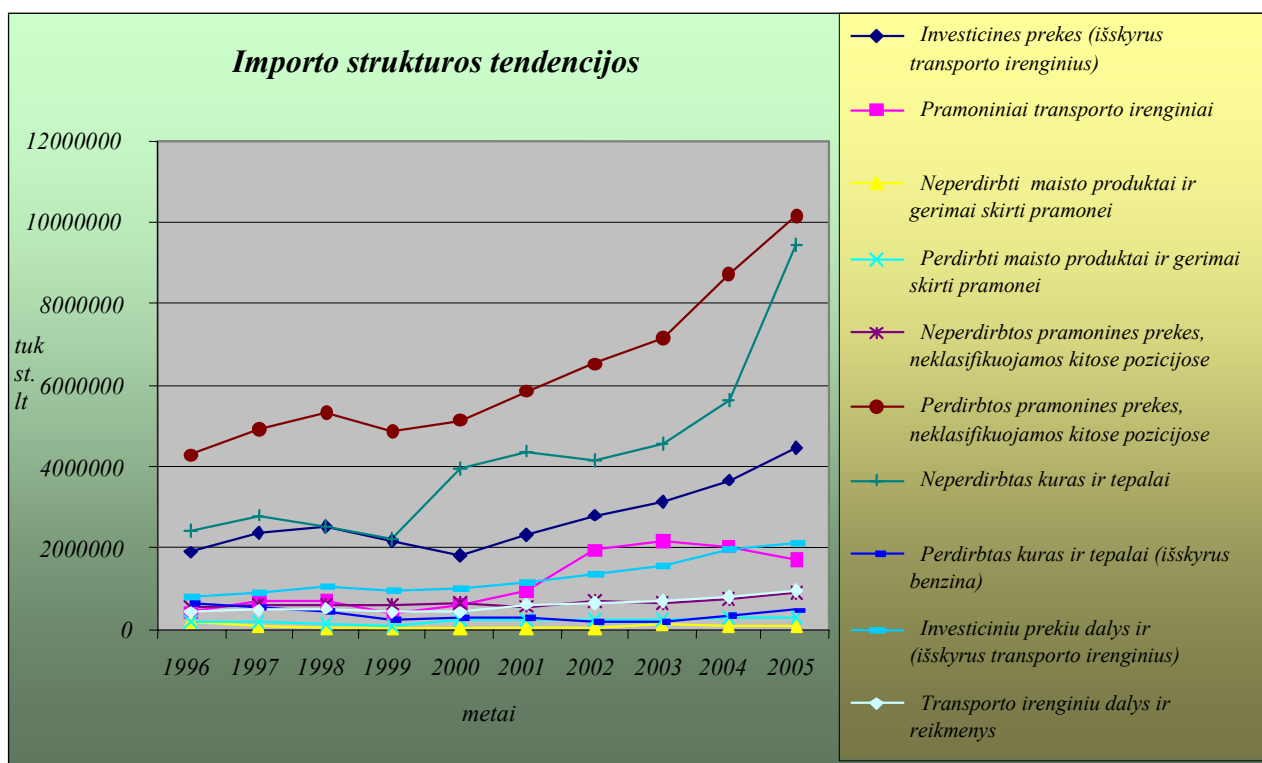
8 paveikslas. Lietuvos užsienio prekybos dinamika 1990 – 2005 metais.⁵¹

Analizuojant šalies užsienio prekybą prekybos kryptių požiūriu, galima pastebėti, kad ES šalys buvo ir išlieka svarbiausias pagal prekybos apimtis Lietuvos eksporto ir importo partnerės, o NVS šalys yra antroje Lietuvos užsienio prekybos kryptių vietoje. 1999 m. eksportas į ES (15 senųjų valstybių) pirmą kartą perkopė 50 proc. ribą ir sudarė 53,1 proc. viso šalies eksporto. Vertinant prekybą su ES-25, dėl šalių skaičiaus padidėjimo, 2000 metais eksportas į ES-25 sudarė 74,6 proc. viso šalies eksporto apimties. Eksporto augimo į ES kaita rodo, kad 2002-2003 metais eksporto į ES apimčių augimas kiek sulėtėjo. 2002 metais, palyginti su 2001 metais, eksporto apimtys į ES išaugo 5,5 proc., o 2003 metais, palyginti su 2002 metais, – 0,5 proc. Šių tendencijų pasekmėje eksporto į ES dalis bendroje šalies eksporto apimtyje sumažėjo nuo 69,2 proc. 2002 metais iki 62,5 proc. 2003 metais. Prie šio struktūrinio pokyčio prisidėjo ir tai, kad eksportas į ELPA šalis 2003 metais, palyginti su 2002 metais išaugo beveik 4 kartus. 2004-2005 metais eksportas į ES dar ryškiau išaugo. 2004 metais, palyginti su 2003 metais, eksportas į ES išaugo 29,9 proc., o 2005 metais, palyginti su 2004 metais – 24,0 proc. Šių pokyčių laikas sutampa su Lietuvos įstojimo į ES laiku ir akivaizdu, kad jie susiję su prekybos sąlygų su ES šalimis pasikeitimais.

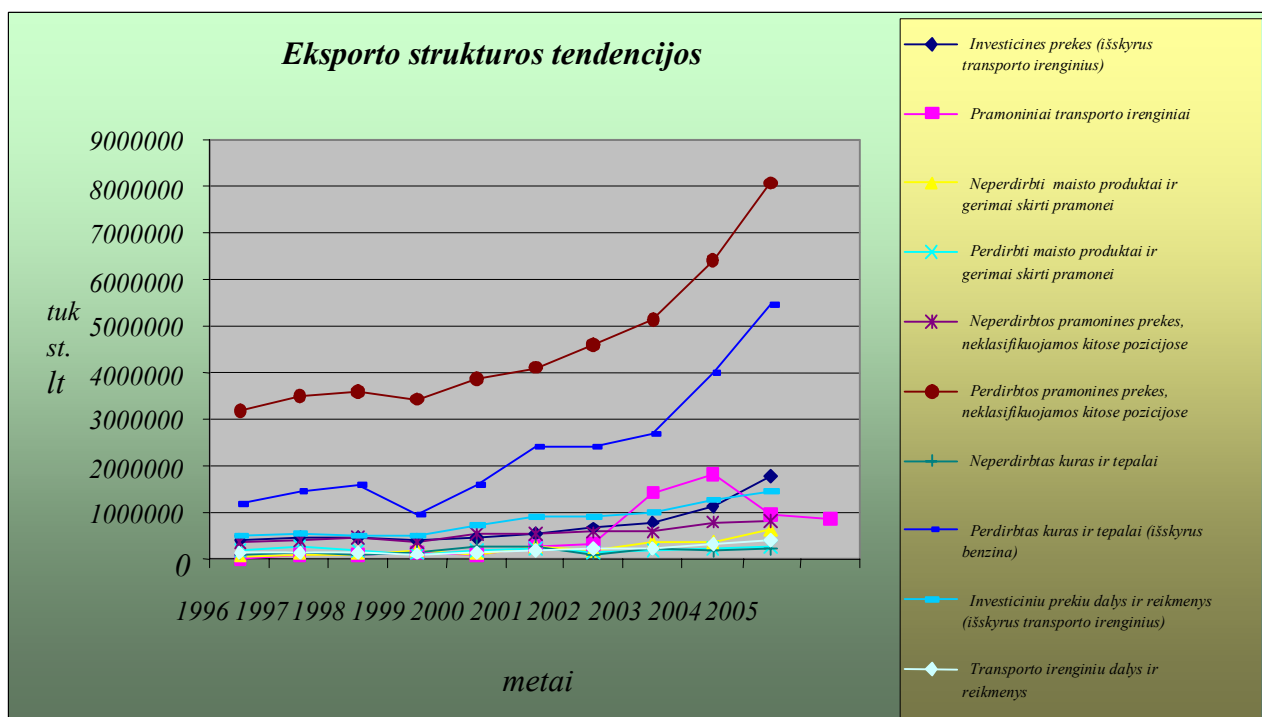
⁵¹ Lietuvos Statistikos departamento duomenys.

3.2. LIETUVOS EKSPORTO – IMPORTO PREKINĖ STRUKTŪRA

Prekybos pokytį struktūriniu požiūriu (Importo – Eksporto tendencijos) vaizduoja 9.1 ir 9.2grafikai.

9.1 pav. Lietuvos importo struktūros pokyčiai laike.⁵²

9.2 pav. Lietuvos eksporto struktūros pokyčiai laike.⁵³

⁵² Lietuvos Statistikos departamento duomenys.

⁵³ Lietuvos Statistikos departamento duomenys.

Pirmiausiai galime palyginti bendras Lietuvos importo ir eksporto apimtis 1996m. ir 2005m. 9.1 ir 9.2 pav. matome, importo ir eksporto augimo tendencijas, prekybos apimčių smarkų išaugimą. Nuo 1996m. iki 2005m. prekybos struktūra taip pat pasikeitė. Lietuvos eksportas augo visose struktūrinėse dalyse. Kaip matome pagal 9.1 pav. duomenis, nė viena iš pateiktų grupių neturi neigiamo pokyčio, kas rodo, kad Lietuvos užsienio prekyba auga, o Lietuvoje pagaminta produkcija gali konkuruoti su užsienio prekėmis jų rinkose. Importas, bendrai paėmus, augo, bet žiūrint kiekvienos grupės atskiru aspektu matome, kad benzino, neapdirbtų maisto produktų ir gėrimų skirtų pramonei, perdirbto kuro ir tepalų importas sumažėjo.

Lietuvos eksporto struktūra pagal atskiras prekių grupes rodo, kad eksporte vyrauja gamtiniams ištekliams ir energijai imlių šakų, tokių kaip naftos, medienos, metalo ir kitų apdirbamosios pramonės šakų produkcija. Kadangi Lietuva disponuoja tik palyginti ribotais gamtiniais ištekliais, susiduriama su rizika tapti pernelyg priklausomais nuo žaliavų ir energetinių išteklių importo. Ateityje, dėl didėjančių pasaulinių energetinių išteklių kainų, didės ir žaliavų kaštai. Lietuvos apdirbamosios pramonės įmonės, norėdamos atlaikyti didėjančią konkurenciją, turi sparčiai kelti darbo jėgos kokybę, aktyvinti inovacijas, pritraukti kuo daugiau su moderniomis technologijomis susijusių tiesioginių užsienio investicijų, ieškoti būdų kaip padidinti darbo našumą ir mažinti gamybos sąnaudas liberalizuoti verslo aplinką.

Lietuvos apdirbamoji pramonė yra labiau orientuota į užsienio, nei į vidaus rinką. Tai rodo didesnė ir vis auganti produkcijos dalis, parduodama užsienio šalyse. Eksporto dalis, 1999 m. visoje apdirbamosios pramonės produkcijoje siekusi 53 proc., 2004 m. padidėjo iki 60,3 proc. 2005 metais ji toliau augo. Nepaisant vis didėjančio vartojimo vidaus rinkoje, ekspertai prognozuoja, jog artimiausioje perspektyvoje išliks eksportuojamos produkcijos dalies didėjimo tendencija.

2004 m., palyginti su 2003 m., eksporto apimtys sparčiausiai augo metalo ir metalo gaminių (94,2 %), naftos (56 %), plaušienos bei popieriaus (38,3 %) ir chemijos (21,6 %) pramonės šakose. Eksporto apimtys 2004 m., palyginti su 2003 m., daugiausiai sumažėjo tekstilės (-3,6 %) ne metalo mineralinių produktų (-3,6 %) bei gumos ir plastikų (-7,6 %) pramonės šakose.

Lietuvos ūkio šakas pagal jų galimybes realizuoti produkciją užsienio rinkose, galima suskirstyti į keturias grupes. Geriausias eksporto plėtros perspektyvas turi gumos ir plastikų, elektrinės ir optinės įrangos, naftos bei medienos ir baldų pramonės šakos. Neblogas eksporto plėtros galimybes turi metalo gaminių bei chemijos pramonės šakos. Vidutinės eksporto plėtros galimybes turinčių šakų grupei galima priskirti transporto priemonių, plaušienos ir popieriaus gamybos ir leidybos, maisto produktų ir gėrimų gamybos bei ne metalo mineralinių produktų

pramonės šakas. Prasčiausiai vertinamos mašinų ir įrangos bei tekstilės pramonės šakų produkcijos eksporto plėtros perspektyvos.

Gumos ir plastikų pramonės per 2000–2004 metus pardavimų šalies viduje apimtys padvigubėjo, o eksporto apimtys padidėjo tris kartus. 2000–2003 metų laikotarpiu guminių ir plastikinių gaminių pasaulinis importas didėjo. Ekspertų teigimu, tokia tendencija išliks ir artimiausiu metu, todėl manoma, jog Lietuvos guminių ir plastikinių gaminių gamybos pramonė turi geras ateities eksporto plėtros perspektyvas. Lietuvos guminių ir plastikinių gaminių gamybos pramonės eksportuotojai turėtų stengtis didinti eksportą į Vokietijos, Prancūzijos, Anglijos, Italijos bei JAV rinkas.

Elektrinės ir optinės įrangos pramonės šakos perspektyvos vertinamos teigiamai. Dauguma šios pramonės šakos bendrovių planuoja augimą. Tolimesnė elektrinės ir optinės įrangos pramonės šakos ateitis priklauso nuo būsimų tiesioginių užsienio investicijų. Lietuvos eksportuotojams ir toliau reikėtų didinti savo pardavimų apimtį JAV, Vokietijoje, Anglijoje, Prancūzijoje, Olandijoje, o taip pat ieškoti galimybių Azijos rinkose.

Nuolat didėjanti naftos produktų eksporto dalis rodo geras šios pramonės šakos perspektyvas. Tą patvirtina didelės investicijos ir paskutinio laikotarpio pelningumo rodikliai – įmonės veikla tapo pelninga. Didžiausias pasaulyje naftos importuotojas 2003 metais buvo JAV, kur Lietuva eksportuoja dešimtadalį viso savo mineralinių produktų eksporto (2004 m.). Lietuvos eksportuotojams ir toliau reikėtų siekti didinti eksporto apimtį į JAV, o taip pat daugiau dėmesio skirti tokioms ES šalims kaip Vokietija ir Prancūzija.

Medienos pramonė turi geras pozicijas toliau sėkmingai vystyti eksporto veiklą. Ši pramonės šaka patraukli užsienio investuotojams. Tačiau priklausomybė nuo vieno užsakovo yra padidėjusios rizikos veiksnys. Siekiant geriau konkuruoti rinkoje, būtina padidinti produktyvumą bei diversifikuoti paskirstymo kanalus. Lietuvos įmonėms rekomenduotina stiprinti pozicijas tokiose ES šalyse kaip Prancūzija, Anglija, Italija, o taip pat ir JAV.

Dėl augančių darbo jėgos kaštų bei žemo metalo ir metalo pramonės šakos darbo produktyvumo, šios šakos perspektyvos turėtų būti vertinamos atsargiai. Tačiau 2004 metais ženkliai padidėjusios eksporto apimtys leidžia tikėtis tolesnio šios pramonės šakos eksporto apimčių augimo. Lietuvos eksportuotojai daugiau dėmesio turėtų skirti tokioms ES rinkoms kaip Vokietija, Prancūzija, Ispanija, Italija.

Lietuvos chemijos pramonės perspektyvos yra vertinamos pozityviai. Didelis darbo produktyvumas užtikrina geras konkurencines pozicijas ES rinkoje. Lietuvos chemijos pramonės perspektyvos ypač gerai vertinamos ES bei NVS šalių rinkose. Siekiant dar labiau pagerinti šios šakos įmonių konkurencingumą, reikėtų didinti gaminamos produkcijos įvairovę bei diversifikuoti žaliavų tiekimo kanalus.

Transporto priemonių gamybos pramonė turi geras eksporto augimo galimybes. Sugebėjimą eksportuoti patvirtina ir tai, kad už Lietuvos ribų realizuojama apie tris ketvirtadalius šios šakos produkcijos. Lietuvos eksportuotojams reiktų siekti didinti eksporto apimtis jau esamose Danijos ir Vokietijos bei ELPA šalių rinkose.

Ne metalo mineralinių produktų pramonės šaka yra orientuota į Lietuvos rinką. Jei kitų ne metalo mineralinių produktų pramonė 2000 metais eksportavo beveik 29 % pagamintos produkcijos, tai 2004 metais ši pramonės šaka eksportavo tik 17,2 % savo produkcijos. Ne metalo mineralinių produktų pramonės šaka yra įtakojama statybų pramonės. Artimiausiais metais prognozuojamas tolesnis statybų masto augimas šalyje, todėl ir nagrinėjamo sektoriaus perspektyvos vidaus rinkoje vertinamos teigiamai, o eksporto plėtros perspektyvos ne taip optimistiškai. Lietuvos eksportuotojai turėtų daugiau dėmesio skirti JAV vakarų Europos rinkoms – Vokietijai, Prancūzijai, Anglijai, Italijai, Ispanijai.

Nors plaušienos, popieriaus ir popieriaus dirbinių bei leidybos ir spausdinimo sektoriai iki šiol buvo priskiriami prie mažiausią eksporto potencialą turinčių apdirbamosios pramonės šakų, tačiau 2004 metų rezultatai parodė, jog ši pramonė yra pajėgi didinti eksporto apimtis. Lietuvos įmonėms rekomenduotina stiprinti pozicijas tokiose ES šalyse kaip – Vokietija, Prancūzija, Anglija, Belgija, Italija. Dėl planuojamų Rytų Europos popieriaus ir kartono importo poreikių augimo perspektyviomis rinkomis laikomos ir rytų Europos šalys. Šiai pramonės šakai, patrauklia eksporto rinka taip pat laikoma ir JAV.

Maisto pramonės ūkio šaka yra orientuota į vidaus rinką. Lietuvos narystė ES pagerino maisto pramonės eksporto perspektyvas dėl teikiamų eksporto subsidijų į trečiąsias šalis ir dėl pasikeitusių prekių judėjimo visoje ES. Ateityje prognozuojamas subsidijų dydžio mažėjimas. Siekdami didinti eksportuojamos produkcijos apimtis, šios ūkio šakos gamintojai daugiau dėmesio turėtų skirti užsienio rinkų paklausos tyrimui bei kooperacijai.

Mašinų ir įrangos pramonės šakos eksporto plėtra 2003–2005 m. laikotarpiu sulėtėjo. Ši ūkio šaka pasižymi nedideliu darbo našumu. Šiek tiek optimistiškiau nuteikia 2003–2004 metais išaugusios tiesioginės užsienio investicijos. Pagrindinės šalys, į kurias Lietuva 2004 metais eksportavo savo produkciją nepateko tarp šalių importuojančių daugiausiai šios pramonės šakos produkcijos. Didžioji dalis produkcijos eksportuota į kaimynines valstybes. Lietuvos mašinų pramonės eksportuotojai daugiau dėmesio turėtų skirti vakarų Europos rinkoms, įskaitant Vokietiją, Prancūziją, Ispaniją, Angliją.

Lietuvos aprangos ir tekstilės gaminių pramonės ateities galimybės susijusios su specializacija, subrangovų iš pigesnės darbo jėgos šalių panaudojimu bei naujų technologijų diegimu. Norėdama išlikti konkurencinga tekstilės ir aprangos pramonė turi nuolat tobulinti gamybos technologiją ir paskirstymo metodus, kurti naujus produktus. Kinijoje užsakyta

tekstilės produkcija negali patekti į Europos rinką taip greitai, kaip iš Lietuvos gamintojų. Todėl tos Lietuvos įmonės, kurios sugebės išnaudoti geografinį artumą – tiekti produkciją greitai, mažomis partijomis – įgis konkurencinį pranašumą. Lietuvos drabužių eksportuotojams ir toliau reikėtų stengtis išlaikyti ir stiprinti pozicijas ES šalių rinkose.

Lietuvos eksporto struktūroje dominuoja naftos produktų eksportas. Mineralinis kuras yra pagrindinė Lietuvos eksporto į ES, ELPA ir JAV šalis prekių grupė. Lietuvos eksporto apimtys, jų augimas bei struktūra yra labai jautri mineralinio kuro bei jo produktų eksporto pokyčiams.

Ekspertai, prognozuojantys Europos ekonomikos pokyčius, gana vieningai sutaria, kad ateityje ir toliau stiprėjant globalizacijai ir spartėjant technologijų raidai, didesnę svarbą įgaus žinių ekonomika ir paslaugų sektorius, o nemažos dalies prekių gamyba, kaip manoma, bus iškelta už Europos ribų. ES ekonomikos varikliu taps žinios, naujų produktų gamyba ir gamybos metodų tobulinimas.

Aptariant Lietuvos prekybos analizę nuo 1990 iki 2005 metų reikia pažymėti, kad Lietuvai bus sunku ir toliau išlaikyti aukštus augimo tempus, jei nesikeis eksporto šakinė struktūra ir joje nepadidės dalis prekių, kuriose daugiau pridėtinės vertės. Pirminių žaliavų kainos yra sunku prognozuoti, todėl joms kylant, didės ir gamybos kaštai, tuo pačiu Lietuvai bus sunku konkuruoti su pigiu eksportu iš žemų kaštų šalių.

Tik skatinant naujų sektorių kūrimąsi ir plėtrą bei restruktūrizuojant esamus, galima optimizuoti eksporto struktūrą. Darbužių siuvimo sektorių, kuris šiuo metu klesti, taip pat palaipsniui reikėtų restruktūrizuoti, padidinant joje prekių, sukurtų Lietuvoje, lyginamąjį svorį. Verslo ciklo svyravimo problema trukdo nemažai daliai Lietuvos eksporto, tuo pačiu jis plėtojasi netolygiai. Būtent tokie svyravimai mažiau būdingi aukštų technologijų šakoms, todėl eksporto struktūros pagerinimas padidintų jos stabilumą.

Persiorientavimo į Vakarų Europą, bendradarbiavimo su ES šalimis plėtra, konkurencingumo didinimas eksportuojamoms prekėms yra pagrindas į tolesnę ir sėkmingą Lietuvos tarptautinės prekybos vystymąsi.

Lietuvos ekonomikos augimas yra vienas dinamiškiausių Europoje. Lietuvos ūkio dinamika grafiškai pavaizduota priede numeris 1. Duomenys pateikti ketvirčiais. Iš grafiko matyti, kad BVP augimas turi panašias tendencijas ir ateityje. Nuo 2000m. iki 2001m. Lietuvos BVP išaugo nuo 5,7% pirmame ketvirtyje iki 7,4% ketvirtame ketvirtyje, nuo 2001m. iki 2002m. – pirmame ketvirtyje 5,5%, ketvirtame – 6,4%, nuo 2002m. iki 2003m. – pirmame ketvirtyje 10,9%, ketvirtame – 11,1%, nuo 2003m. iki 2004m. pirmame ketvirtyje išaugo 7,8%, ketvirtame ketvirtyje 6,6%, nuo 2004m. iki 2005m. pirmame ketvirtyje išaugo 5,1%, ketvirtame – 8,7%.

Nors Lietuvos BVP po 1990 m. ryškiai krito, bet persilaužimas įvyko 1995 m., kuomet pirmą kartą po Nepriklausomybės atkūrimo buvo užregistruotas 3,3 % augimas, kuris didėjo ir vėlesniais metais. 1998 m., įvykus Rusijos krizei, BVP taip pat augo. Statistikos departamento duomenimis 2004 m. Lietuvos BVP, palyginti su 2003 m., išaugo 6,7 proc. bei sudarė 17,9 mlrd. eurų. Vienam šalies gyventojui per metus tenkanti BVP dalis siekė 5213 eurų. BVP 1 gyventojui pagal perkamosios galios paritetą siekė 10100 eurų (2003 m.). 1996-1998 m. didžiausią BVP prieaugį užtikrino lėčiau augančios, bet didelį lyginamąjį svorį turinčios veiklos sritys - tai pramonė, prekyba bei taip vadinamos kitos veiklos, apimančios pagrindines paslaugas, tokias kaip mokslas, švietimas, sveikatos apsauga, valstybės valdymas ir kt. Palyginus dabartinius rezultatus su 2000 m., tai pastebėtume, kad visos veiklos sritys viršijo tų metų pasiektus rezultatus, kad jos auga ir plečiasi. Sparčiai auga apdirbamoji pramonė ir prekyba. Tai vienos sparčiausiai kylančių Lietuvos ūkio šakų.

Lietuvoje didžiausiu ūkio sektoriumi yra apdirbamoji pramonė, sukurianti apie penktadalį šalies BVP ir užtikrinanti didžiąją dalį eksporto, jai tenkanti sukurtos pridėtinės vertės dalis 2000-2004 m. laikotarpiu buvo gana stabili, tačiau atskirų pramonės šakų lyginamasis svoris pakito ženkliai. Augant pasaulyje plastikinės taros paklausai, Lietuvoje plastikų gamyba audringai vystosi, o artimiausiais metais laukiamas naujas jos šuolis. Tarp plėtros lyderių buvo medienos ir baldų, naftos produktų, metalo gaminių ir mašinų, transporto įrangos bei elektronikos gamintojai. Pastarajam sektoriui didėja konkurencija iš Azijos, kuri stiprėja jau ir baldininkams, o dėl šios priežasties lengvoji pramonė, Lietuvoje turinti galias tradicijas, smunka jau kelinti metai. Tuo tarpu maisto ir gėrimų gamyba dėl pagerėjusių eksporto sąlygų, priešingai, antri metai iš eilės augo kiek sparčiau nei visas ūkis.⁵⁴

Lietuvos ūkio struktūra palaipsniui tampa panaši į ES šalių ūkio struktūrą. Didžiąją pridėtinės vertės dalį Lietuvoje sukuriama paslaugų sektoriuje, paskui seka pramonės (išgaunamosios ir apdirbamosios pramonės bei elektros, dujų ir vandens tiekimo) sektorius. Sėkmingus šalies ūkio plėtros rodiklius didele dalimi lėmė pramonės sektoriuje vykstantys pokyčiai.

Lietuvos pramonėje ženklia vieta užima vietines žaliavas perdirbančios maisto produktų ir gėrimų gamybos įmonės bei medienos apdirbimo ir medienos gaminių, įskaitant baldus, gamyba. Apie trečdalis tenka rafinuotų naftos produktų bei chemijos medžiagų ir produktų pramonės produkcijai. Senas tradicijas Lietuvoje turi tekstilės gaminių gamyba ir drabužių siuvimas, kurių lyginamasis svoris nors ir pradėjo mažėti, tačiau dar išlieka gana reikšmingas. Lygiagrečiai su minėtais tradiciniais Lietuvos pramonės sektoriais, pastaruoju metu vis didesni

⁵⁴ <http://www.finmin.lt> ; prisijungimo laikas : 2006-09-26.

svorį įgauna aukštos kvalifikacijos darbo jėgos reikalaujanti radijo, televizijos ir ryšių įrangos bei aparatūros gamyba, elektros mašinų ir aparatūros, medicininės įrangos gamyba.

Šalies pramonės įmonės eksportuoja daugiau negu pusę visos parduotos produkcijos. Tokie sektoriai, kaip tekstilės gamybos, drabužių siuvimo pramonė, radijo, televizijos ir ryšių įrangos pramonė, chemijos pramonė eksportuoja didžiąją dalį savo produkcijos. Vidaus rinkoje didesnę pagamintos produkcijos dalį realizuoja maisto pramonės, statybinių medžiagų pramonės, guminių ir plastikinių gaminių pramonės įmonės, nors ir jos paskutiniu metu aktyviai veržiasi į užsienio rinkas.

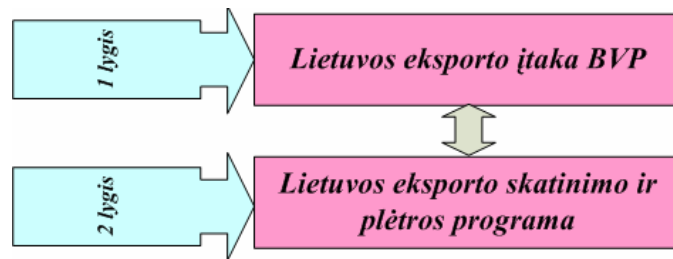
Remiantis statistikos duomenimis, nustatėme, kokią dalį Lietuvos ūkio užima užsienio prekyba. Išanalizavome bendrą Lietuvos ūkio struktūrą, apibrėžėme pagrindines, pelningiausias ir perspektyviausias prekybos sritis.

Siekdami parodyti užsienio prekybos plėtros įtaką Lietuvos ūkiui, etape matematiniais metodais paremsime/atmesime hipotezę, kad Lietuvos užsienio prekyboje importas daro didesnę įtaką Lietuvos ūkiui, nors valstybei naudingiau būtų turėti didesnę eksporto dalį savo ūkio struktūroje. Jei skaičiavimai patvirtins šią hipotezę, toliau seks penktas tyrimo etapas - eksporto skatinimo pagrindinės gairės, kurių laikantis galima būtų tikėtis, kad didės šalies eksporto srautai, o taip pat ir Lietuvos ekonominis augimas, taip užtikrinant ilgalaikę ekonominę plėtrą.

Šis tyrimas yra paremtas Lietuvos statistikos departamento pateiktais oficialiais duomenimis apie Lietuvos užsienio prekybą ir ūkį. Duomenys turėtų būti patikimi ir neiškreipti, todėl tyrimui buvo pasirinktas būtent šis duomenų šaltinis (Lietuvos statistikos departamentas). Šios dalies *tyrimo objektas* – Lietuvos užsienio prekybos įtaka bendram vidaus produktui ir eksporto skatinimas Lietuvoje.

Šiuo metu Lietuvos einamosios sąskaitos balansas yra neigiamas, kas leidžia daryti prielaidą, kad Lietuvoje eksportas yra nepakankamas ir neatsveria importo srautų. Pasak Lietuvos centrinio banko „per 2005 m. einamosios sąskaitos deficitas padidėjo dėl padidėjusio užsienio prekybos deficito“.⁵⁵ Pastaruoju metu yra pastebimas eksporto augimo sulėtėjimas. Lietuvos Respublikos Vyriausybė 2000 m. rugsėjo 27 d. Nutarimu Nr. 1160 patvirtino Eksporto plėtros ir skatinimo strategiją. Joje nuorodos pagrindinės kryptys, kurių turi laikytis Lietuva, norėdama skatinti ir plėtoti eksportą.

⁵⁵ <http://www.cust.lt/>; prisijungimo laikas: 2006-06-18.

10 pav. Tyrimo objekto struktūra

10 pav. pavaizduota tyrimo objekto struktūra, kuri susideda iš dviejų lygių. Pirmiausiai yra tiriama, ar eksportas įtakoja Lietuvos BVP. Šiame lygyje duomenys leidžia matematiškai pagrįstai padaryti atitinkamą išvadą. Antrajame lygyje, remiantis pirmuoju, kuriama eksporto skatinimo ir plėtros programa.

Duomenų atrinkimas. Tyrimui atlikti buvo pasirinkti Lietuvos statistikos departamento pateikti duomenys apie Lietuvos ekonominius rodiklius bei užsienio prekybą. Svarbiausias duomenų atrinkimo momentas buvo tinkamo laikotarpio parinkimas. Siekdami įvertinti Lietuvos įstojimą į ES, buvo pasirinktas laikotarpis nuo 2000m. iki 2005m., kuris apima ir 2004m. – Lietuvos įstojimo į ES metus. Siekiant duomenų tikslumo, jis išskaidytas metų ketvirčiais. Taip galima bus tiksliau atlikti koreliacinę – regresinę analizę.

Skaičiavimai. Pasirinkome koreliacinę regresinę analizę todėl, kad remdamasis ja, galėsime matematiškai pagrįsti gautas išvadas, kuriomis toliau remsimės ruošdami eksporto skatinimo ir plėtros programą.

3.3.1. KORELIACINĖ ANALIZĖ

Kad galėtume įvertinti užsienio prekybos svarbą Lietuvos bendrai ekonominiai padėčiai, turime įvertinti, kaip Lietuvos Bendras vidinis produktas priklauso nuo importo ir eksporto apimčių. Tam, atliksime koreliacinę-regresinę analizę ir bandysime nustatyti, kaip BVP priklauso nuo importo ir eksporto. Pasirinkome laikotarpį nuo 2000 m. iki 2005 m. todėl, kad galėtume įvertinti Lietuvos įstojimo į ES įtaką

11 lentelėje pateikti pradiniai duomenys atliekamam tyrimui. Joje matome išdėstytus BVP, importo ir eksporto duomenis 2000-2005 m. ketvirčiais. Duomenys pateikti milijonais litų:

	<i>Y</i>	<i>X₁</i>	<i>X₂</i>
	<i>BVP</i>	<i>Eksportas</i>	<i>Importas</i>
<i>Metai</i>	<i>mln. Lt</i>	<i>mln. Lt</i>	<i>mln. Lt</i>
<i>2000 I</i>	10404,6	3486,78	4769,04
<i>2000 II</i>	11622,2	3271,59	5067,35
<i>2000 III</i>	11899,2	3735,68	5192,97
<i>2000 IV</i>	11922,4	3699,16	5847,52
<i>2001 I</i>	10888,7	3430,32	5264,26
<i>2001 II</i>	12238,2	3674,10	5251,68
<i>2001 III</i>	12691,3	3856,63	5711,14

2001 IV	12744,7	4037,09	5775,97
2002 I	11318,8	3767,80	5574,25
2002 II	13084,7	3815,63	5528,49
2002 III	13810,4	4306,67	6007,90
2002 IV	13734,5	4304,61	5716,39
2003 I	12442,5	4055,31	5481,97
2003 II	14120,6	4412,61	5975,28
2003 III	14956,4	4270,05	5758,77
2003 IV	15252,4	4379,20	7025,25
2004 I	13366,6	4551,00	5972,63
2004 II	15346,2	4488,78	6231,69
2004 III	16660	3992,12	6484,76
2004 IV	17067,3	4478,89	6391,61
2005 I	14734,5	4608,95	6675,20
2005 II	17638,6	3739,21	6092,84
2005 III	19070	5088,49	7074,75
2005 IV	19640,7	4753,23	6572,91
Suma:	336656	98203,9	141444,6

11 lentelė. Pradiniai duomenys koreliaciniai regresiniai analizei

Kad galėtume atlikti koreliacinę analizę, reikėjo apskaičiuoti kai kurių kintamųjų atskiras išraiškas, reikalingas koreliacijos koeficientams apskaičiuoti. 12 lentelėje pateikiami tarpiniai duomenys:

	<i>Y</i>	X_1	X_2	Y^2	X_1^2	X_2^2	X_1*Y	X_2*Y
	BVP	Ekspertas	Importas					
Metai	mln. Lt	mln. Lt	mln. Lt					
2000 I	10404,6	3486,78	4769,04	108255701,2	12157601,3	22743714,9	36278501,2	49619923,4
2000 II	11622,2	3271,59	5067,35	135075532,8	10703289,4	25678003,6	38023052,4	58893718
2000 III	11899,2	3735,68	5192,97	141590960,6	13955280,4	26966930,2	44451564,2	61792180,3
2000 IV	11922,4	3699,16	5847,52	142143621,8	13683760,3	34193453,9	44102825,8	69716435,5
2001 I	10888,7	3430,32	5264,26	118563787,7	11767084,3	27712408,1	37351708	57320921,7
2001 II	12238,2	3674,10	5251,68	149773539,2	13499044,6	27580104	44964426,9	64271064,9
2001 III	12691,3	3856,63	5711,14	161069095,7	14873631,2	32617132,7	48945708	72481805
2001 IV	12744,7	4037,09	5775,97	162427378,1	16298092,4	33361789	51451495,8	73612960,3
2002 I	11318,8	3767,80	5574,25	128115233,4	14196323,6	31072267,5	42646984,8	63093825,4
2002 II	13084,7	3815,63	5528,49	171209374,1	14559058,2	30564192,8	49926418,3	72338622,6
2002 III	13810,4	4306,67	6007,90	190727148,2	18547378,1	36094856,4	59476789,8	82971495,3
2002 IV	13734,5	4304,61	5716,39	188636490,3	18529625,1	32677084,9	59121598,7	78511722,7
2003 I	12442,5	4055,31	5481,97	154815806,3	16445499,5	30052007,1	50458133,7	68209425,4
2003 II	14120,6	4412,61	5975,28	199391344,4	19471127,9	35703932,8	62308702,2	84374493,6
2003 III	14956,4	4270,05	5758,77	223693901	18233331,3	33163430,8	63864583,3	86130466,1
2003 IV	15252,4	4379,20	7025,25	232635705,8	19177369	49354203,6	66793268,9	107151995
2004 I	13366,6	4551,00	5972,63	178665995,6	20711621	35672334,2	60831426	79833784,2
2004 II	15346,2	4488,78	6231,69	235505854,4	20149186,3	38833950,3	68885784,7	95632748,8
2004 III	16660	3992,12	6484,76	277555600	15936983,8	42052051,3	66508639,2	108036023
2004 IV	17067,3	4478,89	6391,61	291292729,3	20060441,3	40852683,5	76442532	109087532
2005 I	14734,5	4608,95	6675,20	217105490,3	21242439,5	44558253,7	67910604,7	98355688,7
2005 II	17638,6	3739,21	6092,84	311120210	13981708,6	37122735,8	65954470,1	107469221
2005 III	19070	5088,49	7074,75	363664900	25892732,5	50052090,4	97037508,1	134915486
2005 IV	19640,7	4753,23	6572,91	385757096,5	22593175,5	43203122,2	93356723,2	129096518
Suma:	336656	98203,9	141444,6	4868792496	406665785	841882734	1397093450	2012918057

12 lentelė. Tarpiniai duomenys koreliaciniai regresiniai analizei atlikti

Remiantis aukščiau apsteiktis duomenimis, galime apskaičiuoti koreliacijos koeficientus, kurie padės įvertinti, ar Lietuvos BVP priklauso nuo importo ir eksporto srautų. Koreliacijos koeficientai skaičiuojami pagal 1 formulę:

$$(1) \quad r = \frac{n\sum x_i y_i - \sum x_i \sum y_i}{\sqrt{n\sum x_i^2 - (\sum x_i)^2} \sqrt{n\sum y_i^2 - (\sum y_i)^2}};$$

Čia: r- koreliacijos koeficientas; x_i – kintamieji (importas ir eksportas); y_i – tiriamasis objektas (BVP); n – eilučių skaičius.

Skaičiavimo rezultatai pateikti žemiau 13 lentelėje.

R_1	0,73522482
R_2	0,82823623

13 lentelė. Koreliacijos koeficientai

Matome, kad koreliacijos koeficientai $R_1 > 0$ ir $R_2 > 0$ yra artimi 1, o tai reškia, kad tarp Lietuvos BVP ir importo ir eksporto srautų yra tiesioginė priklausomybė, t.y. didėjant importui ir eksportui, tiesiogiai proporcingai didėja ir BVP. Galime palyginti koeficientus ir nustatyti, kuris kintamasis labiau įtakoja BVP. Kadangi $R_1 < R_2$, tai galime teigti, kad importas (X_1) turi didesnę įtaką BVP nei eksportas (X_2).

Koreliacijos koeficientų reikšmingumas nustatomas skaičiuojant statistinį T ir tada jį lyginant su T lenteliniais. Jei T statistinis > T lentelinis, tai koreliacijos koeficientas yra reikšmingas. T statistinis yra randamas iš lentelių. Šiuo atveju jis pateiktas 14 lentelėje.

$T_{\text{statistinis}}$	2,818756
--------------------------	----------

14 lentelė. T statistinis

T lenteliniai apskaičiuojami pagal 2 formulę:

$$(2) \quad t = r \sqrt{\frac{n-2}{1-r^2}}$$

Čia: t – T lentelinis, r- koreliacijos koeficientas; n- eilučių skaičius;

Mano konkrečiu analizuojamu atveju rezultatas pateiktas 15 lentelėje.

$T_{\text{lentelinis (X1)}}$	5,087623795
$T_{\text{lentelinis (X2)}}$	6,932400118

65 lentelė. Apskaičiuoti T lentelinis (X1) ir T lentelinis (X2)

Matome, kad :

$$T_{\text{lentelinis (X1)}} > T_{\text{statistinis}}$$

$$T_{\text{lentelinis (X2)}} > T_{\text{statistinis}}$$

Galime daryti išvadą, kad abu veiksniai yra reikšmingi, t.y. tiek importas, tiek eksportas įtakoja Lietuvos BVP. Abu kintamieji tiesiogiai veikia BVP – tarp BVP ir importo, eksporto yra tiesioginė priklausomybė. Kuo labiau didėja importas ir eksportas, tuo didesnis yra BVP. Kadangi R_2 yra didesnis, tai galime teigti, kad importas turi didesnę įtaką.

3.3.2. REGRESINĖ ANALIZĖ

Porinės regresinės analizės su kintamaisiais tyrimo tikslas yra surasti stochastinio ryšio formą ir analitinę išraišką. Tai daroma pagal statistinius duomenis surandant tiesės lygties koeficientus mažiausių kvadratų metodu, geriausiai aprašančią statistinių taškų visumą, ir tikrinant kreivės adekvatumą realiai padėčiai.

Pasirenkame tiesinę regresiją. Tiesinės regresijos išraiška: $Y = A_0 + A_1 * X_i$

Apskaičiuojame regresijos lygčių koeficientus A_1 ir A_0 . Jie apskaičiuojami pagal tokias 3 formules:

$$(3) \quad a_1 = \frac{n\sum x_i y_i - \sum x_i \sum y_i}{n\sum x_i^2 - (\sum x_i)^2}; \quad a_0 = \frac{\sum y_i}{n} - a_1 \frac{\sum x_i}{n};$$

Čia: a_0 ir a_1 –lygties koeficientai; n –eilučių skaičius; x_i –kintamieji (importas,eksportas); y_i –tiriamasis objektas (BVP);
Rezultatas pateiktas 16 lentelėje:

	A_0	A_1
X_1	-2532,71	4,047096
X_2	-6504,79	3,483841

76 lentelė. Regresinės lygties koeficientai

Lygtys atrodys taip:

$$Y_1 = -2532,71 + 4,05 * X_1$$

$$Y_2 = -6504,79 + 3,48 * X_2$$

Tam, kad galėtumėme įvertinti duomenų adekvatumą realiai padėčiai, skaičiuosime lentelinį Fišerio santykį su paskaičiuotais kiekvienam veiksmui atskirai. Tam reikia atlikti tarpinius skaičiavimus, kurie parodyti 17 lentelėje.

	Y	X ₁	X ₂	X ₁			X ₂		
	BVP	Eksportas	Importas	S _y	S _{likutinė}	Y ₁ = -2532,71 + 4,05 * X ₁	S _y	S _{likutinė}	Y ₂ = -6504,79 + 3,48 * X ₂
Metai	mln. Lt	mln. Lt	mln. Lt						
2000 I	10404,6	3486,78	4769,04	5996176,80	1378283,72	11578,60	15347089,65	86921,00	10109,78
2000 II	11622,2	3271,59	5067,35	11019688,98	836272,19	10707,72	8284453,63	223880,56	11149,04
2000 III	11899,2	3735,68	5192,97	2077578,93	471600,27	12585,93	5956645,01	97663,37	11586,69
2000 IV	11922,4	3699,16	5847,52	2525495,81	265979,12	12438,13	25691,06	3781578,84	13867,03
2001 I	10888,7	3430,32	5264,26	7167374,72	212905,82	11350,12	4806033,78	895570,16	11835,05
2001 II	12238,2	3674,10	5251,68	2858023,95	9710,80	12336,74	5000134,53	199796,09	11791,21
2001 III	12691,3	3856,63	5711,14	906022,72	147579,09	13075,46	403727,91	490863,67	13391,92
2001 IV	12744,7	4037,09	5775,97	49077,28	1125887,74	13805,78	167734,89	762230,28	13617,76
2002 I	11318,8	3767,80	5574,25	1719694,39	1952003,85	12715,94	1237214,11	2547890,30	12915,01

2002 II	13084,7	3815,63	5528,49	1249451,04	30686,62	12909,52	1617287,02	108315,70	12755,59
2002 III	13810,4	4306,67	6007,90	755978,97	1180228,05	14896,78	158772,87	378687,18	14425,78
2002 IV	13734,5	4304,61	5716,39	741539,74	1331576,41	14888,44	380835,36	105174,44	13410,19
2003 I	12442,5	4055,31	5481,97	21848,99	2064964,55	13879,50	2055747,03	22808,50	12593,52
2003 II	14120,6	4412,61	5975,28	1685410,58	1451895,19	15325,55	81117,22	36681,19	14312,12
2003 III	14956,4	4270,05	5758,77	520246,61	43183,45	14748,59	220397,12	1955948,29	13557,85
2003 IV	15252,4	4379,20	7025,25	1352589,52	3853,76	15190,32	15545408,77	7385779,90	17970,08
2004 I	13366,6	4551,00	5972,63	3453352,37	6345523,58	15885,63	75953,78	876675,73	14302,91
2004 II	15346,2	4488,78	6231,69	2580902,52	82731,74	15633,83	1387945,09	19818,08	15205,42
2004 III	16660	3992,12	6484,76	162852,32	9218736,02	13623,76	4242581,62	328254,16	16087,07
2004 IV	17067,3	4478,89	6391,61	2453822,90	2171258,86	15593,78	3011095,36	1702337,84	15762,56
2005 I	14734,5	4608,95	6675,20	4380015,21	1920056,65	16120,16	7415932,68	4064391,12	16750,53
2005 II	17638,6	3739,21	6092,84	2036534,49	25385066,44	12600,24	482181,31	8508274,89	14721,71
2005 III	19070	5088,49	7074,75	16269811,02	1018287,09	18060,90	16934879,92	860231,06	18142,51
2005 IV	19640,7	4753,23	6572,91	7164972,47	8623859,65	16704,06	5602042,69	10539918,28	16394,18
Suma:	336655,5	98203,89	141444,6	79148462,35	67272130,68	336655,50	100440902,40	45979690,63	336655,50
Vidurkis:	14027,31	4091,829	5893,525	3297852,60	2803005,44	14027,31	4185037,60	1915820,44	14027,31

87 lentelė. Tarpiniai skaičiavimai regresinei analizei atlikti

Išskaičiuojame T lentelinius (pagal statistines lenteles), jis pateiktas 18 lentelėje.

$F_{\text{lentelinis}}$	5,848932
-------------------------	----------

98 lentelė. Suskaičiuotas $F_{\text{lentelinis}}$

Kad rastume T statistinius mums reikės apskaičiuoti dispersijas S_y^2 ir $S_{\text{likutinė}}^2$ pagal 4 formules:

$$(4) \quad S_{\hat{y}}^2 = \frac{\sum(\hat{y}_i - \bar{y})^2}{k}; \quad S_{\text{likut}}^2 = \frac{\sum(\hat{y}_i - y_i)^2}{n - 2};$$

Čia: $S_{\hat{y}}^2$ ir S_{likut}^2 - dispersijos, n – eilučių skaičius; k – kintamųjų skaičius;

19 lentelėje pateikti dispersijų suskaičiavimo rezultatai.

	S_y	$S_{\text{likut.}}$
X_1	39574231,2	3203434,79
X_2	50220451,2	2189509,08

109 lentelė. Suskaičiuotos dispersijos

Gauname duomenis, pateiktus 20 lentelėje:

	S_y	$S_{\text{likut.}}$	F	$F_{\text{lent.}}$
X_1	39574231,2	3203434,79	12,354	5,8489319
X_2	50220451,2	2189509,08	22,937	5,8489319

20 lentelė. Galutiniai regresinės analizės duomenys

Matome, kad abiem atvejais F lentelinius yra ženkliai mažesnis už F statistinius:

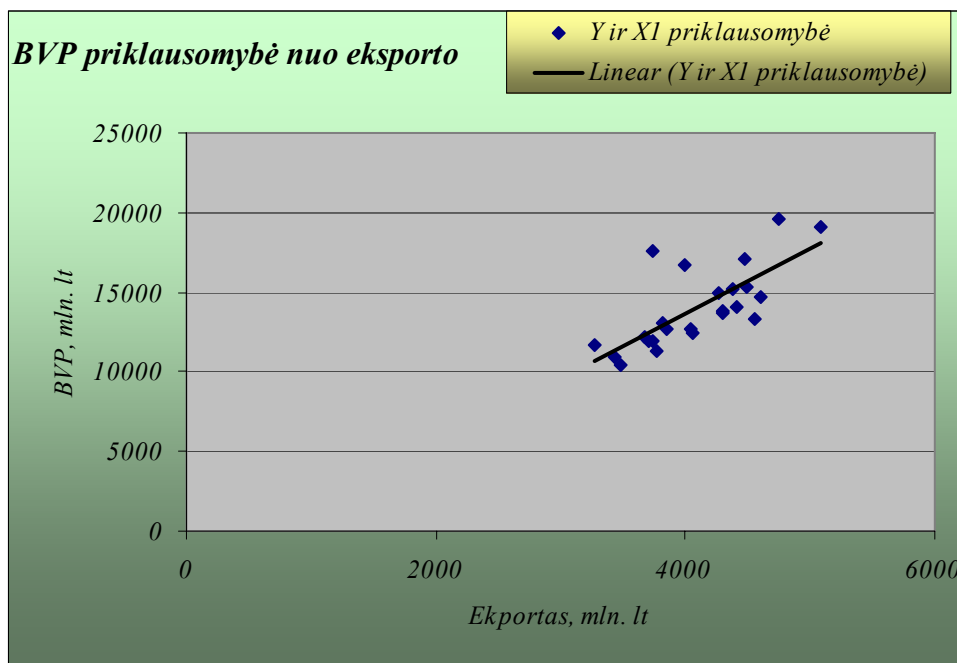
F statistinis (X_1) > F lentelinius

F statistinis (X_2) > F lentelinius

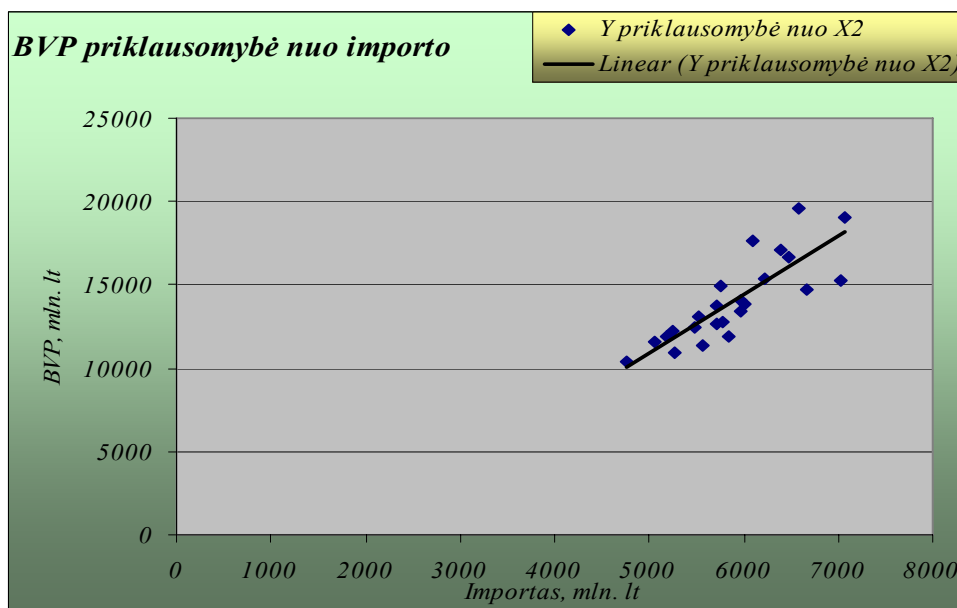
Taigi, abi regresijos lygtys yra adekvačios realiai padėčiai, o tai savo ruožtu reiškia, kad šią lygtį mes galėsime toliau naudoti prognozavimui ir planavimui. Galime parinktus duomenis pavaizduoti grafiškai 11 pav. ir 12 pav.

$$Y_1 = -2532,71 + 4,05 * X_1$$

$$Y_2 = -6504,79 + 3,48 * X_2$$

11 pav. BVP priklausomybė nuo eksporto srautų

12 pav. BVP priklausomybė nuo importo srautų

Taigi, iš skaičiavimų ir grafikų matome, kad BVP ženkliai priklauso nuo importo ir eksporto. Kuo didesnis yra eksportas ir importas, tuo didesnis ir BVP. Importas labiau įtakoja BVP, tačiau eksportas yra ne mažiau svarbus veiksnys.

Visas šis tyrimas leido iširti, kokia yra priklausomybė tarp importo, eksporto ir BVP. Atlikta koreliacinė-regresinė analizė patvirtina išvadą, kad importo srautai įtakoja Lietuvos BVP. Tam, kad padaryti kitą kintamąjį svarbesnį ir darantį didesnę įtaką Lietuvos BVP reikia imtis atitinkamų priemonių, kurios skatintų Lietuvos eksporto srautus. Tam, autorius siekė sudaryti Lietuvos užsienio prekybos plėtojimo programą, kurioje būtų išdėstyti veiksmai, reikalingi Lietuvos eksporto plėtrai ir ekonominių rodiklių gerinimui.

4. LIETUVOS TARPTAUTINEI PREKYBAI PLĖTOTI AUTORIAUS SIŪLOMŲ PRIEMONIŲ PROGRAMA

I. Šios programos *tikslas* yra sudaryti palankias sąlygas Lietuvos eksporto plėtojimui, tradicinių ir naujų eksporto sričių augimui, taip pat daugiau parduoti lietuviškos kilmės produkcijos, skleisti informaciją apie Lietuvą ir jos produkciją.

II. Tam, kad būtų pasiektas programos tikslas, iškeliami tokie programos *uždaviniai*:

1. Tinkamos aplinkos sukūrimas ir esamos aplinkos gerinimas eksportui skatinti;
2. Aktyvios skverbimosi į naujas rinkas politikos vykdymas;
3. Žmonių, dirbančių eksporto srityje mokymas;
4. Įmonių, dirbančių eksporto srityje, bendradarbiavimo su užsienio valstybėmis ir užsienio įmonėmis užtikrinimas ir sąlygų tam gerinimas bei užsienio šalių patirties panaudojimas ir pritaikymas Lietuvoje;
5. Techninė ir technologinė pagalbos sistemos sukūrimas, kad būtų išnaudojamas techninės pažangos potencialas ir užtikrinamas visiškas informuotumas;
6. Eksportuojamų prekių ir paslaugų konkurencingumo didinimas, lyginant su vietinių rinkų prekėmis ir paslaugomis;
7. Palankaus Lietuvos įvaizdžio kūrimas.

1. Tinkamos aplinkos sukūrimas ir esamos aplinkos gerinimas eksportui skatinti

Aplinka gali būti suprantama kaip kompleksinis dalykas. Ji gali susidėti iš kitų, smulkesnių aplinkų. Pagrindinės išorinės aplinkos, turinčios įtakos užsienio prekybai yra politinė – institucinė, ekonominė, socialinė – kultūrinė, techninė/technologinė.

1.1. Palankios politinės – institucinės aplinkos užtikrinimas:

- 1.1.1. Lietuvos politinio stabilumo užtikrinimas; nors Lietuvoje vyksta dažna politinė kaina, tačiau svarbiausia, kad nekistų politinis požiūris į tarptautinius ryšius ir užsienio prekybą;
- 1.1.2. teisinis užsienio prekybos reglamentavimas turėtų užtikrinti efektyvią užsienio prekybą ir tarptautinį bendradarbiavimą, bet tuo pačiu papildomai nesukelti nereikalingų apribojimų;
- 1.1.3. įstatymiškai reglamentuoti užsienio prekybos kontrolę muitinėse su tikslu išventi nesąžiningos prekybos ir sukčiavimų; ypatingai svarbu tapus ES nare, nes Lietuva dabar yra išorine ES siena;
- 1.1.4. plėtoti rinkos priežiūros institucinę infrastruktūrą;
- 1.1.5. sukurti nesudėtingą elektroninio verslo reglamentavimą, kuris padėtų elektroninio verslo plėtrai Lietuvoje;

1.2. Palankios ekonominės – finansinės aplinkos užtikrinimas:

- 1.2.1. infliacijos mažinimas ir stabilaus valiutos kurso palaikymas;
- 1.2.2. užimtumo didinimas;
- 1.2.3. palankaus klimato tiesioginėms užsienio investicijoms į potencialias eksporto sritis sukūrimas, barjerų investicijoms šalinimas;
- 1.2.4. sudaryti palankias sąlygas eksportuojančių įmonių kreditavimui;
- 1.2.5. finansinės paramos eksporto projektams užtikrinimas;
- 1.2.6. sudaryti programą ir nustatyti reikiamus reikalavimus eksporto projektų finansavimo suteikimui paskirstymui;
- 1.2.7. plėtoti teikiančių finansinę paramą užsienio prekybai institucijų tinklą ir jo tobulinti jo koordinavimą;
- 1.3. Palankios socialinės – kultūrinės aplinkos užtikrinimas:
 - 1.3.1. gyventojų palankaus požiūrio į eksportą kūrimas;
 - 1.3.2. gyventojų kvalifikacijos nukreipimas reikiama tarptautinės prekybos linkme, t.y. žmogiškieji išteklių turėtų bent iš dalies atitikti tarptautinei prekybai reikalingos kvalifikacijos reikalavimus;
- 1.4. Palankios techninės/technologinės aplinkos užtikrinimas:
 - 1.4.1. atliekami reikalingi moksliniai tyrimai, kurie padėtų plėtoti eksportą;
 - 1.4.2. atliekamų mokslinių tyrimų finansavimas ir parama;
 - 1.4.3. naujų technologinių procesų plitimo ir atsinaujinimo palaikomas spartus tempas;

2. Aktyvios skverbimosi į naujas rinkas politikos vykdymas

Lietuvoje dar nėra susikūrę efektyvūs naujų rinkų ieškojimo ir skverbimosi modeliai. Eksporto plėtra sunkiai įsivaizduojama be įėjimo į naujas rinkas. Tam, kad Lietuva išsilaikytų senose ir įeitų į naujas rinkas, reikia:

- 2.1. atlikti išsamius užsienio rinkų tyrimus, juos nuolatos inicijuoti ir atnaujinti; tokie tyrimai turėtų būti atliekami remiantis šiuolaikinėmis informacinėmis sistemomis ir technologijomis;
- 2.2. analizuoti veiksnius, lemiančius eksporto galimybes;
- 2.3. nustatyti paramos teikimo kriterijus ūkio subjektams, rengiantiems eksporto projektus; atsižvelgiant į nustatytus kriterijus remti tokio pobūdžio projektus;

3. Žmonių, dirbančių užsienio prekybos srityje mokymas

Nors Lietuvoje yra daug įvairių specialistų, Lietuvos aukštosiose mokyklose besimokančių studentų kiekvienais metais auga, tačiau būtina užtikrinti tokią specialistų struktūrą, kuri būtų naudinga ir išnaudotų turimą potencialą.

- 3.1. reikia nustatyti, kokių specialistų ir kokios kvalifikacijos darbuotojų reikia užtikrinti naudingą tarptautinę prekybą Lietuvoje;

- 3.2. sudaryti efektyvią mokymo sistemą, kuri padėtų patenkinti reikiamų specialistų ir reikiamos kvalifikacijos darbuotojų poreikį;
 - 3.3. investicijų į žinias didinimas;
 - 3.4. administracinių gebėjimų stiprinimas;
 - 3.5. sudaryti tinkamą duomenų bazę apie esamus ir potencialius darbuotojus;
 - 3.6. sudaryti kvalifikacijos kėlimo ir mokymo programas, atitinkančias tarptautinius reikalavimus;
 - 3.7. rengti mokymus, seminarus, organizuoti temines paskaitas reikiamiems specialistams, jas dalinai finansuoti;
 - 3.8. organizuoti mokymo specialistų tarptautinis trumpalaikius mainus, tam, kad Lietuvos mokymo specialistai įgautų tarptautinės mokymo patirties ir ją panaudotų mokymuose Lietuvoje;
 - 3.9. skatinti savarankišką verslininkų mokymąsi per nuotoline studijas ir virtualųjį mokymąsi;
 - 3.10. remti vadovėlių, informacinių leidinių, susijusių su tarptautinio verslo vadyba ir administravimu;
4. *Įmonių, dirbančių užsienio prekybos srityje, bendradarbiavimo su užsienio valstybėmis ir užsienio įmonėmis užtikrinimas ir sąlygų tam gerinimas bei užsienio šalių patirties panaudojimas ir pritaikymas Lietuvoje*

Lietuvos valstybė negali viena įgyvendinti visus tarptautinės prekybos plėtros aspektus. Kadangi Lietuvos valstybė yra dar jauna ir neturi daug realios tarptautinio bendradarbiavimo patirties, tai siekiama pasinaudoti užsienio šalių patirtimi ir pasiektais rezultatais, juos pritaikyti Lietuvoje siekiant geriausio rezultato. Ypatinga svarbu palaikyti ryšius su pramonės ir verslo struktūromis.

- 4.1. tarpvalstybinio žinių perdavimo skatinimas;
- 4.2. būtina užtikrinti nuolatos veikiančios institucijos darbą, kuri būtų sudaryta iš verslo ir suinteresuotų institucijų atstovų, įvertintų ir nagrinėtų nuolatos kylančias eksporto plėtros ir užsienio prekybos problemas;
- 4.3. rengti nuolatinis susitikimus, seminarus su diplomatais, kurioje dalyvaujančias ekonominius santykius;
- 4.4. skatinti ryšius tarp tiekėjų ir gamintojų;
- 4.5. dalyvavimas mugėse ir parodose užsienyje, tokių parodų dalinis finansavimas ir organizavimas;
- 4.6. verslo subjektų atstovų dalyvavimas užsienio prekybos plėtroje, t.y. būtina atsižvelgti ir į verslininkų nuomonę ir lūkesčius;

5. *Techninė ir technologinė pagalbos sistemos sukūrimas, kad būtų išnaudojamas techninės pažangos potencialas ir užtikrinamas visiškas informuotumas*

Techninės ir technologinės pažangos išnaudojimas užsienio prekyboje suteikia galimybę išnaudoti potencialą. Naujų telekomunikacijų pagalba verslininkai ir suinteresuotos institucijos laiku informuojamos ir gali konkuruoti dabartinėje dinamiškoje aplinkoje, priimti efektyvesnius sprendimus. Visiškas informuotumas leidžia tiksliau prognozuoti ateities perspektyvas ir įvertinti ateities rinkos sąlygas.

- 5.1. sukurti verslininkų ir suinteresuotų institucijų vieningą šiuolaikinę informavimo sistemą;
- 5.2. plėsti informacines paslaugas užsienio prekyboje dirbantiems verslininkams;
- 5.3. skatinti verslininkus diegti naujausias technologijas ir informacines sistemas;
- 5.4. skatinanti verslininkus naudotis pasauliniais kompiuteriniais tinklais, kas galėtų padėti įgyvendinant ir bendradarbiavimo palaikymo uždavinį;
- 5.5. įsipareigoti skatinti naujų technologines iniciatyvas, grindžiamas viešojo ir privataus sektorių partnerystėmis ir valstybių narių bendradarbiavimu, padedančiais susidoroti su tikrais rinkos trūkumais;
- 5.6. kurti ir plėtoti regioninių ar vietos grupių tinklus;

6. *Eksportuojamų prekių ir paslaugų konkurencingumo didinimas, lyginant su vietinių rinkų prekėmis ir paslaugomis*

Lietuvoje gaminamų prekių konkurencingumas nėra didelis, dėl to Lietuvos gamintojams sunku ne tik kad surasti naujas rinkas, bet ir išsilaikyti tose, kuriose jie yra išsiskverbę. Todėl būtina analizuoti mažo konkurencingumo priežastis ir jas šalinti.

- 6.1. eksportuojamų prekių kokybės gerinimas:
 - 6.1.1. vertinimo kriterijų nustatymas;
 - 6.1.2. tobulesnės gamtinimo technologijos įdiegimas;
 - 6.1.3. sukurti konkurencingumo skatinimo sistemą;
- 6.2. įgyvendinti Lietuvos prekių ir paslaugų konkurencingumą skatinančias priemones;
- 6.3. skatinti verslo vienetus gaminti užsienyje turinčias paklausą prekes ir paslaugas;
- 6.4. remti tarptautinį bendradarbiavimą, įvairių susijungimų kūrimąsi, kuris gali padėti prekių konkurencingumui didinti, informuotumui pasiekti, bendradarbiavimui užtikrinti;

7. *Palankaus Lietuvos įvaizdžio kūrimas*

Lietuva siekdama išsiskverbti į naujas rinkas turi sudaryti palankų Lietuvos, verslo vienetų, teikiamų paslaugų ir gaminamų prekių įvaizdį tam, kad išitvirtintų užsienio rinkose, pritrauktų užsienio investicijų.

- 7.1. pasinaudojant pasauliniu informaciniu tinklu ir kitomis informavimo priemonėmis informuoti užsienio rinkos dalyvius apie Lietuvos ekonominę padėtį, verslo sąlygas ir perspektyvas;
- 7.2. užmegzti ir plėtoti plačius ryšius su užsienio žiniasklaida;
- 7.3. didinti potencialių klientų ir partnerių informuotumą;
- 7.4. pasinaudojant šiuolaikinėmis technologijomis reklamuoti Lietuvos produkciją įvairiomis reklaminėmis kompanijomis, finansuoti įvairius informacinius leidinius užsienio rinkose ir jų platinimą;
- 7.5. plėsti ir modernizuoti gamintojų – tiekėjų duomenų bazes su tikslu toje duomenų bazėje pateikti kuo daugiau palankesnės informacijos Lietuvos produkcijos įvaizdžiui.

III. Šios programos įgyvendinimas leistų pasiekti šių tikslų: pagerėtų eksportuojamų prekių kokybė, tuo pačiu konkurencingumas, pardavimo struktūra, susiklostytų palankesnė aplinka augti eksporto apimtims, gerėtų bendrieji Lietuvos ekonomikos rodikliai.

- Būtų sukurta palanki eksportui aplinka atsižvelgiant į įvairius aspektus. Politinis, ekonominis, socialinis stabilumas leistų pritraukti tiesiogines investicijas į potencialias eksportui šakas. Investicijos į technologinę pažangą - pasinaudoti atsivėrusia nauja didžiule ES rinka ir masto ekonomijos teikiamus privalumus.

- Butų išlaikytos esamos užsienio rinkos ir atsivertų naujų rinkų lietuviškos kilmės prekės. Atliekant vis daugiau tyrimų ir analizuojant užsienio rinkas bei konkurentus galima tikėtis didesnės sėkmės bandant įsiskverbti į naujas rinkas. Veiksnių, įtakančių sėkmingą įėjimą į naują rinką analizė, leistų neutralizuoti esamus neigiamus veiksnius ir sustiprinti Lietuvos turimas stiprybes šioje srityje. Didesnė parama eksporto projektams skatintų ir pavienius verslo subjektus, ir sulaukti gilesnio bendradarbiavimo su užsienio šalimis, kas skatintų didesnes eksporto apimtis ir tiesiogines užsienio investicijas.

- Žmogiškieji ir finansiniai ištekliai yra vieni iš didžiausių stabdančių užsienio prekybą veiksnių. Todėl efektyvios mokymo sistemos sukūrimas, kuri tenkintų iškilusius kvalifikuotos darbo jėgos poreikius sukūrimas sudarytų palankias sąlygas užsienio prekybos plėtrai. Darbuotojų kvalifikacijos kėlimas ir tamprus bendradarbiavimas su užsienio šalimis, jų patirties panaudojimas leistų sukurti stiprą administracinį aparatą. Vadovėlių, mokslinių leidinių leidyba skatintų mokymąsi ir tobulėjimą. Tarptautiniai trumpalaikiai dėstytojų mainai leistų pasisemti užsienio šalių patirties, naujo požiūrio, naujų žinių, kurias vėliau galima būtų efektyviai panaudoti. Kviestinių mokslininkų ir verslo atstovų iš užsienio šalių dalyvavimas diskusijose, debatuose, įvairiuose seminaruose leistų aprašyti esamą Lietuvos padėtį, pritaikyti užsienyje išbandytus modelius Lietuvos rinkoje.

- Lietuva yra jauna valstybė, neturinti daug patirties tarptautiniame bendradarbiavime. Užsienio šalių patirtis šiuo klausimu gali smarkiai padėti Lietuvai ir prisidėti prie spartesnio jos augimo. Šalių institucinis bendradarbiavimas leistų užtikrinti tinkamų modelių sukūrimą, o verslo subjektų bendradarbiavimas tų modelių realiam įgyvendinimui.

- Investicijos į technologinę pažangą yra būtinos. Svarbiausiai yra informacinių sistemų įdiegimas ir tinkamas jų panaudojimas : tolimesnis bendradarbiavimas su užsienio ūkio subjektais, institucijomis, patrauklaus Lietuvos, kaip prekybos partnerės, įvaizdžio kūrimas, įmonių veiklos, informacijos sklaidos supaprastinimas ir papildomos informacijos lygio didėjimas.

- Nors Lietuvos produkcija nepasižymi aukštu konkurencingumo laipsniu, tačiau ją galima didinti. Pagerėjusi prekių ir paslaugų kokybė leistų lengviau konkuruoti užsienio ir išsiskverbti į naujas rinkas. Naujų technologijų įdiegimas leistų pasinaudoti jų teikiamais privalumais, tokiais kaip mažesni kaštai, kokybiškesnė produkcija. Prekes eksportui būtų ruošiamos atsižvelgiant į jų paklausą užsienio rinkoje. Eksportuojamos būtų tik tos prekės, kurios galėtų konkuruoti užsienio rinkose. Išanalizavus užsienio rinkų poreikius ir lūkesčius, panaudojant modernias technologijas galima tikėtis, kad atsiratų vis daugiau prekių, kurias galima būtų sėkmingai eksportuoti į užsienį.

- Lietuvos konkurencingumą galima didinti ir per jos tinkamą įvaizdį. Tai galima ištaisyti tinkama informacijos sklaida. Nuolatos teikiama informacija apie Lietuvos dabartinę padėtį skatintų užsienio investitorius atkreipti dėmesį į Lietuvą kaip potencialią investavimo zoną. Bendradarbiavimas su užsienio žiniasklaida leistų informuoti net ir mažiausius užsienio verslo subjektus, kurie ateityje gali susidomėti galimybe susijungti su Lietuvos ūkio subjektais ir pradėti su jais bendradarbiauti. Informacijos apie Lietuvoje pagamintus produktus sklaida užsienyje leistų klientams ir potencialiems vartotojams geriau susipažinti su produkcija, ją įvertinti. Informaciniai leidiniai yra vienas iš būdų, kaip skleisti patrauklią informaciją apie Lietuvą. Jie leistų nesinaudojant moderniomis technologijomis, skleisti tinkamą informaciją ir ją pritraukti investuotojų ir klientų Lietuvos įmonėms.

IV. Šios programos sėkmė taip pat priklauso nuo finansinės paramos ir sėkmingos institucijų veiklos. Didžiąją dalį finansinė paramos verslo subjektai tikisi gauti iš valstybės, taip pat iš pritrauktų investicijų iš užsienio, gautos paramos iš susidomėjusių užsienio valstybių verslo subjektų partnerių.

- Pirmiausiai reikėtų pasirūpinti institucijų tinkamu pasiruošimu remti užsienio prekybą. Mokymas ir kvalifikacija turėtų būti suteikti ne vien verslo subjektams ar versle dirbantiems darbuotojams, bet ir institucijų darbuotojams tam, kad galima būtų sudaryti tvirta

administracinį aparatą sėkmingai valdyti finansinę paramą užsienio prekybai, joje dalyvaujantiems verslo vienetams.

- Antras svarbus veiksnys yra valstybinių institucijų bendradarbiavimas su verslininkais. Verslininkų lūkesčiai ir nuomonė turėtų būti ne vien išklaustyta, bet ir įvertinta. Verslininkams turėtų atstovauti vienas paskirtas tarnautojas, kuris koordinuotų visą valstybinių institucijų ir verslininkų bendradarbiavimą.

- Plėtojant užsienio prekybą būtinas platesnės visuomenės įtraukimas į šį procesą.
- Vykdoma veikla turėtų būti nuolatos stebima ir vertinama. Tam, kad vertinimas būtų objektyvus, reikia atsižvelgti į nustatytus reikalavimus, vertinimas būtų atliekamas nepriklausomų ekspertų.

- Finansavimas turėtų būti skirtas iš Lietuvos respublikos valstybės biudžeto, skirto eksportui skatinti. Tačiau eksporto skatinimo finansavimo pagrindinę bazę turėtų sudaryti visgi nuosavas kapitalas, t.y. ar sukauptas Lietuvos verslo vienetų kapitalas, ar pritrauktas kapitalas iš užsienio. Lėšos iš biudžeto turėtų būti tik kaip pagalbiniė priemonė.

V. Kaip ir bet kuri programa ji turėtų būti kontroliuojama, jos sėkmingas vykdymas prižiūrimas. Už programos įgyvendinimą turėtų būti atsakinga ūkio ministerija, kaip kad lėšos eksporto plėtrai skiriamos taip pat per šią ministeriją. Kad kontrolė būtų efektyvesnė, ministerijoje turėtų būti sudarytas atskiras komitetas tokiai programai įgyvendinti, kuriai vadovautų ministras. Kad kontrolė būtų efektyvesnė nuolatos programos vykdymą turėtų vertinti nepriklausomi vertintojai.

IŠVADOS

1. Seniausia ir svarbiausia ekonominių santykių tarp valstybių forma - tarptautinė prekyba. Jos tikslas yra gauti didžiausią galimą naudą, vykdomą tarp valstybių. Tarptautinės prekybos raidos procese išsivystė 3 pagrindinės teorinės tarptautinės prekybos mokyklos: merkantilistinė (realistai), pliuralistinė (liberalai), struktūrinė (radikalai), kurių analizė- tarptautinės prekybos teorinis pagrindas.

2. Svarbiausios užsienio prekybos prielaidos: gamybos specializacija, darbo pasidalijimas, skonių, polinkių, prioritetų įvairovė, politinės, ekonominės ir kitos prielaidos. Lietuvos užsienio prekybos ekonominės, socialinės ir politinės prielaidos sudaro galimybes Lietuvai plėtoti užsienio prekybos procesus, plėsti gamybos specializaciją bei masto ekonomiją, konkuruoti užsienio rinkoje lyginamąjį pranašumą turinčiomis prekėmis ir tinkamai panaudoti turimus ekonominius išteklius bei išskirti svarbiausius užsienio prekybos naudos šaltinius.

3. Lietuvos užsienio prekybos raida nuolat kito laiko atžvilgiu. Keičiantis politinei situacijai, keitėsi ir ekonominė situacija. Lietuvos užsienio prekyba vis labiau krypsta į Vakarų ir vis mažesnė dalis prekybos srautų tenka Rytų šalims. Lietuva vykdė ekonominę integraciją pasaulyje: tapo Pasaulio prekybos organizacijos nare, pasirašė laisvos prekybos sutartis su daugiau nei dvidešimčia šalių, pasirašė dvišalius ekonominius susitarimus su ES, 2004 m. gegužės 1 d. tapo Europos Sąjungos nare, pateko į didžiausią muitų Sąjungą, tapo bendrosios rinkos nare.

4. Prekyboje su ES šalių sąjungai priklausančiomis šalimis didžiausią prekybos dalį sudaro prekyba su Vokietija bei kaimyninėmis šalimis: Latvija ir Lenkija. Prekyboje su NVS šalių blokui priklausančiomis šalimis didžiausią prekybos dalį sudaro santykiai su Rusija, ji išlieka pagrindinė užsienio prekybos partnerė ypač importo srityje. Prekyboje su ELPA šalių asociacijai priklausančiomis šalimis daugiausiai prekiaujama su Norvegija.

5. Lietuvos importo ir eksporto struktūrose vyrauja perdirbtos pramoninės prekės (24,78% eksporto ir 27,38% importo). Daug importuojama neapdirbtos kuro ir tepalų (17,72% viso Lietuvos importo), o eksportuojamas jau perdirbtas kuras ir tepalai (15,44%).

6. Importo dinamikoje pastebimas 1998 m.- 1999 m. prekybos nuosmukis, kuris sietinas su Rusijos krize. Nuo 2004 m. matomas tokių šakų kaip investicinės prekės, perdirbti maisto

produktai ir gėrimai skirti pramonei, staigus augimas. Tai siejama su Lietuvos įstojimu į ES ir tarptautinių ryšių apribojimų sumažėjimais. Tokios šakos kaip perdirbtas kuras ir tepalai, ne pramoniniam naudojimui skirti transporto įrenginiai nepakito dėl Lietuvos įstojimo į ES. Tai galima paaiškinti tuo, kad šių šakų augimas nedaug priklauso nuo ES šalių, o daugiau orientuotas į santykius su rytų šalimis.

7. Eksporto struktūroje vyrauja perdirbtos pramoninės prekės. Kai kuriose šakose, kaip ir importe, 1998 m. – 1999 m. matomas nuosmukis dėl Rusijos krizės, tai ilgalaikės plataus vartojimo prekės, lengvieji automobiliai, perdirbtas kuras ir tepalai. 2004 m. pastebimas kai kurių šakų staigus augimas, tokių kaip ilgalaikio ir plataus vartojimo prekių, perdirbtų maisto produktų ir gėrimų, skirtų namų ūkių vartojimui, perdirbtų pramoninių produktų

8. Atlikus koreliacinę regresinę analizę paaiškėjo, kad Lietuvos BVP priklauso nuo Lietuvos importo ir eksporto srautų. Remiantis gautu koreliacijos koeficientu, kuris analizuojant BVP priklausomybę nuo importo buvo 0,8282, o analizuojant BVP priklausomybę nuo eksporto – 0,7352, kas seka išvadą, kad BVP tiesiogiai proporcingai priklauso nuo importo ir eksporto srautų. Koreliacijos koeficientas, gautas analizuojant BVP augimo priklausomybę nuo importo srautų yra arčiau vieneto, nei nuo eksporto, todėl Lietuvos BVP yra labiau įtakojamas importo srautų.

LITERATŪROS SĄRAŠAS

1. Allister R. Nuo Europos Bendrijos iki Europos Sąjungos. Vilnius: Eugrimas, 2000.
2. Bernatonytė D. Tarptautinės prekybos pagrindai. Kaunas: Technologija, 2004.
3. Davulis G. Ekonomikos teorija. Vilnius. 2003.
4. Drilingas B., Čibuviene I., Snieška V. Makroekonomikos pagrindai. Kaunas: Technologija, 1997.
5. Europos žinios. Europos komisijos delegacijos Lietuvoje informacijos centro biuletenis. 2000 gruodis, Nr. 12(14).
6. Gilpin R. Tarptautinių santykių politinė ekonomija. Vilnius. 1998.
7. Ginevičius, R., Rakauskienė, O. G. et al. Eksporto ir investicijų skatinimas Lietuvoje. Vilnius: Technika, 2005.
8. Grižas R. A. Tarptautiniai valiutiniai ir finansiniai santykiai. Vilnius. 1997.
9. Grižas R. A. Tarptautiniai ekonominiai santykiai. Vilnius. 2003.
10. Grižas R. A. Užsienio šalių ekonomika ir ekonominė politika. Vilnius 2005.
11. Grižas R. A. Globaliniai ekonominiai procesai. Vilnius. 2006.
12. Išsamus Lietuvos narystės pasirengimo vertinimo pranešimas. Vilnius: Alora, 2004.
13. Isachsen'as A. J., Hamilton'as C. Ekonomikos pagrindai. Vilnius. 1992.
14. Jakutis A., Petraškevičius V., Stepanovas A. ir kiti. Ekonomikos teorijos pagrindai. – Kaunas. 2000.
15. Jakutis A., Petraškevičius V., Stepanovas A. ir kiti. Ekonomikos teorija. Vilnius. 2005.
16. Jenkinson T. Microeconomics. 1996.
17. Jucevičius, G. Derybos dėl Muitų sąjungos baigtos, darbai tęsiasi. Integracijos žinios, Nr. 12(32), 2001, p. 10
18. Kačinskaitė M. Svarbiausi 2004 metų ekonominiai ir socialiniai įvykiai. 2004. Nr. 4. Vilnius. 2004.
19. Kokią įtaką dalyvavimas Europos pinigų sąjungoje turės Lietuvai? Integracijos žinios, Nr. 2(22), 2001.
20. Kuvykaitė R. Ryšių su užsieniu organizavimas. Kaunas: Technologija, 1995.
21. Kuvykaitė R. Tarptautinis marketingas. Kaunas: Technologija, 1997.
22. Kvinauskaitė V. Tarptautinių ekonominių santykių pagrindai. Kaunas: Technologija, 2003.
23. Langvinienė, N., Vengrauskas, P.V., Žitkienė, R. Tarptautinis verslas. Kaunas: Technologija, 2005.
24. Lietuvos ekonomikos apžvalga 2002m. Nr.2. - Statistikos departamentas. Vilnius. 2002.
25. Lietuvos ekonomikos apžvalga 2003m. Nr.1/Nr.2. - Statistikos departamentas. Vilnius. 2003.
26. Lietuvos ekonomikos apžvalga 2004m. Nr.1/Nr.2. - Statistikos departamentas. Vilnius. 2004.
27. Lietuvos ekonomikos apžvalga 2005m. Nr.1/Nr.2. - Statistikos departamentas. Vilnius. 2005.
28. Lietuvos ekonominė ir socialinė raida 2003/1. – Statistikos departamentas. Vilnius. 2003.
29. Lietuvos ekonominė ir socialinė raida 2004/1. – Statistikos departamentas. Vilnius. 2004.
30. Lietuvos ekonominė ir socialinė raida 2004/2. – Statistikos departamentas. Vilnius. 2004.
31. Lietuvos ekonominė ir socialinė raida 2005/1. – Statistikos departamentas. Vilnius. 2005.
32. Lietuvos Respublikos ūkio ministerija. 2004 metų veiklos ataskaita. Spaudai pasirašyta 2005m. rugsėjo 20d.
33. Lietuvos statistikos metraštis 2001m. – Statistikos departamentas. Vilnius. 2001.
34. Lietuvos statistikos metraštis 2002m. – Statistikos departamentas. Vilnius. 2002.
35. Lietuvos statistikos metraštis 2003m. – Statistikos departamentas. Vilnius. 2003.
36. Lietuvos statistikos metraštis 2004m. – Statistikos departamentas. Vilnius. 2004.
37. Lietuvos statistikos metraštis 2005m. – Statistikos departamentas. Vilnius. 2005.

38. Vijeikis J., Vijeikienė B. Tarptautinis marketingas – Monografija.-Vilnius. 2003.
39. Martinkus A., Žilinskas V. Ekonomikos pagrindai. Kaunas: Technologija, 1997.
40. Mc Grath, P.T. Tarptautinės ekonomikos pagrindai. Vilnius: Margi raštai, 1999.
41. Paulavičius K. B., Navickas V. Tarptautinių ekonominių santykių pagrindai. I dalis. Vilnius. VPU. 2000.
42. Plačiakis, J. Lietuvos eksportuotojai neapsaugoti nuo politinės rizikos. Verslo apžvalga, Nr. 1, 2005.02.11.
43. Rakauskienė O. G. Valstybės ekonominė politika. Vilnius. 2006.
44. Sniečka V., Baumilienė V., Bernatonytė D. ir kt. Makroekonomika. Kaunas: Technologija. 2005.
45. Strange S. Valstybės ir rinkos. Vilnius. 1998.
46. Sventickas, M. Vartojimą užsienio rinkose skatina aštri prekybos tinklų konkurencija. Verslo apžvalga, Nr. 1, 2005.02.11, p. 4-5.
47. Šiuolaikinė valstybė. Kaunas: Technologija, 1999.
48. Užsienio prekyba. I pusmetis. 2002. Statistikos departamentas. Vilnius. 2002.
49. Užsienio prekyba. 2003. Statistikos departamentas. Vilnius. 2003.
50. Užsienio prekyba. 2003. sausis – rugsėjis. Statistikos departamentas. Vilnius. 2003.
51. Vaitkevičius, D. Kaip prekiausime įstoję į Europos Sąjungą? Integracijos žinios, Nr. 12 (32), 2001.
52. Verslo apžvalga. 2003 spalio – lapkritis. Nr.10-11.
53. Verslo apžvalga. 2003 gruodis. Nr.12.
54. Verslo apžvalga. 2004 sausis. Nr.1.
55. Vilpišauskas, R. Lietuvos užsienio prekybos politikos vertinimas. Pranešimas seminare: Valdžios ir verslo metamorfozės, 2000.04.14. <http://www.lrinka.lt/Pranesim/Prekyba.phtml>; Prisijungimo laikas: 2006-07-19.
56. Vilpišauskas R. Kiek kainuoja narystė ES. 2004. Nr.-2 – Vadovo pasaulis. Vilnius. 2004.
57. Wonnacot P., Wonnacot R. Makroekonomika. Kaunas: Letterae Univeritatis, 1994.
58. <http://www.euroverslas.lt>; Vyriausybės spaudos tarnyba Lietuvos
59. Lietuvos Respublikos Ūkio ministerijos oficialus tinklapis. <http://www.ukmin.lt/lt/>; prisijungimo laikas: 2006-08-12.
60. Lietuvos Respublikos Finansų ministerijos oficialus tinklapis. <http://www.finmin.lt>; prisijungimo laikas: 2006-08-05.
61. Statistikos departamento prie Lietuvos Respublikos vyriausybės oficialus tinklapis. <http://www.stat.gov.lt/lt/>; prisijungimo laikas: 2006-09-02.
62. Lietuvos Respublikos vyriausybės nutarimas dėl Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1998 m. spalio 29d. Nutarimo Nr. 1282 „Dėl Eksporto plėtojimo strategijos“ dalinio pakeitimo. http://www3.lrs.lt/pls/inter2/dokpaieska.showdoc_l?p_id=109652 prisijungimo laikas: 2006-07-04.
63. Lietuvos verslo paramos agentūros tinklapis. <http://www.lvpa.lt/>; prisijungimo laikas: 2006-09-12.
64. Lietuvos smulkaus ir vidutinio verslo plėtros agentūros tinklapis. <http://www.svv.lt/>; prisijungimo laikas: 2006-08-02.
65. Lietuvos ekonominės plėtros agentūra. <http://www.lda.lt/export/>; prisijungimo laikas: 2006-08-12.
66. Lietuvos prekybos, pramonės ir amatų rūmų asociacijos tinklapis. <http://www.lithuaniachambers.lt/>; prisijungimo laikas: 2006-08-12.
67. Lietuvos laisvosios rinkos institutas. <http://www.lrinka.lt/> prisijungimo laikas: 2006-08-02.
68. Encyclopedia.com oficialus tinklapis. <http://www.encyclopedia.com/html/m/mercanti.asp>; prisijungimo laikas: 2006-10-03.

69. University of Idaho Library oficialus tinklapis. http://db.lib.uidaho.edu/ereserve/courses/b/business/380_01/smith.pdf; prisijungimo laikas: 2006-08-26.
70. Net MBA Business Knowledge Centre oficialus tinklapis. <http://www.netmba.com/econ/micro/comparative-advantage/>; prisijungimo laikas: 2006-08-25.
71. Free Banking Page tinklapis. http://iang.org/free_banking/david.html; prisijungimo laikas: 2006-08-26.
72. Iowa State University Depatment of Economics tinklapis. [žiūrėta 2006-02-03]. Prieiga internete: <http://www.econ.iastate.edu/classes/econ355/choi/leo.htm>
73. Economic Research Service tinklapis. <http://www.ers.usda.gov/Publications/tb1893/>; prisijungimo laikas: 2006-10-02.
74. Lietuvos ekonomikos apžvalga. <http://www.dnbord.lt/lt/about/review/>; prisijungimo laikas: 2006-10-02.

SANTRAUKA

LIETUVOS TARPTAUTINĖS PREKYBOS PLĖTROS GALIMYBĖS

Tarptautinė prekyba / Užsienio prekyba

 Eksportas

 Importas

 Balansas

Bendrasis vidaus produktas

 Ekonomikos augimas

Kiekvienos valstybės ekonominė raida yra priklausoma nuo tarptautinių ekonominių santykių. Tarptautinė prekyba stipriai įtakoja tokius valstybių ekonominius rodiklius kaip bendrą vidaus produktą (BVP), mokėjimų balansą, ūkio augimo tempus, užimtumą ir kt., todėl jos analizės jokių būdu negalima atmesti

Autorius darbe pateikia Lietuvos užsienio prekybos raidos ir struktūros analizę 1990-2005 metais. Supažindinama su tarptautinės prekybos teoriniais aspektais, teorijomis, skirtingai aiškinančiomis tarptautinės prekybos svarbą valstybės ekonominiuose procesuose. Nagrinėjamos Lietuvos užsienio prekybos ekonominės, socialinės ir politinės prielaidos ir reikšmė. Analizuojama Lietuvos užsienio prekybos apimtis, dinamika, balansas, plačiau aptariami svarbiausi užsienio prekybos partneriai, geografinė struktūra. Nagrinėjama Lietuvos užsienio prekybos importo - eksporto prekinė struktūra, jos kitimo tendencijos. Koreliacinės – regresinės analizės gautų rezultatų pagalba, įrodoma BVP priklausomybė nuo eksporto ir importo srautų. Analizės pagalba nustatoma, kad šiandieninis Lietuvos BVP augimas yra labiau veikiamas importo nei eksporto srautų.

Lietuvos tarptautinei prekybai plėtoti autorius siūlo priemonių programą, kurios tikslas - sudaryti palankesnes sąlygas Lietuvos eksporto plėtrai, tradicinių ir naujų eksporto sričių augimui, didesniai lietuviškos kilmės produkcijos pardavimui, bei informacijos apie Lietuvą ir jos gaminamą produkciją bei teikiamas paslaugas sklaidimui.

SUMMARY

LITHUANIAN INTERNATIONAL TRADE DEVELOPMENT POTENTIAL

International trade
export
import
balance
gross domestic product
economy growth

The development of each countries economy is dependant on international relations. International trade makes big impact on such economical indicators as GDP (Gross Domestic Product), balance of payments, rate of economy growth, unemployment rate, etc. This is why international trade must be carefully analyzed.

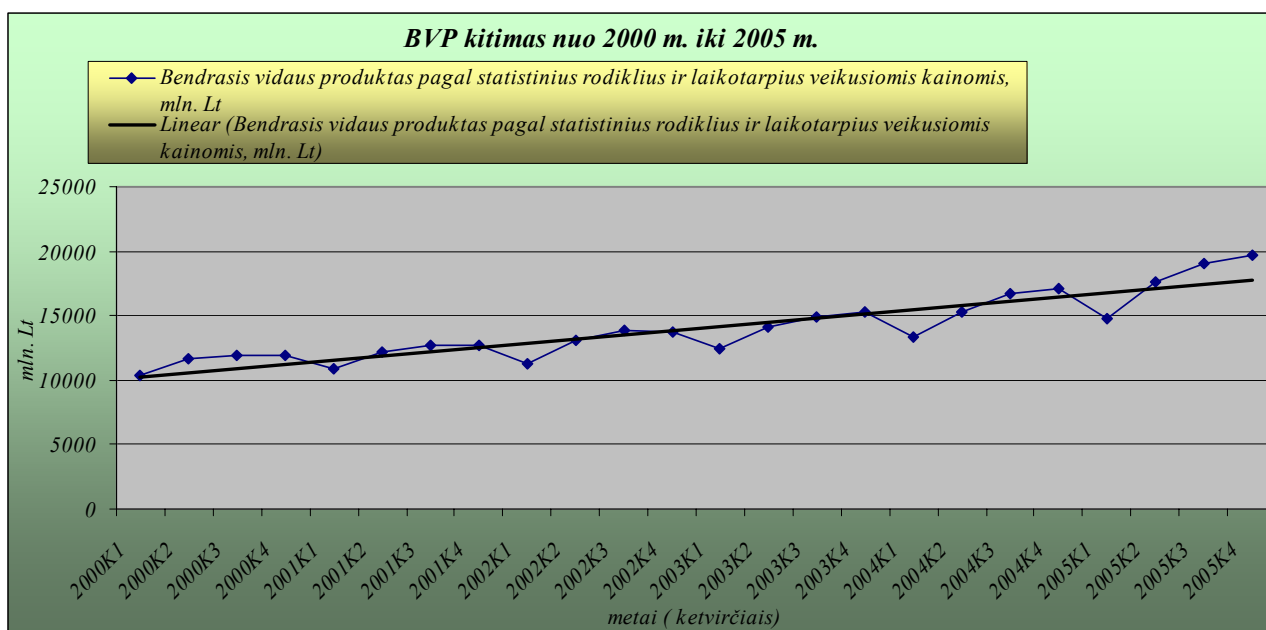
The author analyses development and structure of Lithuania's international trade in the period of 1990 to 2005. Theoretical aspects of international trade, it's theories, which represent different interpretations of impact of international trade to economical processes, are presented in this work. The study of economical, social and political background of Lithuania's international trade has been made, as well as the analysis of the scope of Lithuania's international trade, it's dynamics, balance, geographical structure, a broader view of the most important partners. The structure of Lithuanian import – export and it's trends. The dependence of Lithuania's GDP to export and import flows has been proven with the help of correlative – regressive analysis. The findings of such an analysis also tells that today Lithuania's economical growth is more influenced on import rather than export.

The program for development of Lithuania's international trade has been given by the author of this work. It's primary purpose is to give better conditions for Lithuanian export to expand, growth of traditional and new export directions, bigger sales of Lithuanian – made production. Besides, author suggests solutions for spreading – out information about Lithuanian – made production and services.

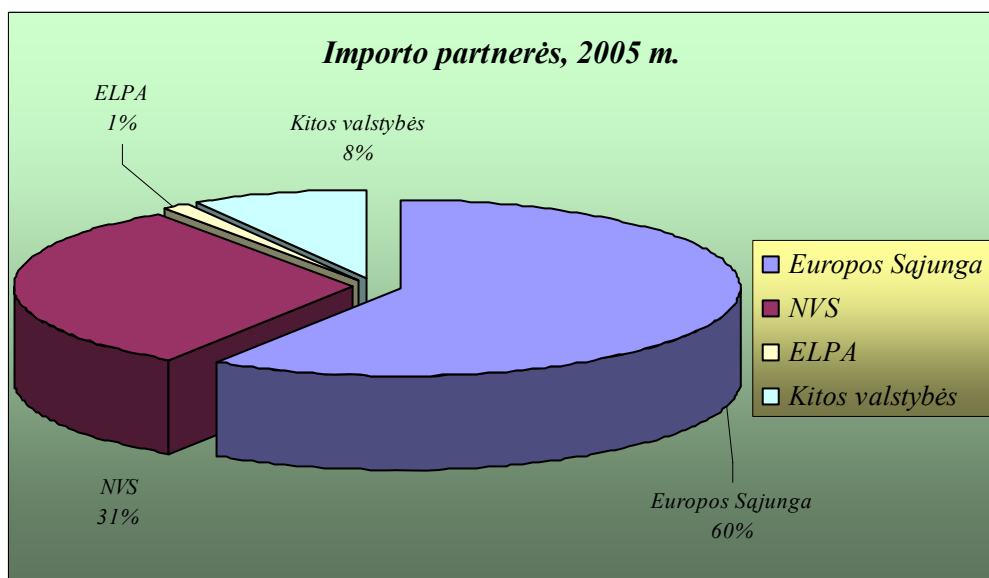
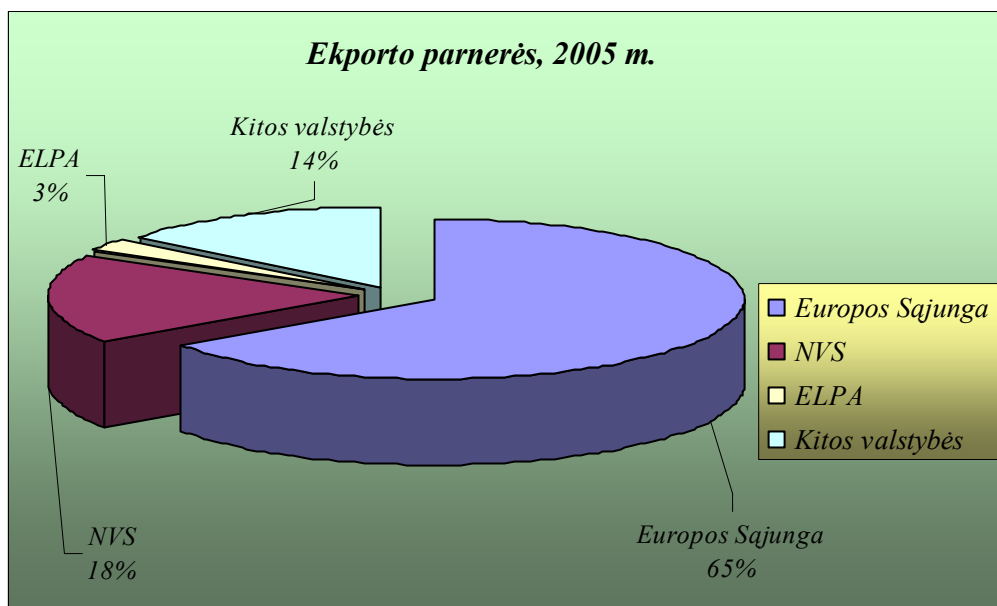
TERMINŲ PAAIŠKINIMAS

BVP –	bendras vidaus produktas;
CELPA–	Vidurio Europos laisvosios prekybos susitarimą pasirašiusios šalys: Bulgarija, Čekija, Lenkija, Slovėnija, Slovakija, Rumunija, Vengrija;
ELPA –	Europos laisvosios prekybos asociacijai priklausančio šalys: Islandija, Lichtenšteinas, Norvegija, Šveicarija;
ES–	Europos sąjunga;
ES-15 –	Europos sąjunga iš penkiolikos šalių narių (iki 2004m.);
ES-25 –	Europos sąjunga iš dvidešimt penkių šalių narių (nuo 2004m.);
GATT–	angl.General Agreement on Tariffs and Trade – Visuotinis susitarimas dėl tarifų ir prekybos;
JAV –	Jungtinės Amerikos valstijos;
NVS –	Nepriklausomų valstybių sąjunga.
PPO–	Pasaulio prekybos organizacija

Priedas nr. 1 Lietuvos bendrojo vidaus produkto kitimas 2000 m. – 2005 m. laikotarpyje

Priedas nr. 2 Lietuvos užsienio prekybos partnerių (šalių sąjungų) struktūra 2005 m.

Priedas nr. 3 Lietuvos užsienio prekybos importo ir eksporto struktūra 1996 m. – 2005 m.

Makroekonomikos kategorijos	1996	2005	1996	2005	Pokytis	Pokytis	Pokytis	Pokytis
	Eksportas	Eksportas	Importas	Importas	+/-	%	+/-	%
	tūkst. Lt	tūkst. Lt	tūkst. Lt	tūkst. Lt	Eksportas		Importas	
<i>Benzinas</i>	666834,9	2227415	150365,7	4611,4	+	234,0	-	-96,9
<i>Ilgalaikio plataus vartojimo prekės, neklasifikuojamos kitose pozicijose</i>	377049,9	1944810	260437	947902,4	+	415,8	+	264,0
<i>Investicinės prekės (išskyrus transporto įrenginius)</i>	415981,7	1128516	1922768,1	3656791,9	+	171,3	+	90,2
<i>Investicinių prekių dalys ir reikmenys (išskyrus transporto įrenginius)</i>	522281,6	1281504	786954,9	1962394,2	+	145,4	+	149,4
<i>Lengvieji automobiliai</i>	243116,4	828129,7	666657,8	1554522	+	240,6	+	133,2
<i>Ne pramoniniam naudojimui skirti transporto įrenginiai</i>	59926,1	131934,9	8457,5	28145,5	+	120,2	+	232,8
<i>Neperdirbtas kuras ir tepalai</i>	116975	228186	2433726,7	5629663,7	+	95,1	+	131,3
<i>Neperdirbti maisto produktai ir gėrimai skirti pramonei</i>	66240,6	381676,1	179963,6	96517,2	+	476,2	-	-46,4
<i>Neperdirbti maisto produktai ir gėrimai skirti vartoti namų ūkyje</i>	119648,9	324403,1	197699,9	502468,9	+	171,1	+	154,2
<i>Neperdirbtos pramoninės prekės, neklasifikuojamos kitose pozicijose</i>	391647,5	808870,2	557545,2	770028,8	+	106,5	+	38,1
<i>Perdirbtas kuras ir tepalai (išskyrus benzina)</i>	1200035,8	3986809	672575,2	330913,8	+	232,2	-	-50,8
<i>Perdirbti maisto produktai ir gėrimai skirti vartoti namų ūkyje</i>	1003167,7	1457768	652076,6	1374421	+	45,3	+	110,8
<i>Perdirbti maisto produktai ir gėrimai skirti pramonei</i>	193396,9	251977,4	202845,2	270980,9	+	30,3	+	33,6
<i>Perdirbtos pramoninės prekės, neklasifikuojamos kitose pozicijose</i>	3186259,8	6399153	4285829,7	8699362,1	+	100,8	+	103,0
<i>Pramoniniai transporto įrenginiai</i>	136723,8	963206,8	424527,3	2063784,5	+	604,5	+	386,1
<i>Prekės, neklasifikuojamos kitose pozicijose</i>	14094,6	18277,7	230365,6	249318	+	29,7	+	8,2
<i>Transporto įrenginių dalys ir reikmenys</i>	153456,3	345407,7	411805,2	799535,9	+	125,1	+	94,2
<i>Trumpalaikio plataus vartojimo prekės, neklasifikuojamos kitose pozicijose</i>	515930,1	890389,7	1104685,1	1781566,2	+	72,6	+	61,3
<i>Vidutinės trukmės plataus vartojimo prekės, neklasifikuojamos kitose pozicijose</i>	1238822,8	2220722	382240,7	1053429,3	+	79,3	+	175,6